

2017•2

dzūkų kultūros žurnalas

DAINAVA

TURINYS

ISTORIJA

Benjaminas Kaluškevičius

Seinų ir Suvalkų apskričių delegatai Lietuvių konferencijoje
Vilniuje 1917 m.

3

Birutė Malaškevičiūtė

Žmogus, atsisakęs tapti Lietuvos prezidentu. Inžinierius Tomas
Norus-Naruševičius amžininkų prisiminimuose

12

Deimantė Aidukaitė

Ką apie vestuves anuomet rašė spauda

18

MŪSŲ PAVELDAS

Dr. Margarita Janušonienė

Sakralinis Valkininkų paveldo dėmuo

24

FOTOGRAFIJA

Daiva Zenkevičiūtė-Kalasauskienė

Kaimo gyvenimo portretai

32

DZŪKŲ KAIMAI

Ona Pilvelytė-Vaškevičienė

Antrojo pasaulinio karo pradžia

37

KRAŠTOTYRA

Birutė Kulpinskaitė-Orinienė

Garbė Alytui, kad čia gyveno Konstantinas
Kazimieras Raičinskis

41

LITERATŪRA

Henrikas Gudavičius

Atlaidų varpams gaudžiant

45

Romas Treinys

Škotai, arba Mano kaimo aitvaras

57

Česlovas Skaržinskas

Kai gruody be perstojo lyja...

61

LITERATŲ KLUBAS „TĖKMĖ“

Emilija Krušininė

Naujos literatų klubo „Tėkmė“ knygos

68

Rima Griškevičienė

Eilėraščiai

69

Aušrelė Marija Janonienė

Eilėraščiai

70

Ramutė Tamošaitytė-Biesevičienė

Eilėraščiai

72

Salomėja Kaknevičienė

Eilėraščiai

74

Petras Miliūnas

Eilėraščiai

75

ANOTACIJOS

Virginijus Kinčinitis

Sielų iliuminacijos

76

Zita Aleksonienė

Didžioji gyvenimo mįslė portretuose

78

Vanda Mockevičienė

Šoka šarka ir genys

79

APIE AUTORIUS

80

Redakcinė kolegija nereikalauja, kad spausdinamų straipsnių mintys atitiktų jos nuomonę.

dzūkų kultūros žurnalas

DAINAVA

2017 / 2 (34)

Leidžia

Dzūkų kultūros draugė ir

Alytaus apskrities literatų klubas „Tėkmė“

Savanorių g. 6, LT-62142 Alytus

Tel. (8 315) 51 990

Leidžiamas nuo 2000 m.

ISSN 1648-0384

UDK 82(474.5) (51)

Da-109

REDAKcinė KOLEGIJA

Giedrė Bulgakovienė

Algimantas Černiauskas

Dr. Margarita Janušonienė

Emilija Krušininė

Daina Pledienė

Juozas Žitkauskas

RĖMĖJAI

ALYTAUS MIESTO SAVIVALDYBĖ

Redaktorė – Audronė Jakunskienė

Dailininkė-dizainerė – Neringa Kononova

Viršelio dailininkas – Zenonas Bulgakovas

Kalbos redaktorė – Daiva Gaskienė

Žurnalo viršeliuose Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotraukos iš serijos „Dzūkijos miesteliai“. Valkininkai

Pirmajame viršelyje Valkininkų vienuolyno maketas. Autoriai Rūta ir Nerijus Kavaliauskai

Antrajame viršelyje Valkininkų herbas. Skulptūros autorius Nerijus Kavaliauskas

Trečiajame viršelyje Valkininkai. Pašto dėžutė

Ketvirtajame viršelyje Kryžius Valkininkuose. Kryžiaus autorius – Juozapas Jakštas

Spausdino UAB „Kitos spalvos“,

Savanorių pr. 287-320, LT-50127 Kaunas

El. paštas kitosspalvos@takas.lt

Tiražas 1000 egz. Kaina sutartinė.

KADA PRIREIKIA DZŪKIJOS IR DZŪKIŠKUMO...

Anksčiau apie tai nelabai susimąstydavau. Man atrodydavo, kad jeigu kilęs iš Dzūkijos, tai privalai į ją nuolat būti mažiausiai viena veido puse. Privalai nepasimesti, nesusiniveliuoti gyvendamas tarp kitų regionų, kitų tautybių žmonių. Niekas taip stabiliai žmogaus šioje žemėje nelaiko kaip tėviškės trauka. Tai kažkas daugiau nei visi magnetai, nes tai ne tik fizika, bet ir tas neapčiuopiamas ryšys, kada dairaisi aplinkui ir sąmoningai negali įvardyti to grožio, kurį jauti. Tau gera... Dabar atrodo, kodėl taip tiesmukiškai – privalai? Kas čia per įsakinėjantis tonas, paklaustų vietinis arba pasaulinis kosmopolitas.

Per pastarąjį dešimtmetį labai keitėsi Vilniuje rengiamų dzūkų vakarų publika. Buvo smarkus tuštėjimo metas, kai rausdavau prieš keliolikos žmonių kolektyvą, atvykusį koncertuoti, dėl rankų pirštais suskaičiuojamų žiūrovų. Su nostalgija prisimindavau lūžtančias sales, kai viduržiemį net langą reikėdavo praverti, kad gryo oro įeity. Jaunas buvau, nesupratau, nemokėdavau atkreipti dėmesio, jog tie salių perpildytojai visi buvo dvigubai ar net trigubai už mane vyresni, besivaduojantys iš pensininko vienvietės. Metams bėgant dauguma jų iškeliavo pas savus kitame pasaulyje, salės ėmė tuštėti. Pastaraisiais metais, lyg mostelėjus stebuklinga žilvičio šakele, publikos vėl pagausėjo. Bet tai jau kiti žmonės, kitos kartos.

„Kadangi jau toks mano amžius, tai norisi kažko dzūkiško“, – anądien telefonu prisipažino neseniai į penktą dešimtį įkopusi dzūkė.

Sasulėms ir brolialiams, grįžtantiems prie savo dzūkiškų šaknų, – absoliuti atlaida. Bažnyčios galėtų visus atlaidus jiems už tai suteikti, gyvenimo nuodėmes panaikinti. Bet ką daryti su tais, kuriems Dzūkija ir dzūkiškumas vien savo ego pamaitinimas, tuščias pasipuikavimas arba tik verslo (čia gražiau būtų mažybinių šio žodžio forma – versliukas, tačiau man atrodo, kad nedera pagal tiesą) sukimas? Kiek yra įmonių ir prekių su Dzūkijos pavadinimu ir kiek jose dzūkiškumo?

Štai ir mūsų Lietuvos Respublikos Seime veikia Laikinoji Dzūkijos bičiulių grupė, vienijanti dešimtį Seimo narių. Beje, panaši čia veikia jau ne pirmą kadenciją... Ką ten tos grupės veikia? Ar Dzūkija kaip regionas, o ne rinkimų apygardos jaučia jų palaikymą ir nuoširdų rūpestį? Ar joms svarbu dzūkiškumas, dzūkų tarmė iš esmės? Ar visi tie seimūnai yra pasklaidę „Dainavą“, kitus dzūkiškus leidinius, ką jau kalbėti apie jų perskaitymą ar įsigijimą ir rekomendavimą kitiems? Man rodos, ta grupė vien dėl akių, pasipuikavimo prieš rinkimus. Galite sakyti, jog gyvenu Vilniuje ir nieko nežinau... Tačiau esu šventai įsitikinęs, kad rūpinimasis tik savo apygarda dar ne teisė grupę vadinti Dzūkijos bičiulių grupe...

Dzūkija turi tiek daug puikių ir gabių žmonių, kad jeigu visi susivienytume dėl savo krašto, tai jis būtų vienas didingiausių regionų ne tik Lietuvoje, bet ir Europoje. Svarbiausia būti nuolat veidu į Dzūkiją, į kraštą, kuriame gimei, užaugai ir gal grįši, kai reikės grįžti amžinai... Tai gal pamėginam?!

Juozas Žitkauskas

Benjaminas Kaluškevičius

SEINŲ IR SUVALKŲ APSKRIČIŲ DELEGATAI LIETUVIŲ KONFERENCIJOJE VILNIUJE 1917 M.

Minint Lietuvių konferencijos 100-metį prasminga apžvelgti jos sušaukimo aplinkybes ir kuo ji svarbi Lietuvos valstybės atkūrimo istorijoje. Konferencijoje išrinkta Tautos taryba 1918 m. vasario 16 d. paskelbė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą. Straipsnyje apžvelgiamos šios konferencijos sušaukimo aplinkybės, buvusių Seinų ir Suvalkų apskričių atstovų dalyvavimas konferencijoje, pateikiamos jų biografijos ir veikla vėliau, jau atkūrus nepriklausomybę. Taip 100-mečio proga bus pagerbti žmonės, kurie okupuotoje Lietuvoje nepabūgo viešai pareikšti savo nuomonės, kad ji turi būti laisva ir nepriklausoma.

Pirmasis pasaulinis karas, prasidėjęs 1914 m. rugpjūčio 1 d., ir jo eiga sudarė galimybes Lietuvai skelbti nepriklausomybę. Tauta buvo subrendusi šitam istoriniam lūžiui. Aušrininkai ir knygnešiai jau buvo apgynę lietuvių kalbą, susiformavo inteligentijos sluoksnis, pajėgus valdyti valstybę.

Karas eliminavo Lietuvą iš Rusijos imperijos sudėties. Tam pagelbėjo ne tik Rusijos kariuomenės pralaimėjimai kare, bet ir 1917 m. bolševikų įvykdytas perversmas. Artinosi Lietuvą okupavusios Vokietijos karinis pralaimėjimas. Pasaulyje jau buvo plačiai žinomi ir skelbiami laisvo tautų apsisprendimo šūkiai. Tai 1916 m. Thomo Woodrow Wilsono paskelbtos tautų apsisprendimo teisės deklaracijos pavergtų tautų Lozanos konferencijos išsilaisvinimo deklaravimo kontekste. Lozanos konferencijoje, kurioje tautos dėsė savo vargus ir tikslus, lietuvių delegacija – Antanas Smetona, Jurgis Šaulys ir Petras Klimas – viešai paskelbė, kad Lietuva savo plėtotės užtikrinimui sieks valstybės nepriklausomybės. Vokiečių okupuotoje Lietuvoje apie tai buvo žinoma ir kalbama.

Carinės Rusijos kariuomenė, sėkmingai pradėjusi karą, įsiveržė į Rytprūsius. Gyventojus iš karinių veiksmų zonos išskeldindavo į Lietuvos gilumą. Dalis mokyklų, organizacijų, gyventojų ir patys išvykdavo į kitas Lietuvos gyvenvietes arba į Rusiją. Bet dauguma jų susitelkė Vilniuje, kuris tapo pabėgėlių susikaupimo centru.

Čia gyvenę lietuviai, susirūpinę atvykusių pabėgėlių likimu, įkūrė Lietuvių draugiją nukentėjusiems dėl karo šelpti. Draugija steigė ir išlaikė bendrabučius pabėgėliams, rūpinosi jų šalpa, gynė gyventojus nuo okupacinės valdžios savivalės. Nebuvo užmiršti lietuvių žadavimo ir tautinės valstybės sukūrimo klausimai. Draugijos veikla pasirodė esanti svarbi formuojant pilietinę visuomenę.

Draugijoje darbavosi Vilniuje susibūręs kultūros ir politikos elitas: Jonas Basanavičius, Antanas Smetona, Martynas Yčas, Donatas Malinauskas, Emilija Vileišienė, jos vyras Antanas Vileišis ir kiti. Į jos veiklą įsiliejo ir iš buvusios Seinų apskrities kilęs Seirijų miestelio dailininkas Antanas Žmuidzinavičius (1876–1966).

Dalis draugijos narių įsitraukė į nelegalią politinę veiklą, nukreiptą į Lietuvos nepriklausomybės atgavimą. Šis politinis būrelis, dar vadinamas Vilniaus kuopa, rinkdavosi slapta ne draugijos vykdomojo komiteto patalpoje. Visi Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti vykdomojo komiteto politiniai sprendimai ir nutarimai vokiečių okupuotoje Lietuvoje buvo priimti šio slapto būrelio dėka.

Vėliau net aštuoni vykdomojo komiteto nariai – Jonas Basanavičius, Mykolas Biržiška, Pranas Dovydaitis, Steponas Kairys, Donatas Malinauskas, Antanas Smetona, Aleksandras Stulginskis ir Jokūbas Šernas – buvo išrinkti į Lietuvos Tarybą, kuri paskelbė Lietuvos nepriklausomybę.

1915 m. vasarą Lietuvą okupavo kaizerinės Vokietijos kariuomenė. Fronto linija sustojo Naručio ežero–Daugpilio miesto linijoje Lietuvos rytiniame pasienyje. Panaikintą vietos administraciją pakeitė teritorinė karinė valdžia, sudaryta Rytų fronto okupuotoms teritorijoms administruoti (Oberbefehlshaber-Ost, sutrumpintai Ober Ost, Obost). Vadovavo vyriausiasis karo vadas Rytuose. Tiesioginė okupacinė valdžia buvo Lietuvos karinė valdyba (Militärverwaltung Litauen, sutrumpintai Verwaltung). Teritorija, panaikinus rusiškas gubernijas, suskirstyta į kiek daugiau nei trisdešimt apskri-

čių (Kreis). Palyginti su buvusiomis rusiškoms apskritymis, jos buvo mažesnės. Sumažėjo ir Seinų apskrities teritorija. Miroslovo valsčius ir kai kurios gyvenvietės priskirtos naujai suformuotai Alytaus apskričiai. Apskričių viršininkus (Kreis-hauptmann) paskirdavo okupacinė administracija. Įvesta kariška Ober Ost vadovybės (OOK) rekvizicijų ir asmeninio gyvenimo suvaržymo bei kontrolės tvarka. Uždrausta bet kokia politinė veikla, suvaržytos visuomeninės bei kultūrinės draugijos, nutrūko lietuviškos periodinės spaudos leidyba, sustriko mokyklų darbas.

1917 m. atsirado požymių, kad vokiečiams ir jų sąjungininkams gali nepavykti pergalingai baigti karo. Bet Vokietija neatsisakė ketinimų aneksuoti užgrobtas Rusijos imperijos teritorijas. Lietuva turėjo būti prijungta prie Vokietijos. Agresyvūs vokiečių politiniai tikslai norėta įgyvendinti tarsi pačios lietuvių tautos valia. Tam tikslui buvo sumanyta įsteigti lietuvių patikėtinių tarybą (Beirat) iš vietinių gyventojų kaip patariamąją instituciją. Ši taryba privalėtų pritarti jungimuisi su Vokietija. Tarybos narius turėtų parinkti apskričių viršininkai.

Turėdama tokių savų tikslų vokiečių administracija pradėjo bendradarbiauti su draugija dėl jai reikalingo krašto atstovavimo institucijos. Lietuvai buvo vienintelė proga tu pasinaudoti ir bandyti eiti nepriklausomybės link. Čia reikėjo daug sumanumo ir takto, kad neižeistų tada dar galingų ir išdidžių vokiečių.

Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpiti Vilniaus kuopos politiniai veikėjai nesutiko su tokiu kandidatų į tarybą parinkimu. Po ilgų, atkaklių derybų su vokiečių karine administracija sutarta, kad taryba bus ne formuojama pasirinktų žmonių skyrimo būdu, o išrenkama konferencijoje. Būsimai konferencijai nustatė keletą sąlygų: turėtų trukti ne ilgiau kaip penkias dienas ir jos rezoliucijoje privalo būti įrašytas prašymas dėl Vokietijos paramos bei geidavimas, kad ateityje Vokietija remtų Lietuvą.

Kad toks politinis nusistatymas būtų svaresnis tarptautinėje bendrijoje, draugijos centro komitetas nutarė kviešti plačią visuomenės konferenciją. O tuo metu tai buvo svarbiausias ir tvirtas žingsnis nepriklausomybės link.

Okupacinė valdžia neleido organizuoti tikrai demokratiškų konferencijos delegatų rinkimų. Bet gautas sutikimas, kad į konferenciją iš visų tuometinių Lietuvos apskričių būtų sukviesta po 3–5 atstovus, numatyta, jog jie išrinktų tarybą. Dar buvo tokie reikalavimai: konferencija truks ne ilgiau negu penkias dienas, turi būti priimta speciali rezoliucija, kurioje būtų įrašytas Lietuvos prašymas Vokietijos paramos ir pageidavimas, kad ateityje bus remiamasi Vokietija. Vokiečiams toji rezoliucija buvo svarbiausia, nes jie organizaciniam komitetui

buvo pareiškę, jog be artimo bendradarbiavimo su Vokietija, t. y. be specialių konvencijų karo, susisiekimo ir finansų srityje, negalės būti jokių kalbų apie tolesnę lietuvių darbą. Konferencijos iniciatoriai turėjo duoti pažadą, kad jie krašto nuotaiką stengsis paveikti ta kryptimi. Teko sutikti su tokiais reikalavimais, nes kitaip konferencijos organizavimas būtų įstrigęs.

Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpiti centro komitetas, turėdamas vokiečių administracijos sutikimą, subūrė iš visos Lietuvos parinktų atstovų organizacinį komitetą (OK), kuris turėjo tapti ir tapo svarbiu tautos politinės raiškos institutu. OK suformulavo to suvažiavimo politines, teritorines, ūkines užduotis, numatė dalyvių kontingentą. Organizacinį komitetą sudarė 23 Lietuvos gyventojai. Septyni komiteto nariai buvo iš Vilniaus ir 16 – iš apskričių. Kaip jie buvo parenkami iš apskričių, šiandien nėra žinoma. Į organizacinį komitetą pakviesti du Suvalkų apskrities kunigai, tuomet jau žinomi kaip visuomenės veikėjai, publicistai, – Juozas Katilius, Smalėnų parapijos klebonas, ir Motiejus Simonaitis, Punsko parapijos klebonas.

Organizacinis komitetas posėdžiavo 1917 m. rugpjūčio 1–4 d. Vilniuje. Suformulavo būsimos konferencijos politines, teritorines, ūkines užduotis, aptarė institucijos – Lietuvos Tarybos sudarymą ir uždavinius. Taryba privalėtų ginti Lietuvos gyventojus nuo kaizerinės kariuomenės savivalės ir kartu siektų įgyvendinti Lietuvos politinius siekius. Nutarta, kad būtina siekti Lietuvos nepriklausomos demokratinės valstybės atkūrimo etnografinėse ribose, laikantis vokiečių primestų konvencijų. Taip pat aptarė Lietuvių konferencijos sušaukimo, suvažiavimo dalyvių kontingento, dalyvių atrankos ir būsimos Lietuvos Tarybos kandidatų klausimus. Į konferenciją nutarė kviešti tokius, kurie „būtų dori, susipratę, tvirti, inteligentiški lietuviai, visokių luomų ir srovių, ne jaunesni kaip 25 metų. Išimties pavidalu į konferenciją gali būti pakviesti ir tie Lietuvos piliečiai, kurie dar nemoka lietuviškai, bet iš savo darbų yra žinomi kaip aiškūs mūsų tautos ir mūsų krašto gerovės šalininkai“.

Konferencijai sušaukti organizacinis komitetas išrinko vykdomąjį biurą – A. Smetoną, J. Šaulį, J. Stankevičių, M. Biržišką ir P. Klimą.

Paskui OK nariai pasiskirstė apskritymis, išsidėsčiusiomis buvusiose Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijose. Važinėjo po Lietuvą ieškodami kandidatų į Lietuvių konferenciją, juos registravo. Pasitarę su vietos veikėjais, kiek buvo įmanoma ir vietos gyventojų susirinkimuose, išsiaiškino ir pristatė vykdomajam biurui kandidatus – po 5–8 nuo kiekvienos apskrities. Vykdomasis biuras, gavęs iš OK narių kandidatų pavardes, sudarė sąrašus, palikdamas, kaip vokiečių buvo leista, nuo

Lietuvių konferencija rugsėjo 18–22 d. posėdžiavo Pohuliankos (dabartinėje J. Basanavičiaus) gatvėje miesto teatre (dabar Rusų dramos teatras).

apskrities po 3–5 delegatus. Vokiečių administracija, gavusi sąrašą, kai kuriuos atstovus išbraukė ir davė leidimą organizuoti konferenciją. Iš viso kvietimai į ją išsiųsti 264 daugiau ar mažiau žinomiems lietuvių visuomenės atstovams.

Iš Seinų ir Suvalkų apskričių į Lietuvii konferenciją Vilniuje buvo pakviesta ir / arba išrinkta 10 atstovų:

Dereškevičius Jonas, 26 m., iš valstiečių, liaudies mokytojas Seinuose, baigęs Veiverių mokytojų seminariją;

Dvaranauskas Vincas, 45 m., iš valstiečių, Pilypavo klebonas, baigęs Peterburgo dvasinę akademiją;

Lastauskas Adomas, 57 m., iš valstiečių, Berznyko klebonas, baigęs Seinų kunigų seminariją;

Marma Juozas, 60 m., iš valstiečių, Veisiejų klebonas, baigęs Seinų kunigų seminariją;

Mielkus Kazimieras, 30 m., iš valstiečių, Vaitakiemio kaimo Punksko parapijos ūkininkas, mokėsi ūkio mokykloje;

Pečiulis Antanas, 26 m., iš valstiečių, pirklys Seinuose, baigęs Seinų triklasę mokyklą;

Petrauskas Antanas, 36 m., iš valstiečių, vikaras Seinų parapijoje, baigęs Seinų kunigų seminariją;

Reitelaitis Jonas, 33 m., iš valstiečių, vikaras Seirijų parapijoje, baigęs Seinų kunigų seminariją;

Tijūnaitis Stasys, 30 m., iš valstiečių, liaudies mokytojas Seinuose, baigęs Veiverių mokytojų seminariją;

Totoraitis Jonas, 44 m., iš valstiečių, Seinų kunigų seminari-

jos kapelionas, magistras, baigęs Fribūro universitetą Šveicarijoje.

Visi buvo kilę iš valstiečių šeimų. Pagal profesiją šeši dvasininkai, du mokytojai, vienas ūkininkas ir vienas pirklys. Du kunigai turėjo aukštąjį išsilavinimą, buvo baigę Peterburgo dvasinę akademiją, vienas iš jų dar studijavęs Fribūro universitete Šveicarijoje, šeši kunigai baigę Seinų dvasinę (kunigų) seminariją, du mokytojai baigę Veiverių mokytojų seminariją, pirklys – Seinų pradinę mokyklą, ūkininkas vienus metus mokėsis žemės ūkio mokykloje prie Varšuvos.

Pagal apskritis manytume, kad trys iš jų buvo iš tuometinės Suvalkų apskrities. Punkskas, Smalėnai ir Pilypavas pagal administracinį suskirstymą priklausė Suvalkų apskrčiai.

Iš dabartinio Lazdijų rajono konferencijoje dalyvavo du atstovai: iš Seirijų parapijos vikaras Jonas Reitelaitis ir iš Veisiejų parapijos klebonas Juozas Marma.

Lietuvių konferencija Vilniuje dirbo 1917 m. rugsėjo 18–22 d. miesto teatro rūmuose Pohuliankos (dabar J. Basanavičiaus) gatvėje (dabar Rusų dramos teatras). Priešais juos buvo iškelta didžiulė trispalvė (žalia, balta, raudona) vėliava. Į konferenciją iš 264 delegatų, pakviestų iš dviejų miestų ir 32 vokiečių karinės valdybos administruojamų apskričių bei vieno karinių veiksmų rajono, pirmą dieną atvyko 213 delegatų, kooptuota iki 222. Gausiausią delegaciją – 48 žmones sudarė Vilniaus atstovai. Anot J. Staugaičio, „visa, kas buvo likę Lietuvoje šviesesnio ir įtakingesnio“. Daug šviesuomenės frontui artėjant pasitraukė į

Rusiją. Vokiečių karinės administracijos atstovų konferencijoje nebuvo. Moterų taip pat. Visi delegatai buvo vyrai. (Vėliau žymios Lietuvos moterys rašė protesto laiškus.)

Patvirtinta tokia Lietuvių konferencijos dienotvarkė: 1. Tvarkos komisijos pranešimas; 2. Organizacijos komiteto pranešimas; 3. Lietuvos politinis klausimas; 4. Lietuvių Tarybos klausimas: a) jos tikslas, uždaviniai ir teisės; b) jos darbo sąlygos; c) jos nariai; 5. Sumanymai šių dienų Lietuvos stoviu pagerinti; 6. Lietuvos žemių klausimas; 7. Konferencijos uždarymas.

Visi dienotvarkės klausimai svarbūs, bet, žiūrint iš mūsų dienų, reikšmingiausias buvo Lietuvos politinis apsisprendimas bei Lietuvos Tarybos sudarymas.

Prieš konferenciją laikraštis „Lietuvos aidas“ jos reikšmę palygino su 1905 m. Didžiojo Vilniaus Seimo, kėlusio Lietuvos autonomijos reikalą, svarba: „Pagaliau atėjo laikas, kuomet lietuvių tauta, nežiūrint partijų ir srovių skirtumo, privalo įtempti visas savo pastangas ir jungtines spėkas, idant susidarius sau artimojoje ateity tokias gyvenimo sąlygas, kad visos jos dalys galėtų sveikai ir nekludomai augti ir plėtotis. Tokias gi sąlygas įgyti galėsime tik tuomet, jei pasiseks mums atgyti ir sudaryti naujais liuositybės pamatais savarankišką Lietuvos valstybę.“

Lietuvių konferencija Vilniuje absoliučia balsų dauguma galiausiai nutarė: „Kad Lietuva galėtų laisvai plėtotis, turi būti sukurta nepriklausoma Lietuvos valstybė, demokratiniais principais sutvarkyta, prisilaikant etnografinių sienų su ekonomijos reikalaujamais korektyvais.“ Labai svarbus buvo nutarimas, kad „Vilniuje sušaukta Konstituanta turės nustatyti valstybės pamatus ir santykius su kitomis valstybėmis“.

Konferencijos medžiaga ir kiti su ja susiję dokumentai saugomi Lietuvos archyvuose bei bibliotekų rankraštynuose. Dalis protokolų atspausdinta. Apie konferenciją atsiminimuose yra rašę ir jos dalyviai: Petras Klimas, Povilas Dogelis, Antanas Steponaitis ir kiti.

Protokoluose pavyko rasti tik vieno Seinų apskrities delegato, kalbėjusio konferencijos posėdyje, pavardę. Tai kunigas Adomas Lastauskas, pasisakęs apie būsimos Lietuvos valstybės ryšius su kaimyninėmis valstybėmis (Rusija ir Vokietija) – prie ko geriau šlietis paskelbus nepriklausomybę. Ar kalbėjo kiti Seinų–Suvalkų apskričių atstovai, dar tiksliai nežinoma. Jie tik siųsdavo raštu arba žodžiu paklausimus posėdžių prezidiumui ir jų pavardžių protokoluose nėra.

Trečią konferencijos darbo dieną vyko rinkimai į Tautos Tarybą (vėliau pavadintą Lietuvos Valstybės Taryba), kuri turėjo įgyvendinti konferencijos nutarimą dėl nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo.

Tautos Tarybos rinkimams pateikti trys sąrašai: Bendrosios (Vilniaus) kuopos sąrašas; Demokratijos sąrašas (vyravo kairiosios pakraipos kandidatai) ir Pildomojo (Vykdomojo) biuro sąrašas. Intelektinių pajėgų, kurios galėtų vykdyti valstybės kūrimo darbą, tuomet trūko. Dalis potencialaus politinio elito buvo pasitraukusi į Rusiją artėjant grėsmingai vokiečių okupacijai. Iš viso užregistruota 38 kandidatūros. Trijų ketvirtadalių kandidatų pavardės paminėtos visuose trijuose ar bent dviejuose sąrašuose. Šiuose nebuvo nė vieno Seinų ir Suvalkų apskričių kandidato. Prieš pateikiant sąrašus balsavimui, jie konferencijos posėdyje buvo aptarti. Nė vienas konferencijos dalyvis nepateikė nė vieno kandidato iš Seinų arba Suvalkų apskrities. Pildomojo (Vykdomojo) biuro sąrašė įrašyta tik dailininko Antano Žmuidzinavičiaus pavardė (gimęs Seirijuose, dabar Lazdijų r.). Bet jis tuo metu gyveno Vilniuje.

Pagal konferencijos anksčiau priimtą nutarimą į Tarybą turėjo būti išrinkta 20 narių. Balsavimas vyko slapta metant kamuoliukus. Jis prasidėjo 8 val. 30 min. ir baigėsi 11 val. 45 min.

Paskelbti rezultatai (balsavo 204 delegatai):

1. Basanavičius Jonas	192 – 12
2. Šaulys Jurgis	182 – 21
3. Smetona Antanas	180 – 22
4. Klimas Petras	170 – 32
5. Biržiška Mykolas	163 – 39
6. Stankevičius Juozas, kunigas	156 – 46
7. Mironas Vladas, kunigas	155 – 48
8. Staugaitis Justinas, kunigas	155 – 48
9. Stulginskis Aleksandras	154 – 48
10. Kairys Steponas	154 – 48
11. Bizauskas Kazimieras	152 – 52
12. Smilgevičius Jonas	150 – 54

13. Malinauskas Donatas	143 – 61
14. Šaulys Kazimieras, kunigas	130 – 64
15. Banaitis Saliamonas	138 – 60
16. Dovydaitis Pranas	137 – 65
17. Petrulis Alfonsas, kunigas	136 – 67
18. Urbanavičius Pranas, kunigas	126 – 77
19. Vailokaitis Jonas	125 – 78
20. Šernas Jokūbas	119 – 85
21. Vileišis Antanas	117 – 85
22. Žmuidzinavičius Antanas	102 – 102
23. Šmulštys Antanas, kunigas	99 – 103
24. Vileišis Jonas	96 – 106
25. Narutavičius Stanislovas	94 – 108
26. Šernas Adomas, kunigas	84 – 120
27. Bugailiškis Peliksas	82 – 119
28. Dirmantas Boleslovas	59 – 143
29. Povylis Antanas	57 – 144
30. Cirtautas Bronislovas	54 – 148
31. Paknys Juozas	54 – 147
32. Eidukevičius Pranciškus	54 – 148
33. Domaševičius Andrius	47 – 148
34. Mačys Antanas	47 – 157
35. Okuličius Kazimieras	46 – 155
36. Didžiulis Vytautas	44 – 159
37. Ralys Kazimieras	43 – 160
38. Kvedaras Antanas	41 – 163

Vieninteliam kandidatui į Tautos Tarybą, kilusiam iš buvusios Seinų apskrities, A. Žmuidzinavičiui pritrūko 18 balsų. Jis būtų buvęs 20-as Tarybos narys.

Suskaičiavus balsus paaiškėjo, kad iš politinės kairės kandidatų į Tarybą išrinkti vos du žmonės – socialdemokratai S. Kairys ir M. Biržiška. Socialdemokratų atstovai (P. Eidukevičius, S. Kairys, M. Biržiška) pareiškė negalėsiantys tinkamai atstovauti savo partijai ir, jei ši pareikalaus, pasitrauksiantys iš Tarybos. Tokie pasisakymai neigiamai paveikė konferencijos atmosferą.

Paskutinę konferencijos darbo dieną, rugsėjo 22-ąją, pirmasis posėdis prasidėjo Tautos Tarybos klausimo svarstymu. Kilus grėsmei visuomenės vienybei, kilniadvasiškai nusiteikę du į Tarybą išrinkti kunigai – **J. Stankevičius** ir **P. Urbanavičius** atsisakė savo vietos joje ir užleido daugiausia balsų tarp neišrinktųjų gavusiems kairiųjų politinių nuostatų šalininkams **J. Vileišiui** ir **S. Narutavičiui** (24-as ir 25-as sąrašė). Konferencijos dalyviai triukšmingais plojimais tam pritarė ir patvirtino tokį Tautos Tarybos (Lietuvos Valstybės Tarybos) sudėties pasikeitimą.

Lietuvos Taryba buvo įpareigota paskelbti Lietuvos ne-

Antanas Žmuidzinavičius. Nuotrauka iš Alytaus kraštotyros muziejaus rinkinių.

priklausomybę. Konferencija atliko svarbų Lietuvos valstybės atkūrimo darbą – lietuvių tautos sutelkimą. Paruoštos sąlygos Vasario 16-osios Aktui paskelbti ir Lietuvos valstybei atkurti. 1918 m. vasario 16 d. Taryba, vykdydama Lietuvių konferencijoje priimtą rezoliuciją ir remdamasi ja, paskelbė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą ir, įveikdama okupacinės administracijos trukdžius, pradėjo valstybės kūrimo darbą.

Paskutinę konferencijos darbo dieną pranešta, kad dalyviai, grįžę namo, gali rengti susirinkimus. Tuo leidimu pasiūdoję dalyviai ir išrinktieji Lietuvos Tarybos nariai važinėjo po miestus, miestelius, bažnytkaimius ir organizavo susirinkimus. Pasakojo apie konferenciją ir priimtus nutarimus. Tokie susirinkimai vyko ir Seinų bei Suvalkų apskrityse. Į konferencijos nutarimų vykdymą aktyviai įsitraukė ir Seinų bei Suvalkų krašto konferencijos dalyviai. Kaip ir visi, jie buvo optimistiškai nusiteikę ir drąsūs. Dabar mums derėtų į juos lygiuotis.

Lenkijai okupavus dalį Seinų bei Suvalkų apskričių teritorijos, konferencijos delegatai, vengdami arešto ir persekiojimų, buvo priversti pasitraukti į tuomet jau nepriklausomybę paskelbusią Lietuvą ir čia sėkmingai darbavosi. Pateikiame šešių konferencijos dalyvių, gyvenusių arba po krašto okupa-

Jonas Dereškevičius. Nuotrauka iš Lazdijų krašto muziejaus rinkinių.

cijos atvykusių gyventi ir dirbti dabartiniame Lazdijų rajone, trumpas biografijas.

Dereškevičius Jonas gimė 1891 m. kovo 7 d. Sūsninkų kaime, Kalvarijos apskrityje, mirė 1988 m. liepos 31 d. Palaidotas Kauno miesto Romainių 1-osiose kapinėse.

Tėvai – neturtingi valstiečiai. 1910–1913 m. mokėsi Veiverių mokytojų seminarijoje. Įgijęs mokytojo teises, mokytojavo Seinų triklasėje pradinėje mokykloje. Mokėjo lenkų, rusų ir vokiečių kalbas. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1914 m. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1916–1917 m. buvo vokiečių nelaisvėje Hammersteine ir Dancige. Apsikeitus karo belaisviais, 1917 m. grįžęs į Lietuvą vėl apsigyveno Seinuose ir dirbo Seinų pradinės mokyklos bei 1918 m. atidarytos „Žiburio“ gimnazijos muzikos ir gimnastikos mokytoju. Kaip Seinų apskrities atstovas 1917 m. rugsėjo 18–22 d. dalyvavo Lietuvių konferencijoje Vilniuje.

1919 m. rugpjūtį iš miesto pasitraukus vokiečiams, Seinus užėmė lenkų kariuomenė. Prasidėjo represijos ir teroras prieš lietuvių tautybės žmones. Uždaryta pradinė mokykla ir gimnazijos. 1920 m. liepos 19 d. miestą atsiėmė Lietuvos kariuomenė, bet rugsėjo 9 d. vėl galutinai sugrįžo lenkai. 1920 m.

lenkams puolant Seinus, sutelkė partizanų būrį ir jam vadovavo. Rinko ir apmokė savanorius milicijai Seinų valsčiaus kaimuose. Vadovavo šauliams kovose. Lenkų kariuomenei okupavus Seinus, persikėlė į Lazdijus ir buvo paskirtas Seinų apskrities pradinį mokyklų inspektoriumi.

1920 m. kovojant su lenkais Lazdijai tapo lietuvių partizanų ir šaulių centru. Buvo sudarytas Gynimo komitetas. Rūpinosi partizanų ir šaulių organizavimu. Buvo vienas iš 1920 m. lapkričio 13 d. įkurto Šaulių sąjungos Seinų apskrities skyriaus (rinktinės) steigėjų.

1919–1923 m. dirbo Švietimo ministerijos paskirtu įgaliotiniu ir inspektoriumi Seinų, Suvalkų ir Augustavo apskrityms. Seinų apskrityje organizavo mokyklų tinklą, lankydavo valstiečių šeimas, ragindavo leisti vaikus į mokyklas. 1923–1926 m. dirbo pradinį mokyklų inspektoriumi neokupuotoje Seinų apskrities dalyje, organizavo mokyklų tinklą, dirbo kaip dėstytojas mokytojų ruošimo kursuose.

1934 m. susituokė su mokytoja Stanislava Mikelionyte, gimusia Leipalingyje. Bendradarbiavo lietuvių periodinėje spaudoje. Rašė korespondencijas ir straipsnius į laikraščius ir žurnalus („Šaltinis“, „Lietuvos aidas“, „Trimitas“ ir kt.). Pasirašinėjo slapyvardžiais J. D., J. Dš.

Katilius Juozapas gimė 1871 m. kovo 18 d. Katiliškių kaime, Marijampolės valsčiuje ir apskrityje, mirė 1954 m. Daukšiuose (Marijampolės apskr.). Visuomenės veikėjas, publicistas, kunigas.

Kilęs iš valstiečių šeimos. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje ir Seinų kunigų seminarijoje. Kunigu iššventintas 1895 m. birželio 8 d. Kunigavo Pilviškiuose, Griškabūdyje, Jeleniave, Miroslove. 1907–1920 m. Smalėnų filijos vikaras (rektorius), vėliau klebonas. Buvo sumanus, gerai ūkininkavo, suremontavo bažnyčią. Smalėnų bažnyčia, iš pradžių buvusi Punsko filija, tapo naujai įkurtos Šv. Izidoriaus parapijos šventove. Priklausė Suvalkų dekanatui. Dalis gyventojų buvo aplenkę. Parapijoje gyvenę lietuviai meldėsi savo gimtąja kalba ir stengėsi ją išlaikyti. Nelotyniški giedojimai bažnyčioje buvo tik lenkiški. Kunigas J. Katilius šią skriaudą atitaisė pertvarkydamas pamaldų tvarką ir leisdamas vieną sekmadienį giedoti lietuviams, antrą – lenkams. Tada lietuviai dar sudarė parapijiečių daugumą. Kova dėl gimtosios kalbos teisių bažnyčioje buvo tęsiama ir po Pirmojo pasaulinio karo.

Įkūrė „Žiburio“ švietimo draugijos skyrių. 1908–1911 m. buvo jos pirmininku. 1917 m. pakviestas į Lietuvių konferencijos organizacinį komitetą. Dalyvavo 1917 m. rugpjūčio 1–3 d. vykusiuose posėdžiuose kaip Suvalkų apskrities lietuvių atstovas. 1920 m. paskirtas Silvanovcų parapijos administratoriumi. 1921–1938 m. Veisiejų parapijos klebonas. Dar

darbavosi Liubave, Liudvinave, Daukšiuose. Čia ir mirė.

Bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje (laikraščiuose „Viltis“, „Spindulys“, „Šaltinis“). Pasirašinėjo slapyvardžiais J. K., K. J. K., Kun. J. K., Kunigas J. K. Parengė knygą „Trumpas katekizmas“ (1913), „Skaityk, bet kitam nesaikyk“ (1905–1911) (sudarytojas).

Marma Juozapas gimė 1857 m. rugsėjo 7 d. Mergbūdžio kaime, Griškabūdžio parapijoje, mirė 1938 m. Griškabūdyje. Visuomenės veikėjas, kunigas. Kilęs iš valstiečių šeimos. Į Seinų kunigų seminariją įstojo 1876 m. liepos 4 d. Kunigu išventintas 1881 m. vasario 20 d. Darbavosi Kaletnike, Prienuose, Suvalkuose, Vištytyje, Romanuose, Vygriuose. Nuo 1908 m. birželio 27 d. iki 1921 m. Veisiejų parapijos administratorius (klebonas). Ištyręs, kad parapijoje tėra dešimt len-

kiškai kalbančių šeimų, nustatė, jog lenkiški pamokslai būtų sakomi ir lenkiškos giesmės giedamos tik kas dešimtą sekmdienį. Nuo 1926 m. bažnyčioje nebeliko lenkiškų pamokslų.

1917 m. dalyvavo Lietuvių konferencijoje Vilniuje. 1922 m. Šventėžio parapijos klebonas ir juo buvo iki 1928 m. 1928–1935 m. Paluobių parapijos klebonas. 1935–1938 m. rezidentas Griškabūdyje.

Pečiulis Antanas gimė apie 1892 m. Vidugirių kaime, Krasnavo valsčiuje, Seinų apskrityje (Punsko parapija). Mokėsi Seinų triklasėje pradinėje mokykloje. Baigęs ją įsidarbino Seinų „Šaltinio“ spaustuvės ekspedicijoje. Pasižymėjo kaip darbštus ir sumanus jaunuolis. Nuo 1912 m. iki spaustuvės uždarymo 1915 m. dirbo šios ekspedicijos vedėju. Vokiečiams okupavus Seinus, vertėsi smulkia prekyba – įsteigė knygyną. Pardavinėjo knygas, mokyklinius vadovėlius, sąsiuvinius ir kitus raštinės reikmenis. Knygynas tapo Seinuose gyvenusių lietuvių užėja ir pasitarimų centru – lietuvių veiklos centru. Čia susirinkusieji aptardavo kultūros, švietimo ir politikos reikalus.

1917 m. rugsėjo 18–22 d. kaip Seinų apskrities atstovas dalyvavo Lietuvių konferencijoje Vilniuje.

Organizuojant lietuvišką Seinų apskrities administraciją 1918 m. paskirtas apskrities valdybos nariu-kasininku. Vėliau užėmė apskrities išdinės vedėjo vietą. 1919 m. lenkams okupavus Seinus, kartu su apskrities administracija persikėlė į Lazdijus. Daug prisidėjo prie partizanų organizavimo apskri-

Jonas Reitelaitis (dešinėje). Fotografuota apie 1910 m. Nuotrauka iš Birutės Raitelaitytės archyvo.

tyje, gerai nusimanė apie vietinius reikalus, žmonės juo pasitikėjo. Įstojo į šaulių organizaciją. Buvo pirmasis Seinų šaulių skyriaus (rinktinės) pirmininkas Lazdijuose.

Apie 1921 m. persikėlė į Kėdainius, dirbo išdininku apskrities išdinėje. 1922 m. per atostogas, atvykęs į Kauną šeimyniniais reikalais, susirgo dizenterija ir 1922 m. rugpjūčio 25 d., sulaukęs 30 metų, Šančių ligoninėje mirė.

Reitelaitis Jonas gimė 1884 m. lapkričio 23 d. Navasodų kaime, Sasnavos valsčiuje, Marijampolės apskrityje, mirė 1966 m. lapkričio 30 d. Krikštonių kaime, Lazdijų rajone. Romos katalikų kunigas, istorikas ir kraštotyrininkas, Krikštonių miestelio kūrėjas, valstybės ir visuomenės veikėjas, publicistas.

Augo mažžemių valstiečių šeimoje. Dvejus metus mokėsi savarankiškai ir pas kaimo daraktorių. Baigė rusišką Sasnavos pradžios mokyklą ir iki 1905 m. dirbo siuvėju. Norėjo mokytis toliau, bet nebuvo lėšų. Dvi žiemos daraktoriavo savo kaime – mokė vaikus lietuviško rašto. Pramoko amato ir tapo keliaujančiu siuvėju. Būdamas 23-ųjų metų Marijampolės gimnazijoje eksternu išlaikė 4 klasių baigimo egzaminus ir 1907 m. įstojo į Seinų kunigų seminariją. Prof. kunigas Pranas Augustaitis, pastebėjęs nepaprastą šio klieriko dėmesį literatūrai, paskyrė seminarijos bibliotekininku. Godžiai skaitė įvairią literatūrą. Tuo neapsiribodamas ėmė bendradarbiauti lietuviškoje spaudoje („Lietuvių tauta“, „Šaltinis“, „Šaltinėlis“, „Vadovas“).

1913 m. sausio 19 d. įšventintas kunigu ir paskirtas Novogrudo parapijos vikaru. Tų pačių metų rugpjūtį perkeltas vikaru į Šventėžerio parapiją. Čia dirbdamas įkūrė pradžios mokyklėlę. 1914 m. įstojęs į Lietuvos mokslo draugiją daug jėgų skyrė kraštotyrai, toliau rinko tautosaką. 1916 m. perkeltas vikaru į Seirijų parapiją.

1917 m. rugsėjo 18–23 d. buvo Lietuvos konferencijos Vilniuje dalyvis.

1925 m. gegužės 28 d. gautas vyskupo leidimas steigti naują parapiją Krikščionyse. Rūpinosi jos įkūrimo reikalais, pastatė medinę bažnytelę. Prie jos buvo klebonija ir dar trys namai. Tai ir visas kaimas.

1927 m. sausio 15 d. iš Seirijų perkeltas į Krikščionis ir paskirtas naujos parapijos klebonu. Pastatė akmeninę bažnyčią. 1934 m. rugsėjo 30 d. ji konsekruota Kristaus Karaliaus titulu. Kartu įsteigtos ir parapijos kapinės, pastatyta mokykla ir keletas gyvenamųjų namų.

Buvo labai įvairiapusiška asmenybė – turėjo begalę talentų, specialybių. Bet kuklus, paprastas, draugiškas, ištvermingas. Plačių demokratinių pažiūrų. Klebonaudamas Krikščionyse net 40 metų pelnė parapijiečių pagarbą. Ne tik dirbo sielovados darbą, bet ir mokė moteris austi, drabužius siūti; galėdavo ir ligonius gydyti, ir patarti, kokį vaistą pirkti. Mokėjo lotynų, rusų, lenkų, vokiečių kalbas, galėjo perskaityti seniausius rankraščius slavų ir lotynų kalbomis.

Remdamasis bažnyčių, dvarų archyvais, bendraudamas su mokslo įstaigomis ir bibliotekomis bei muziejais sukaupė gausią medžiagą Pietų Lietuvos istorijai. Seniausius bažnyčių, dvarų dokumentus nurašinėjo, vertė į lietuvių kalbą, daugumą jų atspausdindavo rašomąja mašinėle. Parašė ir paskelbė spaudoje keturių Vilkaviškio vyskupijos parapijų monografijas, dar apie šimtui parapijų surinko daug istorinės medžiagos. Pasirašinėdavo slapyvardžiais J. R., K. R., R-čių Jonas, L. Sūnus. Daug jo rankraščių saugoma Lietuvos mokslo akademijos Vrublevskių ir Vilniaus universiteto bibliotekų rankraštynuose. Vien Vilniaus universiteto bibliotekoje yra daugiau negu 1000 saugojimo vienetų.

Krikščionyse dirbo iki mirties (nuo 1963 m. kaip altaris), palaidotas savo pastatytos bažnyčios šventoriuje. Miestelyje veikia Jono Reitelaičio muziejus. Jo vardu pavadinta viena Krikščionių gatvė.

Tijūnaitis Stasys gimė 1888 m. gegužės 8 d. Vareikiuose, Deltuvos valsčiuje, Ukmergės apskrityje, mirė 1966 m. liepos 22 d. Pravieniškėse, palaidotas Rumšiškių kapinėse. Lietuvos pedagogas, žurnalistas, poetas, esperantininkas, politinis ir visuomenės veikėjas.

Tėvai buvo mažžemiai valstiečiai, augino penkis vaikus,

vertėsi skurdžiai ir sunkiai rado lėšų leisti vaikus į mokyklą. 1906–1908 m. mokėsi Ukmergės miesto triklasėje mokykloje. Viliojo mokytojo darbas, tačiau brendo mintis tapti kunigu. Suprato, jog to laiko sąlygomis kunigas gali daugiausia padėti žmonėms. Vylėsi susilaukti paramos iš šalies. 1908 m. birželio 30 d. pėsčias išėjo į Seinus laukti egzaminų kunigų seminarijoje. Išlaikė, bet rusų valdžia neva dėl per mažo išsilavinimo neleido seminarijos vadovybei jo priimti mokytis, nors ke liams tokio pat cenzo lenkams kliūčių ištotti nedarė.

1908 m. pabaigoje apsigyveno Seinuose, įsidarbino „Šaltinio“ leidykloje. Dirbo leidinių korektoriaumi, rašė straipsnelius ir redagavo „Šaltinėlių“; daugiau įgudęs padėdavo „Šaltinio“ redaktoriui. Vėliau redagavo dvisavaitinį „Spindulio“ laikraštį.

1914 m. mokėsi pedagoginiuose kursuose prie Veiverių mokytojų seminarijos mokytojo teisėms įgyti. Daug skaitė. Išmoko rusų, lenkų, lotynų, jidiš, esperanto, vokiečių kalbas. „Šaltinio“ draugija savo beraščiams ir mažaraščiams darbininkams įsteigė vakarinius bendrojo lavinimo kursus. S. Tijūnaitis dėstė aritmetiką, geografiją ir Lietuvos istoriją.

1915 m. vasario 12 d. išvyko į Vilnių, dirbo dienraščio „Viltis“ redakcijoje (redaktorius Pranas Dovydaitis). Dar Seinuose

buvo vedęs seinietę Jadvygą Stavinskaitę. Vilniuje trumpai te gyveno, nes, gresiant miesto apsupimui ir evakuojant įstaigas bei įmones, 1915 m. rugsėjo 19 d. išėjo paskutinis „Vilties“ numeris. Netekęs darbo, S. Tijūnaitis 1915 m. pabaigoje buvo pakviestas mokytojauti į Seinų apskritį. Dirbo naujai įsteigtoje Bubelių kaimo mokykloje.

1917 m. rugsėjo 18–23 d. Vilniuje sušauktoje Lietuvių konferencijoje atstovavo Seinams. Buvo išrinktas komisijos konferencijos medžiagai tvarkyti nariu. Nuo 1919 m. naujai įsteigtos „Žiburio“ gimnazijos Seinuose mokytojas.

Po metų, lenkams okupavus Seinus, gimnazija perkelta į Lazdijus. Kai Seinuose pradėjo kurtis Lietuvos valstybės įstaigos, buvo vienas iš pačių pirmų jų organizatorių. Jis ir pirmasis Seinų apskrities viršininkas (1918 m.), o paskui – apskrities savivaldybės pirmininkas. Lenkams užimant Seinus 1919 m. rugpjūčio pabaigoje, S. Tijūnaitis su keliais kitais lietuviais buvo pasodintas į kalėjimą; netrukus lietuvių išvadotas, pasitraukė į Lazdijus. Jo turtas konfiskuotas, o šeima įkalinta ir tik vėliau iškeista į lietuviams patekusius lenkų belaisvius.

Lazdijuose S. Tijūnaitis ėmėsi iš naujo organizuoti Seinuose lenkų sužlugdytas lietuvių įstaigas. Kaip mokytojas čia atkūrė „Žiburio“ gimnaziją, joje mokytojavo ir jai vadovavo, kol galėjo iš Seinų atvykti pats gimnazijos direktorius kunigas dr. Motiejus Gustaitis. „Žiburio“ gimnazija Lazdijuose pradėjo veikti 1920 m. sausio 12 d.

S. Tijūnaitis Lazdijuose dirbo iki 1920 m. pavasario, kada, išrinktas atstovu į Steigiamąjį Seimą, išsikėlė į Kauną. Vėliau mokytojavo Ugoniškės (Uogoniškės) mokykloje (Rumšiškių seniūnija).

Išleido keliolika knygų, esperanto kalbos vadovėlių, septynias pasakų knygas, po karo – „Mūsų pasakas“, „Mįslės“ (abi 1958 m.). Pravieniškių pagrindinei mokyklai 1996 m. suteiktas S. Tijūnaičio vardas. Pedagoginę veiklą baigė Pravieniškių septynmetėje mokykloje, kuri 1996 m. vasario 22 d. pavadinta jo vardu (Pravieniškių Stasio Tijūnaičio pagrindinė mokykla). Dirbo ir bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje, Šv. Kazimiero

draugijos, „Šaltinio“ bendrovės veikloje. Domėjosi kraštotyra, leksikologija, poezija, tautosaka, vadovavo chorams ir vaidintojų būreliams, pastariesiems rašė scenos vaidelius. Išliko aktyvus visuomeniniame gyvenime. Priklausė Vilniui vaduoti sąjungai, blaivininkų, esperantininkų organizacijoms.

Nepriklausomoje Lietuvoje redagavo ir kitus spaudinius: 1920–1923 m. „Tėvynės sargą“, 1921–1923 m. „Lietuvos mokyklą“, 1923–1933 m. „Žvaigždutę“. Redaguojant S. Tijūnaičiui „Žvaigždutės“ prenumerata išaugo nuo 2 tūkst. egzempliorių (1923 m.) iki 9,5 tūkst. egzempliorių (1932 m.) ir buvo tarp skaitomiausių vaikų leidinių šalyje. 1934–1940 m. iš Kėdainių redagavo savo įsteigtą vaikų žurnalą „Kregždutė“. Kūrė eiles ir publicistinius straipsnius, kuriuos skelbė leidiniuose „Nedėldienio skaitymas“, „Draugija“, „Šaltinis“, „Viltis“, „Vainikas“, „Spindulys“, „Raseinių balsas“, „Lietuvos mokykla“ ir kt. Pasirašydavo Tijūnos sūnaus, Draugo J. ir kitais slapyvardžiais.

Gausi faktografinė medžiaga, esanti archyvuose, bibliotekų rankraštynuose ir mokslinėse publikacijose, turėtų paskatinti vietinius istorikus ir kraštotyrininkus tyrinėti šios konferencijos dalyvių biografijas ir veiklą, ieškoti „savo giminės sąsajų su procesais, vykusiais 1917–1918 metais. Tai ypač svarbu dabar, kai šiandieninė mokykla klaidžioja kosmopolitizmo džiunglėse ir pamiršo ugdyti savo valstybės piliečius (...). Nors daliai lietuvių padėtų atgaivinti jau mirusius tautinės savivarbos jausmus“.

Tautiniam ir valstybės atgimimui iš esmės vadovavo dvasininkija. Gal todėl jos prikelta tauta išlaikė sunkius išbandymus ir sovietinę okupaciją. Kas gi nušalino ir nušalina dvasininkiją nuo tautinio atgimimo ir valstybės kūrimo procesų XX amžiaus pabaigoje ir XXI amžiaus pradžioje? Ne visi nuoširdžiai bendrauja su parapijiečiais.

Visgi ši konferencijos istorija moko ir sunkiausiais momentais, nepalankiausiomis sąlygomis neprarasti vilties, veikti tautos labui. Tikslus turi suformuluoti žmonės, kuriais tauta tiki ir pasitiki.

Literatūra

1. Tyla A. Lietuva prie Vasario 16-osios slenkščio. – Vilnius, 2004.
2. Maksimaitis M. Mažoji Konstitucija. Lietuvos Taryba atkuriant valstybingumą. – Vilnius, 2011, p. 21–23, 25–28.
3. Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai, 1917–1918 / sudarė Alfonsas Eidintas, Raimundas Lopata. – Vilnius, 1991, p. 536.
4. Klimas P. Istorinė Lietuvos valstybės apžvalga; Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918–1928.
5. Šeimos lentis su grotų ženklais: [Atsiminimai, laiškai] / parengė Kazimieras Vladislovas Mielkus. – Vilnius, 2004, p. 16.
6. Staugaitis J. Mano atsiminimai, p. 227.
7. Dogelis P. Mano gyvenimo prisiminimai. – Kaunas, 1936, p. 210.
8. (Šaulys J.) Bekampis J. Lietuvių suvažiavimas. Lietuvos aidas, 1917 m. rugpjūčio 18 d.
9. Steponaitis A. Tėvynėje ir pasauly. Prisiminimai ir apybraižos. – Bruklinas, Niujorkas, 1962.

Birutė Malaškevičiūtė

ŽMOGUS, ATSISAKĘS TAPTI LIETUVOS PREZIDENTU. INŽINIERIUS TOMAS NORUS- NARUŠEVIČIUS AMŽININKŲ PRISIMINIMUOSE

Kitais metais Lietuva minės atkurtos valstybės 100-metį. Tai labai svarbus įvykis ir puiki proga dar kartą prisiminti žmones, kurie pasiaukojamai kūrė ir stiprino valstybę. Šiuose darbuose nemažai nuveikė ir džūkai. Viena iš jų – inžinierius Tomas Norus-Naruševičius. Jeigu ne jo džūkiškas kuklumas, reiklumas sau, šiandien galėtume didžiuliotis, kad Džūkija tarpukario Lietuvoje turėjo savo prezidentą. Apie tai Jonas Vileišis rašė: „Jam teko tiek daug ir tiek sėkmingai pasidaruoti. Vienu laiku rimtai buvo statoma jo kandidatūra į Valstybės Prezidento vietą, bet po keletos dienų jis patsai, sykį sutikęs, vėl atsisakė nuo tos garbingos vietos.“¹

Iš dabarties perspektyvos galime įvairiapusiskai įvertinti T. Noraus-Naruševičiaus nuveiktus darbus, abejoti jo sprendimais, kritikuoti. To nedarysiu. Šiandien pabandysiu apžvelgti, ką apie T. Norų-Naruševičių kalbėjo jo amžininkai.

Sunki savarankiška pradžia užgrūdino

T. Norus-Naruševičius gimė 1871 m. lapkričio 17 d. Daugirdų kaime, Krokialaukio valsčiuje, Alytaus apskrityje, ūkininkų šeimoje. Mokėsi Krokialaukio pradžios mokykloje, Marijampolės gimnazijoje. Nepaklūsęs tėvų valiai ir atsisakęs stoti į kunigų seminariją, neteko jų materialinės paramos ir savarankiškai kabinosi į gyvenimą. Tai išugdė nepaprastą užsispyrimą siekiant tikslo, darbštumą, kruopštumą ir atsidavimą darbui. Už puikų mokymąsi bei elgesį gimnazijoje gavo stipendiją studijoms Maskvos universitete. Baigęs Fizikos ir matematikos fakultetą ir Maskvos aukštąją technikos mokyklą, tapo inžinieriumi.

Mokydamasis universitete T. Norus-Naruševičius buvo slaptosios lietuvių studentų draugijos narys. Atsiradus palan-

Tomas Norus-Naruševičius. Lietuvos albumas. Kaunas, 1921, p. 138.

kiai terpei pasireikšti lietuviams Maskvoje, pirmasis ėmėsi iniciatyvos, dalyvavo lietuvių susibūrimuose. Buvo vienas iš iniciatorių kuriant draugiją lietuviams moksleiviams ir studentams šelpti. Finansiškai ir moraliai stengėsi jiems pagelbėti, nes pats buvo patyręs, ką reiškia nepriteklus. Kaip sakė prezidentas Kazys Grinius, „baigęs Marijampolės gimnaziją nėjo tėvų spiriamas į Seinų klierikų seminariją ir nuvykęs Maskvos universitetan atsidūrė paliktas pats sau“².

Ši draugija, turėjusi apie 400 narių, buvo didžiausia ir populiariausia visoje Rusijoje. Jis puikiai suvokė visokeriopą tokių draugijų svarbą įtraukiant tautiečius į politinę ir visuomeninę veiklą. Jo rūpestį dėl kitų pabrėžė ir J. Vileišis, kuris su

T. Norumi-Naruševičiumi susipažino 1897 m., „kuomet būdamas Petrapilio Lietuvių studentų draugijos nariu, stengiausi susipažinti su Maskvos studentų rateliais. Naruševičius jau tuomet dirbęs prie Maskvos miesto savivaldybės pasiliko nuolatiniame kontekste su Maskvos lietuvių studentija ir jo rūpesniu klestėjo ir augo visokeriopa lietuviams studentams pagalba“³.

Gražių žodžių šiai jo veiklai negailėjo ir rašytojas Antanas Žukauskas-Vienulis: „Ilgus metus gyvendamas Maskvoje, jis ne tik palaikė tamprius ryšius su vietos lietuvių neturtinga kolonija, bet faktinai buvo jos vadas, jos galva, jos organizatorius, populiariautorius ir kuo nenuolatinis Maskvos Lietuvių Šelpimos Draugijos pirmininkas. Gyvendamas Rusuose jis savo taktingu patriotizmu grąžino tėvynei ne vieną benutaustantį lietuvių inteligentą. Didelio takto ir džentelmeniškumo buvo tai vyras.“⁴

Pirmasis pasaulinis karas išjudino Rusijoje gyvenusius lietuvius: karo pabėgėlius, tremtinius ūkininkus, studentus. Lietuvių inteligentai kūrė lietuviškas partijas, komitetus ir siekė daryti įtaką pabėgėlių gyvenimui. Pirmojo pasaulinio karo metais T. Norus-Naruševičiaus iniciatyva įsteigtas Maskvos lietuvių komitetas nukentėjusiems nuo karo šelpiti. Buvo vienas partijos „Santara“ (Demokratinė tautos laisvės „Santaros“ partija) steigėjų Rusijoje (1917 m.). Tuos laikus mena ne vienas žymus Lietuvos menininkas, nuo karo baisybių pasitraukęs į Maskvą. Skulptorius Petras Rimša net ir sovietmečiu nepabijojęs savo prisiminimuose papasakoti apie susitikimą su T. Norumi-Naruševičiumi, pabrėždamas, jog tai buvo įtakingas to meto žmogus Maskvoje, ir karo pabėgėlių globą. Inžinierius asmeniškai parūpino P. Rimšai ir dailininkui Jonui Šileikai meninio darbo, už kurį šiems buvo atseikėta 300 rublių⁵.

Maskvos savivaldybei sugalvojus 1914 m. gruodžio 5–7 d. organizuoti labdarinę mugę, į miestą atvykstančių pabėgėlių labai įvairių tautų bendruomenės paragintos įrengti savo šalių paviljonus su loterijomis, kultūrine programa. Buvo skirta vieta ir Lietuvai. Anot P. Rimšos, T. Norus-Naruševičius „paviljonu stačiai sirgo“⁶.

Savo darbo profesionalas

Baigęs mokslus T. Norus-Naruševičius aktyviai gausino ir kaupė profesines žinias. Dirbdamas Maskvos savivaldybėje suprojektavo siurblių ir filtrų sistemą, sukūrė savo konstrukcijos tramvajų vagonus, jų stabdžius ir įvairias detales (vagonų konstrukcijų ir tramvajų eksploatacijos autoriniai išradimai buvo užpatentuoti). Nutarus Maskvoje statyti metro, jis įtrauktas į metro projektuotojų ir statytojų grupę ir išsiųstas pasitobulinti į Prancūziją, Angliją, Japoniją, JAV.

„Gavęs Maskvos miesto savivaldybėje kuklią vietą, jis greit

pasirūmė savo dorumu, įgijo bendro pasitikėjimo ir pragarsėjo kaip talentingas specialistas ir organizatorius. Ir tokioje svetimoje Maskvoje, kur tiek daug įvairių specialistų ir šiaip mokslo vyrų, jis, ūkininko sūnus, be ryšių ir protekcijos atsidūrė miestą tvarkančių sluoksnių viršūnėse. Tapęs aristokratu, jis neišlepo ant laurų ir nepasikėlė puikybės, bet sielos gėlmėse pasiliko tokiu pat dvasios demokratu lietuviu.“⁷

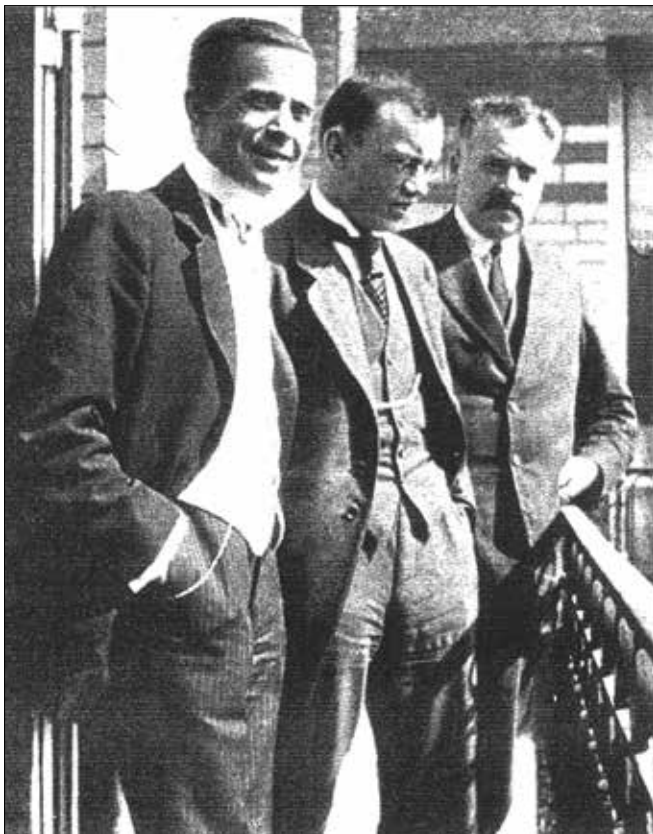
„Gabus, sumanus, atsidavęs savo specialybei inžinieriaus darbui, dirbdamas įvairiose technikos šakose, greitai iškilo iš eilinių inžinierių tarpo. Rusijoje jam buvo pavedama įvairių svarbių darbų atlikimas, jis buvo siunčiamas Rusijos delegatu į įvairias tarptautines konferencijas ir t. t. Kolomnoj Rusijoj inž. N.-Naruševičiui vadovaujant, buvo pastatyta didžiausia visoje Europoje elektros stotis. Vėliau buvo vyriausiuoju vagonų statymo dirbtuvių inžinierium. Iškelus sumanymą įtaisyti Maskvoje požeminį geležinkelį, to sumanymo vykdintoju buvo paskirtas Norus-Naruševičius. Tuo tikslu jis važinėjo į užsienį, net Amerikon, susipažinti su tų geležinkelių veikimu. Būdamas vyriausiuoju Rusijos vagonų statymo inžinierium, Norus-Naruševičius padarė eilę išradimų ir žymiai patobulino vagonų statybą.“⁸

Likimas įsuko į politikos reikalus

Prasidėjus Spalio revoliucijai Rusijoje, 1917–1918 m. T. Norus-Naruševičius gyveno Amerikoje. Ir toliau aktyviai dirbo politinį ir finansinį darbą tėvynės labui: švietė lietuvius rašydamas apie Lietuvos praeitį ir dabartį. Kvietė juos vienytis ir padėti tėvynei. Vykstant nepriklausomybės kovoms Lietuvoje, daug prisidėjo aprūpinant savanorius ginkluote, kariuomenę – technika.

Jo sukauptos žinios, gebėjimas įvertinti padėtį, kalbų mokėjimas labai praverė 1918 m. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, kai buvo siekiama jos pripažinimo. Kaip Lietuvos atstovas 1918 m. lapkričio 26 d. JAV, Filadelfijoje, jis pasirašė Tautų nepriklausomybės deklaraciją su dar 11 tautų⁹. Kai tarp JAV lietuvių buvo sprendžiama, kas Lietuvos vardu pasirašys deklaraciją, Jonas Šliūpas tikėjosi, jog tai bus jis, nes buvo įdėjęs daug pastangų, kad tai įvyktų. Tačiau dėl ūmaus charakterio ir ateistinių pažiūrų daliai lietuvių buvo nepriimtinas. Visų žvilgsniai kryo į T. Norų-Naruševičių – taktišką, mandagų, neišpuikusį, išsilavinusį bendruomenės narį. Po diskusijų taip ir nutarta. Dėl to J. Šliūpas labai išsižeidė ir apkaltino T. Norų-Naruševičių intrigų prieš jį kurstymu ir garbės troškimu. Iš tų dienų išlikusios dvi nuotraukos. Vienoje – deklaracijos pasirašymo išvakarėse atstovai nusifotografavę prie „Laisvės varpo“, Nepriklausomybės menėje, tarp jų nėra T. Noraus-Naruševičiaus, tačiau yra J. Šliūpas. Kita nuotrauka fotografuota deklaracijos pasirašymo metu. Joje, kaip ir privalu Lietuvos

Paryžiaus taikos konferencijos delegacijos dalyviai: Bronius Kazys Balutis, Petras Klimas, Tomas Norus-Naruševičius. *Stražinskas, J. Dabar arba niekad: Tomo Noraus-Naruševičiaus gyvenimo vaizdai. Vilnius, 2011, p. 169.*

delegatui, pozuoja T. Norus-Naruševičius. Šiandien galima tik pasvarstyti, kodėl taip nutiko, galbūt tokiu būdu buvo bandoma ieškoti kompromisų susiklosčiusioje situacijoje.

Įvertinę Klaipėdos uosto reikšmę Lietuvai, T. Norus-Naruševičius ir J. Šliūpas užmiršo tarpusavio nesantą ir savo iniciatyva 1919 m. kovo pradžioje parengė raštą, kuriame buvo prašoma JAV ir Antantės valstybių Klaipėdos kraštą pripažinti Lietuvai. Vėliau šį raštą Paryžiuje esanti Lietuvos delegacija patvirtino kaip oficialų Vyriausybės dokumentą – tai buvo pirmas oficialus žingsnis siekiant atgauti Klaipėdą.

1919 m. T. Norus-Naruševičius – JAV lietuvių atstovas Paryžiaus taikos konferencijoje „kaip energingas ir darbštus administratorius“¹⁰.

Apie Lietuvos delegacijos darbo užkulius savo prisiminimuose pasakojo Petras Klimas: „Delegacijos darbas ne visada sklandžiai eido. Voldemaras į posėdžius atvykdavo su kepure ir skečiu, lyg pakeliui sustodamas. Delegacija jautėsi lyg visai jam nereikalinga. Savo namie iškeptas notas jis atnešdavo tik perrašyti, nesiskaitydamas su kitų nuomone. Jau tada atsiskleidė jo autokratiški polinkiai ir, rusiškai tariant, samodurstvo. Naruševičius jo kitaip ir nevadino kaip autokratišku samoduru. Jis jam dar prikišdavo neužaugos ydą. Tai nebuvo džentelmeniš-

ka, kai pats Naruševičius buvo aukštas, „rasingas“ ir net gražus, imponantiškas vyras. Jis juokdavosi, kad, jiedviem nuėjus pas Anglijos ar Amerikos atstovą, šisai tik su Naruševičium kalbėjęs, Voldemarą palaikydamas tik jo ordonansu.“¹¹

Atsikvėpti T. Norui-Naruševičiui nebuvo laiko ir 1920 m. Jis – Lietuvos delegacijos Tautų Sąjungos posėdžiuose narys, taikos derybų su Tarybų Rusija delegacijos vadovas, kaip P. Klimas sakė, „pirmininku apsiėmė būti Naruševičius“. Šių derybų metu buvo pripažintas Lietuvos Respublikos savarankiškumas ir nepriklausomybė, nustatytos jos sienos. „Jau 1915 mt. man teko Maskvoj su juo išdirbinėti būsimos Lietuvos valstybės ribų galimybes“¹², – vėliau rašys prezidentas K. Grinius.

Su delegacija į Maskvą vyko ir dienraščio „Lietuva“ reporteris, kuris apie išvykimą iš Kauno rašė: „Lietuvių Taikos Delegacija su Rusais išvažiavo iš Kauno geguž. mėn. 1 d. 5 val. po pietų. Buvo paduotas tam tikras traukinys, susidedęs iš dviejų salonvagonių, vienos platformos automobiliui, kurį Delegacija vežėsi į Maskvą, ir vieno vagono produktams.“¹³ Apie šį maisto vagoną paatviravo P. Klimas: „Praktiškasis Naruševičius prie delegacijos prisegė dar vieną vagoną maisto (daugiausia jo paties Paryžiuje nupirktų amerikietiško konservų).“¹⁴ Toks T. Noraus-Naruševičiaus rūpestis delegacijai stipriai pagelbėjo Maskvoje: nors „užsienio reikalų komisariatas stengėsi mus viskuo aprūpinti, bet be mūsų pačių produktų tikrai būtume neišsivertę“¹⁵.

Derybų metu T. Norus-Naruševičius per daug neatviravo su delegacijos nariais, tačiau derybas vedė itin profesionaliai: „Naruševičius, rodos, buvo tada pristatytas ir Leninui, o gal tik Kalininui. Bet jis nė pusė žodžio apie tai mums nepasakojo. Jis, matyt, turėjo įtarimą, kad mes ko per anksti neišplioptume. Šiaip per visas derybas jis išsilaikė visada rimtas, ramus, taktiškas, atsargus ir kietas. Jis jautėsi ant savo pečių nešą sunkią našlą ir atsakomybę.“¹⁶

Prie sėkmingų derybų neabejotinai prisidėjo ir T. Noraus-Naruševičiaus autoritetas. Tą pažymėjo ir A. Žukauskas-Vienolis: „Man asmeniškai ypač įsidėjo galvon du jo gyvenimo epizodai: kai 1915 m. išvažiavodamas Anglijon ir atsisveikinęs su administracija aristokratų viešbučio „Kniaži Dvor“, kuriame jis nuolat gyveno, ėjo pro duris, prieangyje išsirikiavo visi viešbučio tarnai ir jiems visiems padavė ranką. Po karo, 1920 m. atvykęs į Maskvą Lietuvių Tautos Delegacijos priešaky ir apgyvendintas tame pačiame viešbuty, velionis vėl susitiko su tais pačiais buvusiais jo tarnais, dabar jau žvaigždėtais ir tituluotais komisarais, komendantais. Ir reikėjo tik stebėtis, su kokia neveidmaininga pagarba jie jį sutiko ir priėmė. Net ir jo paliktus daiktus išsaugojo. Per tuos 5 audrų metus velionies autoritetas ir garbė jų akyse nei kiek nesumažėjo.“¹⁷

Lietuvos atstovų užsienyje konferencija Kaune 1923 m. lapkričio 12 d. Tomas Norus-Naruševičius sėdi trečias iš kairės. Iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių.

Po pasisiekimo Maskvoje T. Norus-Naruševičius 1921 m. buvo Lietuvos derybų su Lenkija Briuselyje, tarpininkaujant Tautų Sąjungai ir Antantės valstybėms, delegacijos narys, 1922 m. – delegacijos Genujos konferencijoje narys. 1921–1923 m. – Lietuvos įgaliotas ministras Didžiojoje Britanijoje ir Prancūzijoje.

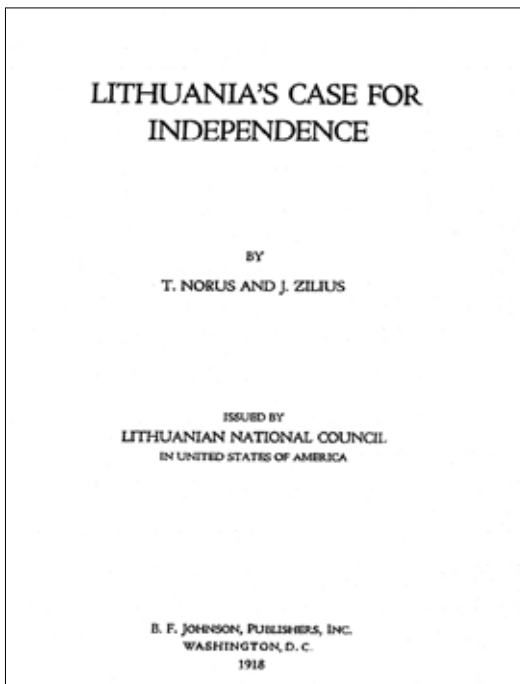
Tomo Noraus-Naruševičiaus portretas, tapytas dailininko Adomo Varno. Žemaitytė, Z. Adomas Varnas. Vilnius, 1998.

Kad ir kokias pareigas ėjo T. Norus-Naruševičius, visuomet garsėjo dzūkišku vaišingumu bei geraširdingumu. 1922 m. Antanas Žmuidzinavičius vykdamas į Niujorką užsuko į Londoną, čia pabuvo „pas mielą dzūką inž. Tomą Norų-Naruševičių“¹⁸.

Sumanytus darbus nutraukė netikėta liga

T. Norus-Naruševičius dirbo be atokvėpio, vienus darbus keitė kiti – tuo metu Lietuvai labai trūko kompetentingų specialistų. 1923–1924 m. ėjo Lietuvos susisiekimo ministro pareigas. 1925 m. paskirtas Klaipėdos uosto direktorijos pirmininku. Vėliau buvo paskirtas pasiuntiniu JAV, bet nespėjo išvykti, nes labai sunkiai susirgo. Sirgdamas jis surašė testamentą, kuriuo dalį savo turto skyrė labdarai. T. Norus-Naruševičius mirė 1927 m. rugsėjo 16 d. Kaune. Ši žinia sukrėtė daugelį.

„Šeštadienį rugsėjo 17 d. velionies kūnas iš Raudonojo Kryžiaus buvo perneštas į Iglulos bažnyčią. Liūdnose iškilmėse dalyvavo didelė žmonių minia. Lydėjusiųjų tarpe matėsi ministerių, universiteto profesorių, aukštųjų valdininkų, visuomenės veikėjų ir t. t. Bažnyčioje prie karsto buvo sudėta daugybė vainikų. Jų tarpe: Respublikos Prezidento, ministerių kabineto, ministerijų, ūkininkų partijos, aukštųjų mokyklų lietuviams moksleiviams šelpti draugijos ir daugelio kitų įstaigų, organizacijų ir atskirų asmenų. Sekmadienio rytą už velionį buvo atlaikytos gedulingos pamaldos, dalyvaujant mi-

Tomo Noraus-Naruševičiaus ir Jono Žilio parengtas leidinys. Jis buvo platinamas JAV norint supažindinti su Lietuva ir jos nepriklausomybės siekiu. *Stražinskas, J. Dabar arba niekad: Tomo Noraus-Naruševičiaus gyvenimo vaizdai. Vilnius, 2011, p. 97.*

nisterių kabineto nariams, profesoriams ir daugybei žmonių.

3 val. po pietų velionies kūnas iš bažnyčios iškilingai buvo nulydėtas į stotį. Vytauto prospektas, kuriuo ėjo eiseną, buvo papuoštas gedulo šydais perrištomis vėliavomis, kelias išbarstytas gėlėmis. Stotį, eglų vainikais papuošto, karstas buvo padėtas į tam tyčia paruoštą ir gedulu paženklintą vagoną. Čia atsisveikinimo žodžius pasakė finansų ministeris ir einąs ministerio pirmininko pareigas J. Tūbelis, susisiekimo ministerijos atstov. inž. Sabaliauskas ir advokatas Rapolas Skipitis.

5 val. vagonas su a. a. Naruševičiaus kūnu išvyko į Krokėlaukį, kur rugsėjo 19 dieną velionis buvo palaidotas tėviškės kapuose. Laidotuvėse dalyvavo visuomenės, valdžios atstovai, vietos ir atvykusių iš Kauno žmonių minia.

Kasmet Lietuvos padangėje užgesta viena po kitos atgimimo žvaigždės, kasmet gedulas apgaubia Lietuvą... Tik per pasakutinius kelis metus netekome K. Būgos, J. Basanavičiaus, P. Vileišio... Netekome ir Tomo Noraus-Naruševičiaus...¹⁹

Dėl T. Noraus-Naruševičiaus mirties užuojautas atsiuntė Amerikos²⁰ ir Anglijos²¹ atstovai.

2014 m. pagerbiant T. Norų-Naruševičių Krokėlaukio gimnazija pavadinta jo vardu.

Asmeninio gyvenimo paslaptis išplauškė Čiurlionių Danutė

Daugelis T. Noraus-Naruševičiaus amžininkų pažymėjo, kad jis buvo įspūdingo stoto, išvaizdos, elegantiškas, išsila-

vinęs vyriškis, mokantis sužavėti ne vieną moterį, tačiau nevedęs. Apie jo asmeninį gyvenimą nėra labai daug žinoma, ir šios paslapties šydą šiek tiek praskleidė Danutė Čiurlionytė, žymiojo dailininko dukra.

Pirmą kartą T. Norų-Naruševičių ji pamatė Maskvoje: „Rygos traukiniu atvykome į Maskvą. Nebeatsimenu, kaip ilgai ten buvome, gal savaitę, o gal mėnesį... Sustojome pas studentę medikę Juzę Slaboševičiūtę. Mama pirmą kartą aplankė Maskvą, ji visuomet veržėsi į grožį – troško žinių, išpūdžių, ir štai prieš ją paveikslų galerijos, koncertai, teatras. Dieną Mama vedasi mane visur kartu... aš pavargstu be galo... Vakare Mamytė su Juze eina į teatrą, o aš paliekama su Juzės kuria nors drauge ar draugu. Man sakoma: „Danučiuok, tu pasiliksi su aukle“. Vieną tų auklių prisimenu labai gerai – tai buvo Petras Klimas.

Kartą atėjo Mamytės ir Juzės vestis į teatrą inžinierius T. Naruševičius. Aš, pamaniusi, kad man su juo reikės liktis, užprotestavau: „Mamytė, aš su ta aukle nepasiliksiu“. Visiems buvo skanaus juoko, nes „ta auklė“ ir nesirengė su manim pasilikti... Kitą dieną inžinierius Naruševičius atėjo mudvi su Mamyte vestis į žvėryną. Čia man buvo tikra šventė! Mamytė sėdi ant suolo su inž. Naruševičium ir seka mane akimis, kad per toli nenuklyščiau. Pribėgus prie jų, pastebiu inž. Naruševičiaus rankose didelę saldinių dėžę, jis tiesia man ją, tačiau laiko stipriai ir aš negaliu jos paimti.

– Pabučiuok pirma mane... – sako jis man, atkišdamas skruostą.

Aš atstumi dėžę ir sakau:

– Mes už saldinius nebučiuojame!

Mama buvo sužavėta manimi! Saldinius, žinoma, aš gavau. Tai tiek mano prisiminimų iš apsilankymo Maskvoje... O prie Tomo Naruševičiaus teks dar grįžti 1921 metais Kaune...²²

Penkeri metai netruko prabėgti, ir jau Kaune 1921 m. Danutė vėl pamatė pas ją su mama į svečius atėjusį T. Norų-Naruševičių: „Taigi inž. Naruševičius buvo jau senas pažįstamas ir labai man patiko: gražus, kultūringas vyras – aukštas, stambokas, kiek žilstelėjusiais smilkiniuose plaukais.“²³

Po šio susitikimo vaikiškoje galvelėje gimė planas papiršliauti: „Ilgai gyvendama pas Babunytę, ne kartą iš jos girdėjau, kad būtų be galo gera, jei Mamytė ištektų... Babunytė gailiai dūsavo ir vis kartojo, kad sunku moteriškai vienai. Nors man atrodė, kad Mamytė, mane turėdama, nėra viena, bet palengva Babunytė mane įtikino. Ir štai kartą pasiryžau pasikalbėti su pačia Mamyte.“²⁴

Tuomet buvo gražaus juoko, ir piršlybos baigėsi dar net neprasidėjusios... Suaugusi D. Čiurlionytė, prisiminusi tą po-

Tomo Noraus-Naruševičiaus kapas Krokialaukio kapinėse. Lenos Valentaitės-Gudzinevičienės nuotrauka.

kalbį, išdrįso mamos paklausti, kas ją siejo su T. Noru-Naruševičiumi: „Ji man papasakojo, kad Naruševičius jau Maskvoje buvo ją pamilęs, tik ji apie tai net nenujautusi. Po karo Kaune jis vėl ją susiradęs, ir tarp jų užsimezgė draugystė. Ji nebuvo abejinga tam įdomiam vyriškiui. Jis prašė jos rankos... Tačiau Mama, nors ir labai norėjusi šeimyninės laimės ir tvirtų pečių,

kuriuos galėtų atsiremti, tekėti nesiryžo. Ji jautė, kad šią naują meilę ji vis nenustos lyginti su buvusia... Tai būtų nesąžininga prieš tą tokį gerą ir nuoširdų žmogų...“²⁵

T. Noraus-Naruševičiaus – nuoširdaus, elegantiško, išsilavinusio, kuklaus, be galo gero žmogaus paveikslas ir liko iki mūsų dienų jo amžininkų atsiminimuose.

Nuorodos

- ¹ Vileišis, J. A. a. Tomas Naruševičius // Lietuvos ūkininkas. 1927, Nr. 38, p. 7–8.
- ² Grinius, K. A. a. inž. Tomas Norus-Naruševičius // Lietuvos žinios. 1927, rugsėjo 17 d., p. 1.
- ³ Vileišis, J. A. a. Tomas Naruševičius // Lietuvos ūkininkas. 1927, Nr. 38, p. 7–8.
- ⁴ Žukauskas-Vienuoelis, A. Šviesios atminties inž. Tomą Norų-Naruševičių į paskutinę amžinojo atilsio vietelę palydėjęs // Lietuvis. 1927, rugsėjo 23 d., p. 2.
- ⁵ Rimantas, J. Petras Rimša pasakoja. V., 1964, p. 234.
- ⁶ Ten pat.
- ⁷ Žukauskas-Vienuoelis, A. Šviesios atminties inž. Tomą Norų-Naruševičių į paskutinę amžinojo atilsio vietelę palydėjęs // Lietuvis. 1927, rugsėjo 23 d., p. 2.
- ⁸ A. a. inž. Tomas Norus-Naruševičius // Trimitas. 1927, Nr. 37, p. 1177–1179.
- ⁹ Lietuvos albumas. K., 1921, p. 366.
- ¹⁰ Tapinas, L. Septynios vienatvės Paryžiuje. K., 1993, p. 229.
- ¹¹ Klimas, P. Lietuvos diplomatinėje tarnyboje 1919–1940 m. V., 1991, p. 25.
- ¹² Grinius, K. A. a. inž. Tomas Norus-Naruševičius // Lietuvos žinios. 1927, rugsėjo 17 d., p. 1.
- ¹³ Lietuvių Taikos Delegacijos su Rusais kelionė į Maskvą // Lietuva. 1920, liepos 3 d., p. 2.
- ¹⁴ Klimas, P. Lietuvos diplomatinėje tarnyboje 1919–1940 m. V., 1991, p. 29.
- ¹⁵ Ten pat.
- ¹⁶ Ten pat, p. 31.
- ¹⁷ Žukauskas-Vienuoelis, A. Šviesios atminties inž. Tomą Norų-Naruševičių į paskutinę amžinojo atilsio vietelę palydėjęs // Lietuvis. 1927, rugsėjo 23 d., p. 2.
- ¹⁸ Žmuidzinavičius, A. Paletė ir gyvenimas. V., 1961, p. 226.
- ¹⁹ A. a. inž. Tomas Norus-Naruševičius // Trimitas. 1927, Nr. 37, p. 1178–1179.
- ²⁰ Amerikos atstovo užuojauta dėl T. Naruševičiaus mirties // Rytas. 1927, rugsėjo 20 d., p. 2.
- ²¹ Klaipėdos garsas. 1927, rugsėjo 20 d., Nr. 100, p. 1.
- ²² Čiurlionytė-Zubovienė, D. Patekėjo saulė. Prisiminimai apie Motiną. K., 1996, p. 22–23.
- ²³ Ten pat, p. 96.
- ²⁴ Ten pat, p. 97.
- ²⁵ Ten pat, p. 98.

Deimantė Aidukaitytė

KĄ APIE VESTUVES ANUOMET RAŠĖ SPAUDA

Vestuvės Liškiavoje. Nuotrauka iš Joanos Vaikšnoraitės archyvo.

Kiekviena jaunavedžių pora turi savą vedybų istoriją. Dalis jų nugrimzta užmarštin, tuo metu kitos istorijos lieka amžiams išpaustos laikotarpio šaltiniuose. Tad šio straipsnio siekis – pažvelgti į tai, kokie vestuvių nutikimai nugulė prieškarinio spaudos puslapiuose. Aprašantieji tokias istorijas, stengdamiesi sudominti skaitytojus, nestokojo savų įžvalgų, pamokymų bei subtilaus humoro. Trumpi straipsneliai iš pietinio Lietuvos pakraščio (Būdviečio, Lazdijų, Leipalingio, Liškiavos, Metelių, Rudaminos, Seirijų ir Veisiejų) parapijų verti atidesnio žvilgsnio, nes juose neretai patys faktai apipinami iškalingomis užuominomis apie epochai būdingas vedybines ypatybes. Tikslūs, o kartais ir fragmentiški straipsnių duomenys susiejami su konkrečiomis jaunavedžių asmenybėmis.

Pirmosios nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu ypač klestėjo įvairios jaunimo organizacijos. Didžiausią narių skaičių savo gyvavimo laikotarpiu (1912–1940 m.) turėjusi Lietuvos krikščioniškoji jaunimo sąjunga „Pavasaris“ plačia

visuomenine veikla darė įtaką laikotarpio kultūrai, švietimui. Šios sąjungos, apėmusios 600 kuopų, kurioms priklausė 30000 narių (1928 m. statistikos duomenimis), jaunimas buvo rengiamas visuomeniniam ir šeimyniniam gyvenimui. Viešojoje erdvėje stengtasi jaunuolius ugdyti pateikiant tiek blogo elgesio pavyzdžius, tiek doro gyvenimo situacijas¹. Būtent pavyzdingos „Pavasario“ sąjungos narių jungtuvės iš Pietų Lietuvos pakraščio – Būdviečio parapijos – liudijamos to laiko periodikoje: „Alksnėnai (Punsko vals.)“. Čia (1927 m.) 18 sausio įvyko vestuvės Sėdo Augusto, Alksnėnų „Pavasario“ kuopos nario, su tos pačios kuopos naria M. Akrangelyte. Būdami abu pirminiai šios kuopos abstinantai, savo vestuves kėlė be svaigalų. Tat garbė gal pirmiems šio krašto pavasarininkams apaštalam, kurie pradeda laužti ledus, kaustančius Lietuvą.“²

Būdviečio parapijos vedybų metrikų knygoje išspausť prieš devynis dešimtmečius vykusią jungtinių įrašas, papildantis žinias apie „pavasarininkų“ porą. 1927 m. sausio

Domicelė Vaišnoraitė (dešinėje) su Amilia Dūdyte vestuvių metu. Nuotrauka iš *Joanos Vaikšnoraitės* archyvo.

18 d. parapijos klebonas Matas Plaušinitis palaimino 28 metų jaunikio, ūkininko Augusto Sendos, ir 18 metų merginos, ūkininko dukters Marijonos Akranglytės, santuoką. Tuoktuvų liudininkais tapo Kazimieras Makauskas iš Senųjų Alksnėnų kaimo ir Vincas Norušis iš tuo metu egzistavusio Miklašaukos kaimo³.

1930-ųjų, Vytauto Didžiojo mirties jubiliejinių metų, kovo 2 d. Liškiavos Švč. Trejybės bažnyčioje ilgametis parapijos klebonas Kazimieras Sederavičius⁴ sutuokė Mykolą Lukošiuoną iš Ulčičių, 23 metų jaunikį, mokytoją, ir Emiliją Rudžiūtę, 17 metų merginą, žemės ūkio darbininkę iš Žeminių⁵. Jaunavedžiai nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu buvo svarbios šalies kultūros, piliečių karinio rengimo, civilinės saugos institucijos – Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) – nariai. 1929 m. baigęs Karo mokyklą, M. Lukošiuonas gavo pėstininkų atsargos leitenanto laipsnį ir paleistas į pėstininkų karininkų atsargą. Būtent 1929-aisiais tapo LŠS nariu, o greitai ir Liškiavos šaulių

būrio vadu⁶, tad apie M. Lukošiuono vedības spaudoje netruko atsirasti žinutė: „Kovo 2 d. buvo Liškevos šaulių būrio vado šaulio mokytojo ats. leit. Miko Lukošiuono vestuvės. Būrio šauliai savo būrio vado jungtuvėse bažnyčioje dalyvavo rikiuotėje, vestuvėse dalyvavo visa būrio valdyba ir kai kurie šauliai. Vestuvėse dalyvavo ir rinktinės vadas su žmona. Vestuvės praėjo labai jaukioj ir iškilmingoj nuotaikoj.“

M. Lukošiuonas vedė to pat būrio šaulę. Liškevos būrys susilaukė naujos šauliškos šeimos. Linkime jaunai porelei ilgiausių metų gyventi ir nenuilstamai dirbti šaulių naudai ir tėvynės gerovei.⁷

Pokariu Lukošiuonų šeimos likimas susiklostė dramatiškai. Antrosios sovietinės okupacijos pradžioje M. Lukošiuonas su buvusiu Lietuvos kariuomenės leitenantu Boleslovu Šimkoniu (slapyvardžiu Šarūnas) Žaliamskyje organizavo Šarūno partizanų būrį, o 1945 m. vasario 6 d. tapo jo vadu (slapyvardžiai Lukošius, Lukšas, Nemunas). Tačiau gana greitai, tų pačių metų vasario 28 d., M. Lukošiuonas žuvo Panaros kautynėse. Palaikai buvo paslėpti Žaliamskyje bunkeryje. 1945 m. kovo 2 d. (simboliška data!) bendražygių ir žmonos Emilijos, likusios su dviem mažamečiais vaikais, slapta palaidotas Liškiavos miestelio kapinėse⁸.

Prieškario respublikinėje spaudoje gerokai dažniau nuskambėdavo ne sektini jungtinių aprašymai, o nemalonumais pasibaigusios jungtinių vaišės. Pasitaikė švenčių, kurias apkartindavo nelauktų dalyvių įžūlus elgesys. Štai keletas tokio pobūdžio trumpų žinučių iš Liškiavos bei Rudaminos parapijose vykusių vestuvių švenčių: „Guga iš Ricielių (Liškevos v.) pasipiktinęs iš dviejų girtuoklių ir plačiai žinomų peštukų C. ir J., kurie įkaušę begėdiškai trukdė ramias ūkininkaičių vestuves.“⁹

„Čia (Kirsnelė, Rudaminos parapija) yra keli jaunuoliai su negražia yda – nekviesti, neprašyti į svečius lankosi. Ateina į vestuves, pliauškia, negražiai dainuoja. Dabar sėdi ir galvoja, ar po Velykų atnaujins savo žygdarbius, ar jau laikas surimtėt.“¹⁰

Neretai skaitytojų dėmesys buvo patraukiamas vestuvių įvykių aprašymais, bylojančiais apie įvykdytus kūno sužalojimo atvejus ar netgi žmogžudystes. Remiantis spaudoje pasirodžiusia publikacija, Leipalingio bažnytinėje apylinkėje,

Didžiasalio kaime, vykusios vestuvės nelaimingai baigėsi atsitiktinai į įvykių verpetą įtrauktai moteriai: „(1925 m.) Vasario 11 d. į vestuves suėjo iš kitų kaimų jaunimas. Didžiasalio vaikinai panorėjo primušti vieną atvykusį vaikina, šis pasislėpė viename bute. Didžiasalio vaikinai apsupė namą ir pradėjo baladotis. 60 metų senė išgirdusi triukšmą, išėjo laukan pažiūrėti. Tuo laiku, kai ji atidarė duris, kas tai iš mušėkų kirtu senei į šoną ir ta nugriuvo negyva. Suimta keli asmen[y]s, įtariamai užmušime senės.

Reikia konstatuoti, kad Didžiasalio jaunimas neapsišvietęs ir nekultūringas.“¹¹

Sekant straipsnyje pateiktomis detalėmis – nurodyta data, vietoje, mirusiosios amžiumi, – stengiasi pagausinti žinias bei patikrinti aprašytos istorijos tikrumą pasklaidžius Leipalingio parapijos metrikų knygas. Taigi 1925 m. vasario 10 ir 11 d. parapijos bažnyčioje buvo palaimintos vos trejos jungtuvės jaunavedžių, gyvenusių Jurgeliškės dvare, Gerdašiuose ir Drapaliuose. Didžiasalio kaimas nė viename įrašė neminimas. Tad mažai tikėtina, kad vestuvių šventė galėjo vykti iš pirmo žvilgsnio su jaunavedžiais nesusijusioje vietoje. Kaimyninių parapijų metrikų knygose taip pat nerandama jaunavedžių iš Didžiasalio, besituokusių aptariamu laiku. Tuo metu mirties metrikų knygoje nurodoma, kad vasario 12 d. *dėl senatvės* mirė Agota Vaikšnorienė iš Didžiasalio, 65 metų ištekęs ūkininkė. Akivaizdu, nurodyta mirties priežastis nėra smurtinė, tačiau tai esą turėtų būti ta pati *senė*, nes ji vienintelė mirusi Didžiasalio gyventoja vasario mėnesį¹². Sudėliojus faktus iš svarbiausių laikotarpio šaltinių, kyla dar daugiau klausimų, verčiančių abejoti spauldoje aprašytų faktų tikslumu ar netgi pačios istorijos tikrumu.

1926 m. lapkričio 24 d. Metelių parapijos bažnyčioje tuokėsi Anelė Abromaičiūtė iš Papėčių, 20 metų mergina, žemdirbė, ir Antanas Ūrbonas iš Remeikių (Miroslovo parapijos), 36 metų jaunikis, žemdirbys¹³. Po bažnytinės ceremonijos nuotakos namuose vykusio šventė tragiškai baigėsi viename jos dalyvių – Jurgiui Černiauskui, 24 metų jauniui, batusiui. Įrašas Metelių parapijos mirties metrikų knygoje įtrauktas lapkričio 28 d., nurodžius, jog mirusysis buvo užmuštas¹⁴. Po kurio laiko apie graudžiai pasibaigusias vestuves viešojoje informacinėje erdvėje pažymėta: „Papėčių kaime per A. Abromaičiūtės vestuves artimų kaimų bernai, susikivirčiję tarpe savęs, mirtinai užmušė to pat kaimo 24 metų Jurgį Černiauską. Kadangi nusikaltimas įvyko nakties metu, todėl policija iki šiam laikui kaltininkų dar nesurado. Eina stropus tardymas.“¹⁵

1927 m. spalio 26 d. Leipalingio parapijos klebonas Antanas Sivickas Santuokos sakramentą suteikė Juozui

Vaikšnoriui iš Lipliūnų, 17 metų jauniui, ūkininkui, ir Stefanijai Onai Dudzinskaitei iš Sankonių, 22 metų merginai, ūkininko dukteriai¹⁶. Tačiau Vaikšnorų vestuvių linksmybės peraugo į mirtinas muštynes. Nelaimingos aplinkybės buvo aprašytos savaitraštyje „Šaltinis“: „Sankonys, Leipalingio v. Spalių 26 d. pas pil. (Karalį) Dudzinską per vestuves girti užmušė Bronių Šerkšną iš Abarauskų k. Nespėjo nė kunigo parvežti: naktį sumušė, o rytą mirė. Velionis būtų ilgai gyvenęs, nes buvo sveikas ir stiprus vyras. Piktadariai tardomi.“¹⁷

Nors spaudoje tiksliai įvardijama B. Šerkšno iš Abarauskų mirties priežastis bei aplinkybės, iškilo nuostabą keliantis faktas. Leipalingio parapijos mirties metrikų knygoje užfiksuota, jog iš tiesų spalio 27 d. mirė 29 metų ūkininko sūnus Bronislovas Šerkšnas, tačiau jo mirties priežastis nėra nustatyta. Dar labiau netikėta, jog mirties faktą klebonui pranešė atsitikimo liudininku tapęs jaunikis J. Vaikšnoras¹⁸. Kodėl nebuvo nurodyta tikroji nelaimelio mirties priežastis, lieka spėlioti.

Kitas įvykis, atveriantis džiūkiškų vestuvių ypatybes, nutiko Lazdijų parapijos Papėčių kaime. 1928 m. liepos 19 d. *piktadarių su peiliais papjautas* Liudvikas Alesius, gyvenęs Staidarų kaime (ankstesnis pavadinimas Staideriai). Lazdijų parapijos mirties metrikų knygoje nurodyta, kad 30 metų vedęs ūkininkas, nesugyvenęs palikuonių, paliko 20 metų našlę Anelę Žukauskaitę-Alesienę¹⁹. Istorija su aprašančiojo įžvalgomis spausdinta „Šaltinyje“: „Lazdijai (Seinų aps.). Nesenai Papečių kaime buvo vestuvės. Prisirinko daug žmonių. Dzūkai labai įpratę vaišinti savo svečius degtine. Todėl girtų buvo. Auštant ūkininkas Liūdas Alešius, 32 m. amžiaus, išsirengė namo. Einant per slenkstį, pastojų jam kelią girta J. Vilkeliūtė. Į pagelbą jai atbėgo dar jos brolis, Alešiaus švogėris, ir kiti pažįstami. Alešius buvo užmuštas. Toji mergina, J. V., prieš kelis metus norėjo, kad Alešius ją vestų, bet šis jos neėmė. Dabar, matyt, keršijo.“²⁰

Dar vienas sukrečiantis atsitikimas, turėjęs atgarsį spaudoje, įvyko Leipalingio parapijos Paseirės kaime, kur ankstyvą 1930-ųjų pavasarį dėl neatsargaus elgesio nušauta 22 metų mergina, ūkininko duktė, Kazė Saukevičiūtė iš Paseireikos²¹. Tą dieną Paseirėje galėjusios vykti ir dvejų tuoktuvės. Leipalingio bažnyčioje kovo 3 d. Santuokos sakramentą priėmė du jaunuoliai, kilę iš Paseirės kaimo. Tai Stanislava Prapiestytė-Dobrovolskienė, tekėjusi už Prano Dobrovolskio, ir Antanas Bižys (Bižukas), vedęs Mariją Vaickelionytę²².

„Paseirė (Leipalingio valsč., Seinų apskr.). Šiame kaime per užgavėnės buvo vestuvės. Vestuvinininkai, palaikydami Užgavėnių tradiciją, sumanė pasivėžinti ir pašaudyti. Čia

Nepriklausomybės savanorio Antano Radzevičiaus ir Elenos Andrulionytės vestuvės Liškiavoje. Nuotrauka iš Joanos Vaikšnoraitės archyvo.

per neatsargumą Seirijų valsč. Vainiūnų kaimo mokytojas J. Lesevičius nušovė Paseirės kaimo gyventoją p-lę Saukevičiūtę. Mok. Lesevičius buvo suimtas, bet, padarius tardymą, paleistas. Dabar moko vaikus ir laukia tolimesnių tardymų ir teismo.²³

1937 m. birželio 19 d. tuokėsi Veisiejų parapijos katalikai Stasys Rutkauskas iš Barčių, 29 metų jaunikis, ūkininkas, ir Monika Maknytė iš Dvarciškių, 21 metų mergina, ūkininko duktė²⁴. Jaunikio namuose vykusios vestuvių vaišės pasibaigė greičiausiai sunkiu kūno sužalojimu, nes Veisiejų parapijos mirties metrikuose tarp tais metais mirusiųjų nebuvo nė vieno Mikelionio. Štai žinutė, pasirodžiusi spaudoje: „VEISĖJAI, Barščių (Barčių) km. Birželio 20 d. vienose vestuvėse du mušeikos peiliais sunkiai sužeidė J. Mikelionį. Žiauriems mušeikoms gresia kalėjimas.“²⁵

Be dominuojančių dramatiškų jungtvių aprašymų, pasitaikė šiandien kurioziškai skambančių nutikimų. Vienas tokių patvirtina, jog prieškariniu dalis santuokų buvo sudaromos priverstiniu būdu, o deklaruojamas santuokos sudarymo savanoriškumas realybėje ne visada egzistavo. Pilnamečiai vaikai, neturėdami pragyvenimo lėšų ir negalėdami reikalauti iš tėvų turto atidalijimo, būdavo priversti paklusti tėvų valiai.

Realaus gyvenimo atotrūkį nuo oficialiai deklaruojamos teisės laisvai pasirinkti sutuoktinį ne tik rodo vyskupijų tribunoluose nagrinėtos santuokos nutraukimo bylos, bet ir liudija to laiko spauda: „Paliūnai (Veisiejų valsč.). Čia vienas jaunikis sutarė su tėvais vesti jų dukterį, o pačios dukters nepažino. Grįžęs po raštų, jis vieton savos pradėjo meilintis prie kitos, kurią laikė savąja. Tik vėliau pastebėjo klaidą. Laikas būtų mesti madą apvesdinti visai nepažįstamus.“²⁶

Viena vedybinių istorijų, aprašytų prieškario spaudoje, dar ir šiandien gyva žmonių atmintyje – Juozo, Leono sūnaus, Snarsko (apie 1897 m.–1971 m. gegužės 13 d. Nemajūnuose) ir Ievos, Šimo dukters, Bartnykaitės-Snarskienės (1910 m. Buniškiuose–2000 m. vasario 23 d. Nemajūnuose)²⁷, „(1931 m.) X-10 d. Lazdijų R.-k. bažnyčioje susituokė „didžiausias“ Seinų ap. Nemajūnų km. vyras Snarskas. Jis turi apie 37 mt. amžiaus, o aukštumo beveik tik 1 metrą. Žmoną gavo dvigubai didesnę ir jaunesnę. Šliubui dieną išsirinko šeštadienį, turbūt, dėl to, kad neprisirinktų daug publikos. Bet vis tik smalsuolių netrūko, kurie ėmė šį reikalą įvairiai komentuoti, daryti išvadas apie vaikus... etc.“²⁸

Gydytoja Irena Monika Poviliūnienė²⁹, nuo 1960 m.

gyvenanti Lazdijuose, prisimena buvusios rentgeno sanitarės pasakojimą: „Zofija Petruškevičienė-Maciunskienė (po antrųjų vedybų), gimusi 1922 m., pasakojo, kad Snarsko vestuvių pažiūrėti buvo labai daug žmonių, aplink visą bažnyčią. Smalsu buvo, kaipgi ji gali tekėti už tokio vyro?! Tačiau Snarskai susilaukė penkių bendrų vaikų: du vaikai buvo neišsiskiriantys žemu ūgiu, kiti trys – nedideli. Greičiausiai vedybų motyvu buvo nesantuokinis nuotakas vaikas, kurio ji susilaukė 1931 m. gegužę. Tėvai išvarė savo dukterį iš namų, ir ji neturėjo kur gyventi. Pirmosios bendros dukters Snarskai susilaukė 1932 m. rugsėjį. Bet jų šeimyninis gyvenimas nebuvo sklandus. Be to, būta kalbų, kad Snarskas turėjo magiškų galių – esą jei mergaitei neauga krūtinė, tai tėvai vesdavo Snarskui, kad jis patrintų. Taip pasakojo Edvardas Jociunskas.“

Lazdijų parapijos bažnyčioje tuokėsi dar viena pikantiška istorija išgarsėjusi jaunavedžių pora. Šmaikščiai aprašyta istorija buvo išspausdinta laikraštyje „Suvalkietis“: „(1932 m.) IV-12 d. Lazdijų parap. bažn. susituokė vietos gyv. Br. Paš. su p-le M. Gr. iš Giraitėlių km. Dar prie altoriaus jaunas jaunaiai išbučiavo baltąsias rankes etc...“

Toks jaunavedžių meilės pasireiškimas buvo lyg garantija tolimesnio jų sugyvenimo...

Bet... vestuvių pačiam įkarštyje jaunas užsimanė „miego“, o jaunoji užprotestavo. Tuomet jaunas trenkė ziedą ir išsinešdino į tėviškę. Sugrįžo tik sekančią dieną apie pietus. Apie vedybas su tokia pirmąja naktimi linksmi kalbama.“³⁰

Pirmosios nepriklausomos Lietuvos metais šalyje veikė Valstybinis alkoholinių gėrimų gamybos ir pardavimo monopolis. Egzistavo įvairūs alkoholio prekybos suvaržymai – nustatytas įsigijimo laikas, prekiauti leista tik apskrities teisės turėjusiems miestams ir pan. Aukštos valstybinių produktų kainos (1932 m. litras degtinės be butelio kainavo 6 litus 40 centų) ir pigūs žemės ūkio produktai, iš kurių nesudėtinga pasigaminti stipriuosius gėrimus, skatino užsiimti jų gamyba namuose. Nelegali alkoholio gamyba vien jau dėl ribotų įsigijimo vietų ypač klestėjo kaime. Žmonių nebaugino aktyvi policijos veikla, tad jie savo šeimos šventėms nevengė patys pasigaminti stipriųjų gėrimų: „Žagarių kaimo (Seirijų par.)

stambus ūkininkas Pranas Kerys ruošdamas savo dukrelei vestuves, kuriai žadėjo duoti apie 8000 litų kraičio, sumanė tam pokyliui pasigaminti „cukrinės“ degtinės.

Bet, deja, išėjo visai kitaip. Viena diena prieš įvyksiančias vestuves (II-7) Seirijų polic. punkto ved. nuov. v-ko pad. p. J. Vaidogas ir polic. A. Čepukaitis atvykę pas p. Kerį padarė kratą ir rado kamaroje tris bačkas užraugtos cukraus brogos ir kluone pilnoje tvarkoje bravorą. Rastą bravorą su keliomis bonkom įpiltos brogos nusigabeno į Seirijus, o visą likusią brogą negailestingai išpylė laukan.

Vestuvės apsiėjo be „cukrinės“. Tai vis policija „kalta“.³¹

Spaudoje aprašytas vestuvių vaišės aptemdęs įvykis atskleidžia kitą svarbią detalę. Atrodo, kad dvidešimtmetė nuotaka Kazimiera Kerytė, 1932 m. vasario 8 d. ištekJusi už Albino Graževičiaus iš Parėčėnų kaimo (Metelių par.)³², gavo išties solidų kraitį. Remiantis Seirijų parapijos santuokos metrikų knyga, galimai ši nuotakos pasoga buvo įtvirtinta Alytaus notaro priešvedybinėje jaunavedžių sutartyje. Aptikti tikslų žinių, kokio dydžio būdavęs nuotakos kraitis, nėra dažnas reiškinys.

1932 m. sausio 27 d. Guobiniuose buvo švenčiamos 24 metų jaunikio Bolesiaus Žuko iš Gailiūnų ir 20 metų merginos Bronės Urboniūtės iš Guobinių tuoktuvės³³. Regis, ši vestuvių šventė, neapsiėjusi be alkoholio, patraukė jos dalyvių dėmesį ir kitu aspektu: „Guobinių kaime (Liškiavos par.) įvykusiose vestuvėse blogą įspūdį darė jaunimo tėvų būrelis. Jie prisigėrę dovanotos degtinės visą vakarą tr(i)ukšmavo, dainuodami nuvalkiotas rusų dainas „Volga Volga“ ir pan. Šie tėvai užmiršta, kad jie atsakingi už jaunosios kartos auklėjimą blogais pavyzdžiais.

Guobinių kaime gyvuoja vietos šaulių būrys, bet jie nesirūpina, kad toki įpročiai išnyktų.“³⁴

Akivaizdu, kad dažniausiai plačiąją auditoriją pasiekdavo kriminalinius nutikimus, nederamo elgesio pavyzdžius, pikantiškas istorijas menantys vestuvių aprašymai. Korespondentai ne tik aprašinėjo įvykius, bet ir savo vertinimu stengėsi formuoti bendrą visuomenės elgseną.

Nuorodos

¹ Lukoševičius, A. Lietuvos krikščioniškosios jaunimo sąjungos „Pavasaris“ veikla: religinis ir tautinis jaunimo ugdymas. *Tiltai*. Priedas. 2003. Nr. 15, p. 359–361.

² J. Rūtenis, Pavyzdingos vestuvės. Alksnėnai (Punsko vals.). *Šaltinis*. 1927 m. vasario 10 d. Nr. 7, p. 103.

³ Būdviečio RKB parapijos santuokos metrikų knyga, 1927 m. aktas Nr. 1.

⁴ Arba Sederevičius, Sidaravičius.

⁵ Liškiavos RKB parapijos santuokos metrikų knyga, 1930 m. aktas Nr. 16.

- ⁶ Pakarklytė, V. Panaros kautynės: taktika. *Voruta*. 2013 m. spalio 26 d. Nr. 22 (786), p. 10.
- ⁷ Svečias-Šaulys, Šauliškos vestuvės. *Trimitas*. 1930 m. kovo 27 d. Nr. 13, p. 257–258.
- ⁸ Pakarklytė, V. Panaros kautynės: taktika. *Voruta*. 2013 m. spalio 26 d. Nr. 22 (786), p. 10.
- ⁹ Žinių žinėlės. *Vienybė*. 1925 m. kovo 27 d. Nr. 13, p. 102.
- ¹⁰ Deimantas, Įvairios žinios. Kirsnelė (Rudaminos v.). *Šaltinis*. 1933 m. kovo 25 d. Nr. 13, p. 181.
- ¹¹ Atvykęs, LEIPALINGIS. Nužudymas Didžiasalio kaime. *Lietuvos žinios*. 1925 m. vasario 24 d. Nr. 44, p. 4.
- ¹² Leipalingio RKB parapijos mirties metrikų knyga, 1925 m. aktas Nr. 14.
- ¹³ Metelių RKB parapijos santuokos metrikų knyga, 1926 m. aktas Nr. 24.
- ¹⁴ Metelių RKB parapijos mirties metrikų knyga, 1926 m. aktas Nr. 39.
- ¹⁵ X., Meteliai (Alytaus apsk.). *Šaltinis*. 1927 m. sausio 1 d. Nr. 1, p. 13.
- ¹⁶ Leipalingio RKB parapijos santuokos metrikų knyga, 1927 m. aktas Nr. 53.
- ¹⁷ Žiedelis, Įvairūs įvykiai. *Šaltinis*. 1927 m. gruodžio 3 d. Nr. 49, p. 784.
- ¹⁸ Leipalingio RKB parapijos mirties metrikų knyga, 1927 m. aktas Nr. 74.
- ¹⁹ Lazdijų RKB parapijos mirties metrikų knyga, 1928 m. aktas Nr. 57.
- ²⁰ V. Žemaickiemis, Baisi žmogžudystė. *Šaltinis*. 1928 m. rugpjūčio 25 d. Nr. 33, p. 532.
- ²¹ Leipalingio RKB parapijos mirties metrikų knyga, 1930 m. aktas Nr. 11.
- ²² Leipalingio RKB parapijos santuokos metrikų knyga, 1930 m. aktai Nr. 18 ir Nr. 21.
- ²³ A. D., Atsargiau su ginklais. *Šaltinis*. 1930 m. kovo 22 d. Nr. 12, p. 160.
- ²⁴ Veisiejų RKB parapijos santuokos metrikų knyga, 1937 m. aktas Nr. 8.
- ²⁵ Žinios žinėlės iš Lietuvos. *Mūsų laikraštis*. 1937 m. liepos 3 d. Nr. 25 (442), p. 6.
- ²⁶ Nakties Paukštis. Žinios iš Lietuvos. *Šaltinis*. 1927 m. rugsėjo 22 d. Nr. 39, p. 622.
- ²⁷ Remdamasis metrikų knygomis, informaciją detalizavo Šventėžerio parapijos klebonas Egidijus Juravičius.
- ²⁸ Koresp., Įdomios vedybos. *Suvalkietis*. 1931 m. spalio 18 d. Nr. 42 (78), p. 4.
- ²⁹ Informantės pasakojimas fiksuotas 2017 m. kovo 31 d.
- ³⁰ Koresp., Vestuvės be jaunikio... *Suvalkietis*. 1932 m. balandžio 24 d. Nr. 17 (105), p. 4.
- ³¹ „Suvalkiečio“ skaitytojas, Vestuvės be cukrinės. *Suvalkietis*, 1932 m. vasario 14 d. Nr. 7 (95), p. 4.
- ³² Seirijų RKB parapijos santuokos metrikų knyga, 1932 m. aktas Nr. 17.
- ³³ Liškiavos RKB parapijos santuokos metrikų knyga, 1932 m. aktas Nr. 4.
- ³⁴ Guobinių kaime. *Suvalkietis*, 1932 m. vasario 14 d. Nr. 7 (95), p. 4.

Dr. Margarita Janušonienė

SAKRALINIS VALKININKŲ PAVELDO DĖMUO

Dauguma alytiškių į Vilnių važiuoja per Valkininkus. Tiksliau būtų sakyti – pro Valkininkus, nes, apie 1965 m. nutiesus Varėnos–Vilniaus plentą, miestelis liko nuošalėje, nebent specialiai į jį užsuktum: ties stulpu su piestu stovinčio liūto skulptūra pasuktum dešinėn. Istorinio Valkininkų herbo figūrą 2014 m. sukūrė ir pastatė Valkininkuose gyvenantis skulptorius Nerijus Kavaliauskas.

Prieš 500 metų Valkininkai buvo labai svarbus netoli Vilniaus esantis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės administracinis ir religinis centras, tačiau šiandien dramatiškų įvykių kupina šios vietovės istorija gerokai primiršta. Besidomintieji Valkininkų istorija bent du dalykus veikiausiai bus girdėję. Pirmiausia prisimenama, kad Valkininkuose buvo sustojęs Žygimantas Augustas, lydėdamas iš Krokuvos į Vilnių vežamus Barboros Radvilaitės palaikus¹. Antras reikšmingas įvykis – Valkininkų mūšis, įvykęs 1700 m. lapkričio 18 d., kuriame susirėmė Sapiegų giminės šalininkai ir Valkininkų konfederaciją sudariusių LDK bajorų kariuomenė. Sapiegų pajėgoms pralaimėjus, generolas Mykolas Pranciškus Sapiega buvo paimtas į nelaisvę, kalintas Valkininkų pranciškonų vienuolyne ir konfederatų bajorų brutaliai užkapotas kardais.

Tačiau Valkininkų istorija gerokai senesnė ir turtingesnė. Remiantis archeologinių tyrimų duomenimis, vietovės apgyvendinimo pradžia siejama su akmens amžiumi. Spėjama, kad Valkininkų gyvenvietė, davusi pradžią šiandieniniam miesteliui, susiformavo XIV a. II pusėje. Tuo metu ten buvo didžiųjų kunigaikščių medžioklės pilis. 1418 m. Vytautas dovanojo miesteliui vadinamą gyvenvietę su Valkininkų dvaru savo žmonai Julijonai. Gyvenvietė buvo išsidėsčiusi didelėje Merkio saloje, dvaro sodyba – atokiau nuo jos, už kelio iš Vilniaus į Merkinę, o dirbtinai vandeniu apjuosta medžioklės pilis – šalia Merkio, į vakarus nuo gyvenvietės. XVI a. pr. gyvenvietėje pastatyta bažnyčia.

Nuo 1529 m. Valkininkai minimi tarp neprivilegiuotų LDK miestų. XVI a. II p. Valkininkuose koncentravosi apylinkės ūkinė veikla, todėl miestelis augo, radialinis jo planas tapo aiškesnis ir įgijo beveik dabartinę formą. 1551 m. kunigaikščio Valkininkų dvare buvo įsteigta šaunamųjų

Valkininkų herbas. 2017 m. Skulptūros autorius – Nerijus Kavaliauskas. Margaritos Janušonienės nuotrauka.

ginklų kalykla, kurioje buvo gaminamos patrankos, sviediniai, parakas. Ji veikė apie 100 metų, gamybai naudojo ir vietinę balų rūdą, ir atvežtines žaliavas. Miestelyje kūrėsi įvairių specialybių amatininkai, nemažai jų laikė smukles. 1571 m. Valkininkams suteiktos Magdeburgo teisės.

Valakų reformos metu radialinis miestelio planas nebuvo pakeistas, tik išskeldinti į kaimus amatininkai. Tokiu būdu aplink Valkininkus atsirado Čebatorių, Puodžių, Kaniūkų, Juodųjų Kalvių, Strielčių, Kalvių ir kiti kaimai, sudarę su miesteliu vieno iš pramoningiausių valdovo dvarų gamybinį teritorinį kompleksą. Toks organiškasis miestelio ir kaimų kompleksas buvo vienintelis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Prieš 1601 m. pastatyta nauja bažnyčia. 1609 m. patvirtinus ir išplėtus senąsias privilegijas bei 1635 m. įsteigus

Valkininkų bažnyčia. 2017 m. *Margaritos Janušonienės* nuotrauka.

Skulptūros Valkininkų parapijinės bažnyčios fasade, 2017 m. *Margaritos Janušonienės* nuotrauka.

pranciškonų vienuolyną, miestelyje ėmė kurtis žydai. 1642 m. jie gavo privilegiją spirito varyklai laikyti².

Nuo XVII a. vidurio Valkininkai buvo svarbus religinis centras, ypač po pranciškonų vienuolių įsikūrimo. Kunigo Prano Bieliausko (1883–1957), parašiusio Valkininkų parapiinės bažnyčios ir pranciškonų vienuolyno istoriją, rankraštis prasideda taip: „Kada ir kas pastatydino Valkininkų parapijos bažnyčią, tikslų duomenų nėra. Bažnytiniuose kalendoriuose (rubricelėse) teigiama, jog bažnyčią pastatydinusi karalienė Bona. Kadangi karalienė Bona atvyko į Lenkiją 1518 m., o grįžo į savo tėvynę Italiją 1556 m., remiantis šiais duomenimis, Valkininkų parapijos bažnyčia turėtų būti pastatyta XVI a. pirmoje pusėje.“³

Nėra duomenų, kaip pirmoji Valkininkų parapiinė bažnyčia galėjusi atrodyti. Kaip ir dauguma tuo metu statytų bažnyčių, ji greičiausiai buvusi medinė, ne kartą remontuota ir perstatyta. 1611 m. inventoriuje minima prie turgavietės naujai pastatyta bažnyčia. Yra žinoma, kad 1655 m. parapiinė bažnyčia sudegė ir netrukus buvo atstatyta. Gaisrai bažnyčią niokojo ne kartą – tai atsispindi išlikusiuose archyvuose dokumentuose. 1772 m. vietoje sudegusios parapiinės bažnyčios pastatyta laikina, tačiau 1818 m. audros metu ir ši apgriauta. 1822–1837 m. pastatyta dabartinė mūrinė bažnyčia. Ją 1854 m. konsekrovo vyskupas Vaclovas Žilinskas. Praėjus pusšimčiui metų, 1881 m., prašyta leidimo parapiinę bažnyčią padidinti, o 1885 m. parengtas ir

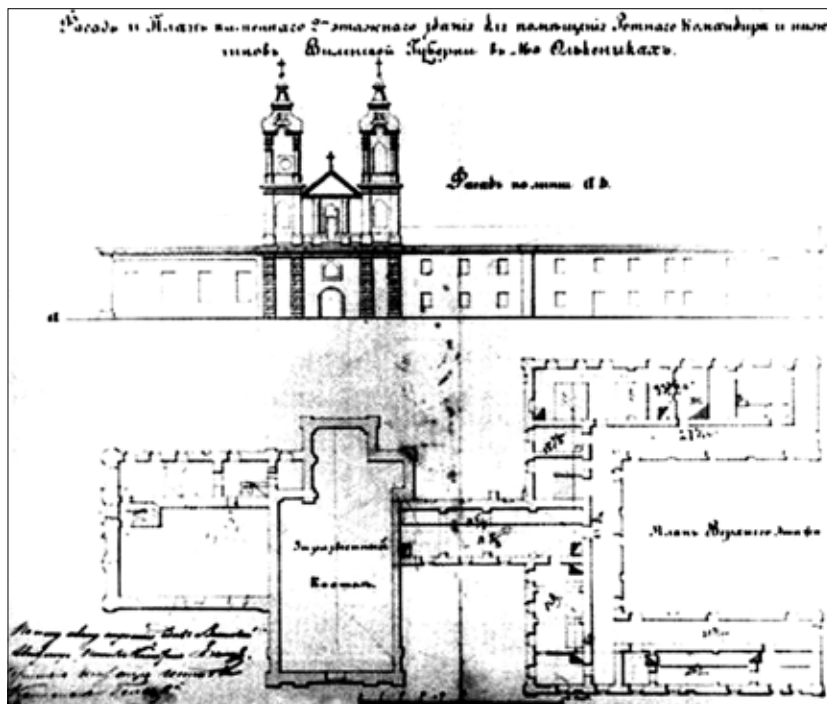
Valkininkų Loreto koplyčios Švč. Mergelės Marijos su kūdikiu skulptūra Bažnytinio paveldo muziejuje Vilniuje. 2012 m. *Margaritos Janušonienės nuotrauka.*

naujas bažnyčios padidrinimo projektas. Valkininkų parapiinė bažnyčia padidinta ir rekonstruota 1895–1898 m.

XVII a. I p., gavę LDK diplomato ir rašytojo Mikalojaus Kristupo Chaleckio fundaciją, Valkininkuose įsikūrė pranciškonų vienuoliai. 1635–1650 m. jie pasistatė vienuolyną ir bažnyčią su Loreto nameliu: „1635 m. pirmiausia čia įsikūrė pranciškonų vienuolynas kaip Vilniaus konvento filija, 1650 m. balandžio 28 d. – kaip Valkininkų Loreto Motinos. Tai geradarių Mikalojaus ir Eleonoros Chaleckių fundacija. Čia, saloje, prie išgrįstų akmenimis Merkio krantų, vandens apsuptas stovi medinis vienuolynas ir netoli maža mūro bažnyčia, panaši į Romos Mergelės Marijos Dievo Gimdytojos Loreto bažnyčią. <...> Šią bažnyčią pripažino Lenkijos karalius Vladislovas IV ir patvirtino Vilniaus vyskupas Abraomas Voina. <...> Prie šios bažnyčios dar pristatyta Loreto koplyčia, baigta 1776 m. <...> Bažnyčioje trys altoriai. Didysis altorius medinis, uosiu faneruotas. Aukščiau ciborijos – Švč. Mergelės Nekalto Prasidėjimo paveikslas, ištiklintas, mediniuose, paauskuotuose, brangiais akmenukais

puoštuose rėmuose. <...> Antras – šv. Pranciškaus – altorius dažytas ir paauskuotas. Trečias – šv. Antano – altorius toks kaip ir šv. Pranciškaus. Jų paveikslai su sidabro aptaisais.

Loreto koplyčioje taip pat trys altoriai. Didžiajame už

Valkininkų vienuolyno planas, apie 1839 m. Prieiga internetu <http://www.radzima.org/pl/object-photo/8722.html>, viešo naudojimo, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=33665082>

Valkininkų vienuolyno vieta. 2017 m. *Margaritos Janušonienės* nuotrauka.

dažytų grotelių – graži Švč. Mergelės Marijos Loreto gipso statulėlė, brangiais drabuželiais, votais, daugiausia mažais brangiais kryželiais papuošta; be to, ją puošia relikvijorius ant krūtinės su Švč. Mergelės Marijos relikvijomis, relikvijinis rūbelis. <...> Čia tarp grotelių stovi mensa, ant jos – šv. Bonifacio, kankinio, kūnas karste; šio rėmai ąžuoliniai, cindoliu faneruoti, su balto metalo girliandomis, kampuose dviem angeliukais, vidury kryželiu. Tai grafų Liudviko ir Viktorijos

Pociejų auka. Kankinio relikvijas parvežė buvęs provincijolas Bonaventūra Bujalskis 1766 m. birželio 28 d. kartu su kitomis, kuriomis šv. Kankinio kūnas išpuoštas. <...> Ant altoriaus tarp relikvijų yra kryžius su kryžiaus medžio ir dvylikos apaštalų relikvijomis.⁴

Kunigas P. Bieliauskas trumpai aprašo pranciškonų vienuolyno santykius su Valkininkų parapijos bažnyčia. Sprendžiant iš išlikusių archyvinių dokumentų, šie visuomet buvę įtempti

Hermų tipo relikvijoriai. *Kęstučio Stoškaus* nuotrauka. Iš Bažnytinio paveldo muziejaus archyvo.

Relikvijorius „Gyvybės medis“. Kęstučio Stoškaus nuotrauka. Iš Bažnytinio paveldo muziejaus archyvo.

ir net konfliktiški, nes aršiai kovota dėl įtakos tikintiesiems ir apčiuopiamesnio dalyko – turto: „<...> pranciškonai visu smarkumu puolė Valkininkų parapiją ir jos turtą, norėdami visa perimti į savo rankas.“⁵

Tačiau pranciškonų vienuolijos istorija pakrypo kitaip. Rusijos valdžia vienuolyną 1832 m. uždarė ir pavertė kareivinėmis. Vienuolyno bažnyčia 1832–1837 m. buvo leista naudotis parapijiečiams, nes parapinė bažnyčia tuo metu dar tebebuvo atstatinėjama. Po 1837 m. vienuolyno bažnyčią caro valdžia pertvarkė į stačiatikių kariuomenės cerkvę, 1883 m. perstatė į viešą cerkvę. 1941–1944 m. čia buvo karo belaisvių stovykla. Galiausiai 1944 m. hitlerininkai pastatą susprogdino. Šiandien apie šį religinį kompleksą primena vien vienuolyno ir bažnyčios liekanos – apsamanoję sugriuvusių sienojų kauburiai, žemėn susmigę raudonų plytų mūro fragmentai,

skliautuoto rūsio liekanos po buvusią bažnyčia.

Sprendžiant iš P. Bieliausko knygoje publikuotų inventorių, pranciškonų bažnyčioje būta įspūdingo kiekio šventųjų relikvijų, sakralinės dailės kūrinių, liturginių rūbų ir indų. Po vienuolyno ir bažnyčios uždarymo 1832 m. jų įranga ir kilnojamosios vertybės išdalytos kitoms bažnyčioms: didžioji dalis – Valkininkų parapiinei, kitkas – Aukštadvario, Paringio, Ratnyčios, Marcinkonių. Likę daiktai vyskupo įsakymu pervežti į Vilnių jo raštinės žinion⁶.

„Taip pat šiais (1837) metais buvo baigta Valkininkų parapijos mūro bažnyčia ir į ją perkelti reikalingiausi pranciškonų bažnyčios daiktai, kurie čia išliko ir iki šių dienų: 1. Loreto Švč. Mergelės altorius su Švč. Mergelės statulėle ir papuošimais. 2. Šv. Antano altorius su paveikslu ir šv. Bonifaco karstu ir relikvijomis. <...>

Pasak žmonių, altorius pervežė neišardytus, taip, kaip jie stovėjo. Tam reikalui padarė didelę platformą ant ratų. Tačiau kuomet uždėjo ant jos Loreto altorių, arkliai iš vietos negalėjo pajudėti. Įkinkė jaučius, ir šie neįveikė. Tuomet sukvietė iš artimų kaimų vaikus, ir tik vaikai sukibę už virvių pervežė. Šitaip tiedu altoriai pervežti ir pastatyti naujojoje parapijos bažnyčioje didžiojo altoriaus šonuose.“⁷

Parapinės Valkininkų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios Šv. Antano altoriuje šv. Bonifaco karstas neliestas išbuvo iki 1970 m. rekonstrukcijos, kurios metu pašalinti iš pranciškonų bažnyčios perkelti senieji altoriai, o karstas su šv. Bonifaco relikvijomis paslėptas po bažnyčios šoninio altoriaus grindimis. Šv. Bonifaco relikvijos buvo aptiktos tik 1997 m. ir vėl sugrąžintos į naująjį Šv. Antano altorių.

Išsamiai Valkininkų pranciškonų vienuolyno bažnyčios Loreto koplyčios relikvijas yra tyrinėjusi ir aprašiusi dailėtyrininkė Tojana Račiūnaitė⁸. Straipsnyje, skirtame kankinio šv. Bonifaco kūno atvežimo į Valkininkus iškilnių aprašymui, pagrindinis dėmesys skiriamas šv. Bonifaco kankinio relikvijoms ir su jomis susijusių tekstų analizei. Publikacijoje apie Valkininkų Loreto Švč. Mergelės Marijos skulptūrėlę analizuojamas stebuklingojo atvaizdo ir jo aplinkos ryšys, aprašomi keturi hermų tipo relikvijoriai, karstas su šv. Bonifaco kankinio kūnu, fragmentiškai išlikęs kryžius – Gyvybės medis (šiuo metu didžioji Valkininkų Loreto relikvijų dalis saugoma Bažnytinio paveldo muziejuje Vilniuje)⁹.

Kalbant apie Valkininkus būtų neatleistina neužsiminti apie gausią juose gyvenusių žydų bendruomenę. Intensyviau miestelyje jie ėmė kurtis XVIII a. XVIII a. pab. buvo pastatyta didelė originalios architektūros medinė sinagoga. Ji buvo trijų pakopų stogu, žemesniu prieangiu ir šone prisiglaudusia moterų galerija.

Valkininkų sinagoga. Interneto prieiga: <https://jewish-heritage-lithuania.org/valkininkai/>

„<...> Ši barokinė sinagoga buvo suręsta iš tašytų rąstų, turėjo kelių pakopų stogą, o fasado ir ypač vidaus ornamentai išsiskyrė savo puošnumu visoje „žydiškoje Lietuvoje“ – vadinamoje Lita. Prie sinagogos statybų materialiai prisidėjo ir Valkininkų seniūnijos valdytojas (nuomininkas) Granovskis, kurio garbei sinagogos lubose buvo nutapyta didelė freska, vaizduojanti jo dvarą. <...> Sinagogos viduje buvo aukšta salė, kurios viduryje buvo bima. Aron kodešas buvo puoštas sudėtingo ornamento drožiniais su floros ir faunos motyvais: gėlių, elnių, balandžių ir įspūdingu leviatanu centriniėje dalyje.

Jame taip pat buvo įrengtas ir „mechaninis kalendorius“, kuris nurodė kasmetinių švenčių datas pagal žydiškąjį (mėnulio) kalendorių. Naudojantis juo, buvo galima sužinoti, kada tais metais prasidės ir baigsis kasmetinės žydiškos šventės.

<...> Sinagogos puošnumas, anot legendos, buvo įvertintas ir Napoleono. 1812 m. žygio į Maskvą metu Napoleonas su savo kariuomene buvo sustojęs ir Valkininkuose, kur jį pagarbiai sutiko vietos žydų bendruomenė. Apžavėtas sinagogos grožio ir atsidėkodamas bendruomenei, jis padovanojo ornamentuotą, jo inicialais puoštą užuolaidą, kuria yra

Valkininkų dvarvietė, 2016 m. Margaritos Janušonienės nuotrauka.

Valkininkų miestelio centrinė aikštė, 2017 m. Margaritos Janušonienės nuotrauka.

Valkininkų vienuolyno maketas, 2017 m. sukurtas Rūtos ir Nerijaus Kavaliauskų. *Margaritos Janušonienės nuotrauka.*

dengiama aron kodešo viršutinė dalis. Užolaida buvo pagaminta iš paties Napoleono pobalnio.

XIX a. antroje pusėje greta buvo pastatyta antra medinė sinagoga, vietinių vadinta škala (lot. *schola*, vok. *schule*, lenk. *Szkoła*), taip paryškinant sinagogos kaip mokymosi vietos prasmę. Joje buvo ir meldžiamasi, ir mokomasi, o didžiaja tapusi anksčiau statyta sinagoga buvo naudojama tik per didžiąsias metų šventes. Abi sinagogos sudegė Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje pradžioje, 1941 m.¹⁰

YRA IR NĖRA

Valkininkų istorijos ir kultūros paveldas patyrė daug netekčių. Laikui bėgant sunyko Valkininkų dvarietė, pranciškonų vienuolyno su bažnyčia kompleksas, žydiškasis paveldas – puošnioji žydų sinagoga.

Valkininkų dvarietėje šiandien dar įžiūrimos statinių griuvėsių liekanos, teritorija užaugusi mišku, pelkėtoji dalis – nendrėmis. Dvarietė įrašyta į Kultūros vertybių registrą, tačiau pats objektas galėtų ir turėtų būti labiau aktualizuotas ir išviešintas. Į Kultūros vertybių registrą įrašyta ir buvusi vienuolyno vieta. Nors buvusio vienuolyno aplinka ir labai sudarkyta sovietmečiu aplinkui statant fermas ir įvairios paskirties gamybinius pastatus, tačiau pastaruoju metu bendruomenės pastangomis vienuolyno teritorija yra tvarkoma: pašalintas sovietmečiu verstas statybinis

laužas, kertami menkaverčiai krūmų brūzgynai, šienaujama. Taip pamažu atsiveria vienuolyno teritorijos reljefas, ryškėja per šimtmečius susiformavusios šio komplekso zonos. Prie vienuolyno griuvėsių pastatytas medinis kryžius mūsų aukoms atminti ir buvusio vienuolyno su bažnyčia maketas¹¹. Iš žydų paveldo išliko tik kapinės – Valkininkų žydų senosios kapinės Užuperkasio kaime, o buvusios sinagogos vieta dabartinėje Dzūkų gatvėje niekaip nepažymėta.

Kalbant apie tai, kas Valkininkuose išliko, neabejotinai svarbiausias yra urbanistinis architektūrinis miestelio savitumas: plano forma, gatvių tinklas, netaisyklingo piltuvo pavidalo aikštė, parapiškos bažnyčios pastatas. Genetiniu požiūriu Valkininkų planas yra archajiškas, reliktinis, dauguma dabartinio plano elementų autentiški. Mažai tepakito pagrindinių gatvių senosios trasos, tik aikštė XIX a. šiek tiek keitėsi, bet vėliau vėl įgavo pradinę arba beveik pradinę formą. Aikštės vieta gatvių sankryžoje, jos forma lemia miestelio plano vientisumą. Valkininkų bažnyčia yra aukštesnėje aikštės vietoje, dėl to susidaro įspūdis, kad visa aikštės kompozicija itin vientisa, skirta šiam svarbiui pastatui išryškinti. Valkininkų pagrindinės gatvės gerai pritaikytos prie Merkio vingių ir reljefo. Dėl to gatvių tinklas gana plastiškas, o dėl užstatymo pobūdžio miestelio tūrinė erdvinė kompozicija labai tapybiška¹². Miestelio centrinės aikštės vaizdas subjauro-

tas sovietmečiu: užasfaltuota dalis aikštės grindinio, pastatyti elektros stulpai, viduryje aikštės pradėtas formuoti skverelis.

Valkininkų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios fasaduose galime pamatyti puikios drožybos barokines medines šventųjų skulptūras iš buvusio pranciškonų vienuolyno bažnyčios, šv. Bonifaco kankinio karstą, keletą didesnio formato paveikslų („Šv. Izidorius“, „Šv. Elžbietos ir Marijos susitikimas“), liturginių indų kolekcijos likučius.

Bažnyčioje buvo ir kunigo P. Bieliausko, parašiusio Valkininkų bažnyčios ir vienuolyno istoriją, portretas, 1936 m. nutapytas žinomo dailėtyrininko ir tapytojo Vlado Drėmos. Dabar portretas, kaip ir dauguma vertingiausių Valkininkų bažnyčios meno kūrinių ir relikvijų, saugomas Bažnytinio paveldo muziejuje Vilniuje.

Taip jau susiklostė, kad, norėdami susipažinti su Valkininkų praeitimi, turime sustoti ir apeiti juos pačius – nekilnojamas paveldas, nors ir labai fragmentiškai, išliko savo vietose, o reikšmingiausias kilnojamąsias kultūros vertybes, liudijančias Valkininkus kaip šventą LDK vietą, galime išvysti Vilniuje, Bažnytinio paveldo muziejuje.

Kunigo Prano Bieliausko portretas. Kultūros paveldo centro archyvo nuotrauka.

Nuorodos

¹ Tai buvo 1551 m. birželį.

² Plačiau apie Valkininkų istorinę ir urbanistinę raidą: Algimantas Miškinis. Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės, II. Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. Vilnius, 2002, kn. 1, p. 239–274.

³ Pranas Bieliauskas. Valkininkų bažnyčia ir vienuolynas 1555*–1957. Trakai, 2004, p. 7.

⁴ Ten pat, p. 48–50.

⁵ Ten pat, p. 60.

⁶ Ten pat, p. 67–69.

⁷ Ten pat, p. 67.

⁸ Tojana Račiūnaitė. Šv. Bonifaco kankinio relikvijos Valkininkų bažnyčioje, in: Menotyra. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2004, Nr. 2 (35), p. 36–45; Idem, Stebuklingasis atvaizdas ir jo aplinka. Loreto Švč. Mergelė Marija iš Valkininkų, in: Acta Academiae Artium Vilnensis, t. 52: Meno kūrinys: paviršius, figūra, reikšmė, sudarė D. Klajumienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 7–30.

⁹ Muziejuje saugoma Švč. Mergelės Marijos skulptūrėlė, keturi hermų tipo relikvijoriai, kryžius – Gyvybės medis, šv. Antano ir šv. Pranciškaus paveikslai su aptaisais, relikvijorius, monstrancija.

¹⁰ Plačiau: Valkininkai – miestelis, kuriame iki karo stovėjo viena gražiausių medinių sinagogų regione, VŠĮ Rytų Europos žydų kultūros ir istorijos tyrimų centro informacija, prieiga internetu: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/valkininkai-miestelis-kuriame-iki-karo-stovejo-viena-graziausiu-mediniu-sinagogu-regione-582-727322>

¹¹ Buvusio Valkininkų vienuolyno vietoje 1998 m. birželio mėnesį buvo pastatytas kryždirbio Juozo Jakšto padirbdintas kryžius vienuolyne jaunojo Mykolo Pranciškaus Sapiegos ir kitų belaisvių atminimui. Juos 1700 m. po pralaimėto mūšio užkapojo įsitusių girtų bajorų minia. 2014 m. pastatyto vienuolyno maketo autoriai Rūta Glinskytė-Kavaliauskienė ir Nerijus Kavaliauskas.

¹² Plačiau apie Valkininkų urbanistikos vertybes: Miškinis Algimantas. Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės, II. Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. Vilnius, 2002, kn. 1, p. 239–274.

Daiva Zenkevičiūtė-Kalasauskienė

KAIMO GYVENIMO PORTRETAI

Antanas Zenkevičius gimė 1925 metais Tamuliškių kaime, Krokialaukio valsčiuje, Alytaus apskrityje. Mokėsi Krokialaukio mokykloje, kur baigė šešis skyrius. Vėliau Alytaus amatų mokykloje mokėsi staliaus amato. Tėvas mirė labai jaunas, paliko pulką mažų vaikų. Antanas buvo vyriausias iš sūnų, sulaukęs pilnametystės. Jaunuolis buvo labai gabus, tačiau mokytis neturėjo galimybių – reikėjo padėti mamai išmaitinti gausią šeimą, išmokyti brolius ir seseris. Namie turėjo savo dirbtuvę, gamino lovas, spintas, stalus, taburetes, komodas, kitus reikalingus baldus ir netgi karstus, kaimo kryžius. Sovietmečiu kolūkyje dirbo brigadininku, statybų inžinieriumi, statė karvių kompleksus, dirbtuves, gyvenamuosius namus, ūkinius pastatus. Suspėjo visur: dainavo ir grojo akordeonu per šventes, giedojo laidotuvėse, bažnytiniame chore, dalyvavo bažnyčios tarybos darbe.

Jauniausias brolis Stasys prisimena: „Antanas buvo visų darbų meistras, turėjo auksines rankas, bet labiausiai visoje apylinkėje išgarsėjo kaip geras fotografas. Visas šio sudėtingo meno paslaptis išmoko savarankiškai. Be brolio fotografo paslaugų neapsiėjo vestuvės, laidotuvės, įvairios šventės, kultūriniai renginiai. Kviesdavo jį ir į abiturientų mokyklos baigimo iškilmės.

Tais laikais kaime nebuvo elektros, o be jos neįmanoma buvo gaminti nuotraukų. Tada brolis sugalvojo vietoj elektros naudoti saulės šviesą. Pasidarė erdvią spintą (aišku, sandarią, kad nebūtų plyšių), jos viršuje išpjovė angą, per kurią patekdavo vidun tiesioginiai saulės spinduliai į didintuvą. Stipri saulės šviesa atstojo elektros lempučių šviesą. Tokiu būdu iš išryškintų negatyvų galėjo spausdinti ir didinti norimo formato nuotraukas. Ta spinta turėjo stovėti kieme, nes saulės spinduliai turėjo šviesti tiesiogiai iš viršaus.

Apylinkėje buvo dar keletas fotomėgėjų, bet nuotraukas pagaminti atnešdavo broliui, nes patys nesugebėdavo atlikti tokių kruopščių, subtilių darbų. Žiemos metu nuotraukų gaminti važiuodavo į Alytų pas seserį Onutę.

Iš fotografijos brolis gaudavo papildomų pajamų, nes susikūrus kolūkiams atlyginimas už darbą būdavo labai mažas.

Žmonės turėjo prasimaitinti iš šeimai skirtų 60 arų žemės. Mama tais laikais, sulaukusi pensinio amžiaus, jokios pensijos negavo, nors pagimdė ir užaugino devynis vaikus.

Apie 1965 metus, o gal ir anksčiau, melioracijos darbai pasiekė ir mūsų kaimą, todėl sodybas žmonės turėjo palikti, jas nusigriauti ir persikelti gyventi į Krokialaukį. Broliai Antanas ir Algirdas, padedami kitų brolių, patys pasistatė gyvenamuosius ir ūkinius pastatus. Antanas vėliau dirbo statybininkų brigadoje brigadininku.

Antanas, kaip minėjau, turėjo auksines rankas: pasigaminodavo malūną, traktoriuką su priekaba, su kuriuo susiveždavo iš pievų šieną, iš laukų – nukastas daržoves ir kita. Neatsisakydavo padėti kaimynams, nes gyvenvietėje niekas arklio neturėjo. Žinoma, nepamiršo jis ir fotografavimo.“

Antanas labai mėgo fotografuoti. Fotografavo vestuves, laidotuves, kolūkio darbus, kultūros namų artistų pasirodymus, fiksavo kaimo, šeimų gyvenimo akimirkas. Šis užsiėmimas buvo ir vienas iš pragyvenimo šaltinių. Pagamindavo po 100 nuotraukų. Viena kainuodavo 20 kapeikų. Antanui tekdavo gaminti ir proginius atvirukus: nufotografuodavo patikusį paveiksluką, pagamindavo nuotrauką, paspalvindavo ir padovanodavo savo artimiesiems arba parduodavo. Pasveikimų tekstams turėdavo užrašų knygelę, į kurią užsirašydavo tinkamus žodžius, atminimus, dainų posmus.

Jis nebuvo toks šviesuolis, kurio namų lentynos lūžo nuo knygų, tačiau visa šviesa ir šiluma sklido iš širdies – protas, gyvenimo patirtis, nuoširdumas. Mėgo fotografuoti būsimą žmoną, mamą, vėliau vaikus. A. Zenkevičius buvo ne tik apylinkės fotografas, bet ir savotiškas metraštininkas – kaupė visa, kas turėjo vertę.

2017 metais Alytaus kraštotyros muziejuje buvo atidaryta pirmoji Antano Zenkevičiaus fotografijų paroda, kurioje – Krokialaukio ir aplinkinių kaimų žmonių portretai bei kasdienio gyvenimo vaizdai iš 1951–1955 metų laikotarpio. Visą A. Zenkevičiaus fotografijų archyvą mūsų šeima padovanojo Alytaus kraštotyros muziejui.

Šeima. Antano Zenkevičiaus nuotrauka.

Antano Zenkevičiaus nuotrauka.

Krokialaukio ambulatorijos medicinos personalas. Antano Zenkevičiaus nuotrauka.

Kaimo vaikai. Antano Zenkevičiaus nuotrauka.

Ona Pilvelytė-Vaškevičienė

ANTROJO PASAULINIO KARO PRADŽIA

„Raudonosios gurguolės“ Leipalingyje, turgaus aikštėje, 1949 m. Nuotrauka iš Leipalingio progimnazijos Algirdo Volungevičiaus kraštotyros muziejaus rinkinių.

Birželio 22-ą taigi jau užėjo vokiečiai. Ir tada, žinot, lėktuvai, lėktuvai, lėktuvai... Ogi čia visur tų kareivų, ca palei Leipalingį, va čia, Jovaišų kur upė, tai kasė apkasus, tvėrė tvoras spygliuotų vielų. Jei jau eis, tai užpuls, užsikabys už tvoros ar impuls upėn. O čia va, kur tokis Leipalingis ir tokis miškas, parku vadino jį, tai ten buvo vien tik bunkeriai, sukasti bunkeriai, slėptuvės. Ir taip gražiai samanom užmaskuoti, kad, atrodo, ty nieko nėra. O kaip tas karas užėjo, tai kad nors vienas ty būt ar rusas *zemliankose* lindęs, ar vokiečys ty pasdomėjęs.

Viešpatie... Vokiečiai. Pirmon eilėn lėktuvai skrido. Tai dar visi žūrėjo, ar čia rusų, ar čia vokiečių, bet, kap pamatė, kad čia kryžiai ant tų lėktuvų, tai jau čia – a, tai čia jau karas, jau karas. Ir kur čia vokiečiai įvažavo nuo Kapčiamiesčio plentu, Lazdių – plentu. Ir kas važiavo? Važiavo motociklai. *Matociklai*. O ca tik burzgia, tik ūžia. Mano sesuo už mani du metu vyresnė – eis ji pažūrėt. O mes gyvenom ne čia, o va du kilometrai

grynai už miško. Nei gero kelio, nei žmonių, nei nieko. Tai kad mes buvom trys sodybos tuose miškuose. Ir niekas ty mūs nė nežinojo. Buvom ir buvom, kol neišvarė mūs melioracija. Ir dar būtum buvi.

Bet tyn mano sesuo kap išėjo per mišką ir pamatė, kad motociklas paskum motociklą. Vieni kai jau netilpo tuoj keliu Leipalingio, tai va šituoje vieškeliu, kur dabar asfaltas, pro *golfy-nu* jau va šituoje keliu važiavo. Važiavo, važiavo... Ir paskui čia, kur suka kelias, alkūnė yra, vėl in plentų. In any plentu. Nu ir, žinote, vokiečiai... Mano sesuo parėj ir sako – oi, kas darosi, mašina paskum mašinų. Ji nesuprato, ar tai mašina, ar motociklas, bet jau važuoja. Tadu tai buvo ir mašina labai retas dalykas. Nu ir būt, žinai, laimingai pravažiavę ciej kareiviai. Bet ėmė tokis vienas, vienu žodžiu, *policinykas*, o jis ten gyveno anon pusėn už to kampo, kiba nenušaus vokiečio? Prikariavo. Tai, žinai, kap atsigrižo, tai kap dėj... Tai iš karto Jovaišiuose

tris sodybas, čia, jau kaime, sudegino. Dar nusileido žemai pakalnėn – ketvirtą. Ir tadū jau nuvarė in tenai. In anu keliu. Nu ir išvažavo. Viskas.

Tada, žinai, jau kaip vokiečiai čia pravažiavo, prašvilpė, tai tiek liko tų rusų kareivėlių... Jie net nesuprato, kad karas. Gal, sako, manevrai. *Manebrai*. Tai kaip liko tų kareivių... Tai jie tik ant tų šautuvų vėliavukes, nosinukes užsirišo. Jau tiem vokiečiam pasidavė. Kiti nepasidavė, kur koki politrukai vadovavo, dar juos pralaikė – mažum atsigriebs. Na, tai tadū laba diena! Kap mes gyvenom užkampėn, tai kap pradėjo eit valgyt. Dar iš pradžių prašė, paskui jau tik keikė – davai! Tai, žinai, per savaitį laiko tai vieni, tai kiti... O tada gi ty stebuklą nebuvo – nei tau krautuvė, nei tau atveš *autolavka*, nei tu nueisi in miestelį. Viešpatie, kap mes viską... Dar antejo mano tėvas in kaimu, sako – vyrai, kas daryt su žmonėm? Vieni sakė – nueik pranešk Leipalingin, kad rusai ateina. Tai gerai, kad niekas nėjo, durno nebuvo. O būt supleškinę, būt iššaudę ir padegę. Nu tai kap šitėp, tai karves prisirišom prie vežimo, insidėjom dar kokius likučius valgio. Tai mes beveik savaitį laiko išbuvom kaime, kol biskį čia jei kas ėjo – nuėjo. Ir tiej belaisviai jau nustraukė kažkur toliau. Jau tadū vėl viskas... Vėl... Pati pradžia gera...

Trūko visko, nebuvo nieko. Tai kas reikė, tai vokiečiai irgi... Tik davai tų, davai tų, davai tų. Duok, duok... Uždėjo tas prievoles. Nu bet jį buvo mandagūs. Tuščia jų... Jį ne rusai.

Antrojo pasaulinio karo pabaiga

Praėjo keturi metai. Nu buvo, kap buvo... Kaip visiem, taip ir mum. Jau vėl karas – grįžta vokiečiai. Grįžta už keturių metų. Tada buvo kokis aš nežinau mėnesis. Kad jau buvo visas šienas kluone suvežtas, tai gal kokis rugpjūtis buvo. Nej, rugiai dar buvo nepjauti, ne. Nu ir, žinot, kap mes ton užkampėn, vėl žmonės atajo iš miestelio, keturios šeimos. Atsivedė karves, nu ką žmogus galėjo pasiimc? Valgio, kokio paklodo ir karvis prisirišį prie vežimo. Tai kap užėjo pas mus vokiečių kareiviai. Raiteliai. O arkliai gražūs visi toki, tamsūs. O kareiviai rinktiniai – kavalerija. Tai irgi išbuvo dvi savaitis tynai. Kolink su Leipalingiu karavo. Leipalingin, sakė, ar ty buvo ar nebuvo, kulkosvaidžius susnešė ant bažnyčios, ne ant stogo, bet ant lubų ir per skylės grūmėsi. Ir va pas mus išbuvo dvi savaites ir tep vis sakydavo, reiškas, kaip jie jau trauksis ir mūs nepaliks. Mus jau visus...

O tie, kur buvo atvažiavę žmonės, tai to Antano. Jo, raiškia, uošvės motina. Jos buvo gimnazistės, bet jau vienuoliktont klasėn (ar dešimton?), gerai mokėjo vokiškai. Tai toj Stasė, kur Želudienė, paskui buvo dar dvi merginos kitu pavardi. Bet viso buvo keturios šeimos. Gal keturi vyrai šeimų tų. Nu kaip

su jais gerai susikalbėjo, visai jie buvo geri. Dar viena moteris, Tamkūno Stasė, ji buvo jau ženota, turėjo kūdikį. Vienas didsnis buvo, kitas maliukas. Tas mažas pas mus ir mirė, kap susirgo koku plaučių uždegimu bunkerin. Tai jį palaidojo tenai, mes visi dar poteravom. Nu ir, žinai, tos Stasės vyras buvo vokiečių karuomenė. Ir jį parodė laiškus. Oi, tai čia jau visai kap savi. Dar jį parašė laišku. Ar jis nuvėjo, ar nenuvėjo, bet jai dar bandė tą laišką jos vyrui išsiųst. O kur jis buvo, aš nežinau. Aš dar tada irgi ne kokia merga buvau, domėtis nebuvo kuoj.

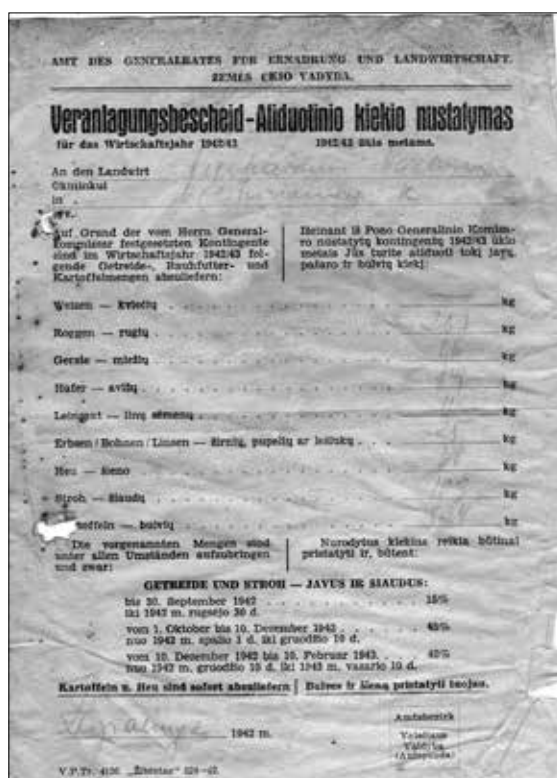
Bet, žinai, buvo buvo... Lupės lupės, šaudė šaudė. Ir, kap Dievas davė, nespėjo jie mūs nei varyt, nei prašyt, nei išvyt. O vyrai kasė va šitan miškan bunkerius, ty jie stovės mašinom. Niekam to nereikėjo. Bunkerių irgi niekas nesustojo. Juos kap užėmė gerai, tai ir vėl savais keliais vokiečiai ir nuvėjo. Žinot, jau naktis... O jau, Viešpatie, degė jau tadū Leipalingi, išdegino kap reikia. Jau liko tik kur ne kur namelis. Ir gretimi kaimai degė. Subombardavo už ežero, mes gyvenom kita pusė Šadžiūnų kaime. Irgi, kap dar atsimeu, degė tokio Stočkeliu namai, o gandrai virš savo vaikų skraidė. Ten ežeras nedidelis, neplatus.

Nagi, žinot, labai bijojomės jau būc namie. Turėjom bunkeriu tokiu vienu, du buvom išsikasę. Bet tik moterim su vaikais. Jau vyrams ar katrie biskį paaugę vietos nebuvo. Tiej bunkeriai vat kap du stalai. Duobė. Viskas. Nu tai mes visi suėjom už mūs namų tokian tankin alksnynan. Nu rusai dėjo. Poteravom. O ca tik švietė, švietė, švietė... O jau kadū išaušo diena, jau tik žūrim žūrim – eina jau rusai. Ir, žinai, tempia kokia radija, kokis laidas. Laidas yra, o ant rankų prisvynioję žirnių. Ir eidami valgo ir jau užėmė mus. O ten toliau buvo ežeras, miškas, o jie paskum toliau nuėjo, kur jiem reikia, pakampėm tokiom. Nu jau jie praėjo.

Ir, žinai, jau praėjo kokios trys dienos. Aprimo. Tylu tylu... Žmonės išvažavo jau. Vieni nuvėjo pažūrėc, kap namai liki jau jų. Keturios šeimos buvo – iš Savanorių ir iš Leipalingio. Nu gerai, jau kap jie išvažavo, eis ir aš pažūrėt in Leipalingį. Irgi geras asilas buvau... Buvo labai įdomu. Nuveinu, žmogau mielas, nėra nei kur buvo pieninė, nei kur buvo malūnas, nei kur buvo žydų krautuvės. Cik kur ne kur nameliūkštis kokis likis. Viskas sugrauta. O kur toj yra aikštelė tokia, kur buvo Lietuvos paminklas, taigi tenai vien kapai. Vien kapai. Vokiečių. O gal ir rusų, aš jau nebežinau...

Bažnyčia po mūšių

Jau aš atėjau netoli bažnyčios. Ir ten... Oi, oi, oi! Nei vieno lango, stogas... Cik skylės iš tos bažnyčios. Žūrau, žūrau – vaikščioja kunigas po šitų, po šventorių. Medžiai apsvilį, nukapotom viršūnėm nuo tų kulkų. I tas kunigas vaikščioja su to-

Duoklės vokiečių kariuomenei kvitas, išduotas 1942 m. Vaclovui Kuckailiui. Iš Leipalingio progimnazijos Algirdo Volungevičiaus kraštotyros muziejaus rinkinių.

kiu – prie bažnyčios tarnavo tokis žmogus. Na aš nuvėjau jau arčiau paspoksou. Mani šaukia. Pamojo. Nueinu. Paklausia, iš kur ir ko aij. Sakau – iš Jovaišių. Sako – kai pareisi in Jovaiši, ten geri žmonės, ar yra jaunimo? Sakau – yra, daug. Imkit ir suorganizuokit, kad ateit jaunimas padėt nuvalyt šventorių ir išvalyt bažnyčios. Nu jau, žinai, jau čia man garbė. Dar nė namo neparėjus aš jau per kaimus ėjau pas vienu, pas kitu. Pasakiau. Oi, visi tik džiaugiasi – eisim rytoj, tai cik reikia neštis šluota, grėblys, gal ty kas kokias šakes.

Mes jau nuėjom, aš jau ne viena, mūs gal kokis dešimts buvo to jaunimo. Senas, vyresnis nei vienas neajo. Turėjo savo darbų. Nu ir dar iš kitur buvo, iš miestelio. Bažnyčion vieni gruzai, vienas viskas sušaudytas. O ant kiemo tai žodžių nėra. Nu tai darėm, darėm ty tvarkų. Darė vieną dieną, darė kitą. Nu tai biskį ty padarėm, kiek jau kas kų išnešioj drutesnis už tvoros, už šventoriaus. Paskui jau kitą dieną...

Tas kunigas buvo Deltuva. Pavardė. Ne klebonas, bet kunigas. Pavardė – Deltuva – jis jaunas kunigėlis. Buvo kitas kunigas, tas paskum numirė. Kai pamatė partizaną gulintį, tas gavo širdies smūgį ir numirė. Kunigas senis.

Nu ir tas Deltuva klausia – gal jūs norėtut? Dar kai jau susitvarkysim bažnytėlį, tai steigsim chorą. Bažnytinį. Ba vargonikas, kur buvo, tai jau jis iš tos baimės per karų išvažiavo. Nėr vargoniko. Gausim nauju vargoniku ir steigsim naują

chorą. Na jau vėl gerai – dar visai jauna, o jau būsiu choran. Vėl mes atėjom, sulaukėm sekmadienio, bažnyčion. Nu jau Deltuva jau vieton vargoniko. Kur dar klebonija, klebonijos nebuvo – sudegino, tad buvo toks mažas nameliukas, ty kokio namo galas. Jau ty pasistatis dar liko gyvas *fartepijonas* ir jau ty mus mokino. Gerino mūs balsus. Ir iš mūs kaimo tris priėmė choran.

Tai, žinai, 54 metus išgiedojau. Per dešimt vargonikų, dar ir dabar pavardes turiu susirašius.

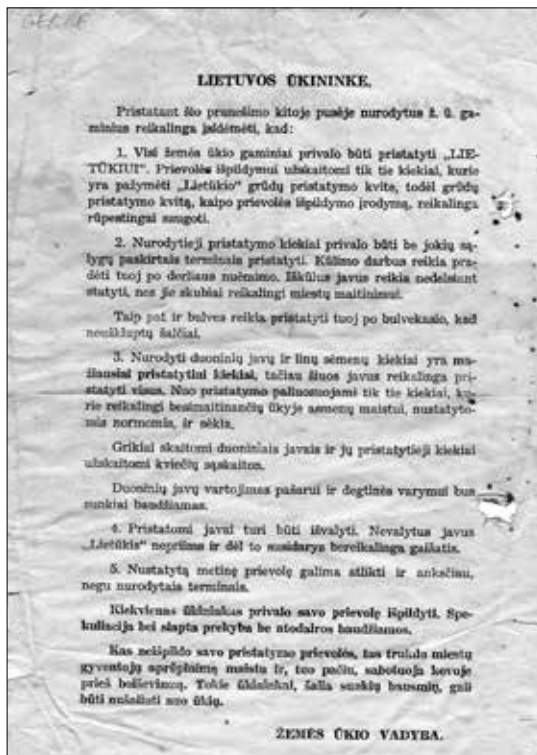
Partizanai ir stribai

Nu o paskiau, tarybiniais laikais, buvo nelabai garbingas darbas (giedoti bažnyčios chore – N. G.). Valdžia giedoti chore niekaip netrukdė, bet kap jau užėji šiti miškiniai, partizanai. Nu o, žinai, čiagi buvo daug vietinių liaudies gynėjų. Iš pačių Kamorūnų. Iš mūs kaimo liaudies gynėjų nebuvo, buvo trys partizanai. Iš Kamorūnų buvo keli liaudies gynėjai. Na ir, žinai, buvo, eini... Eini šaligatviu, ir tan naman jau tiej liaudies gynėjai, ir vienas jų iš Kamorūnų – Mockevičiaus Antanas. Paskiau jų šeimą visą iššaudė. Tėvus ir brolių. Nu Antanas pats, nu jis liko gyvas per tą laikotarpį. Ba jis tep sau numirė, sa-vaimė.

Nu ir, žinot, paskui už kiek laiko, jau kap buvo cieį miškiniai, kiba kas nesužinos, kad eini bažnyčion. Ir aini tuoj šaligatviu pro tų stribų, kap sakydavo, būstinę. Kiba neuždraudė. Sako, žinom, kad eini bažnyčion, bet neik, dar pasišneki su Mockevičium. Davai, eik, per kur tu nori, bet tik pro tenai neik. O tu Viešpatie... Tai va, buvo, kap sakyt, dvi valdžios ir dvi tvarkos.

O jau paskui, žinot, su tais miškiniais... Dieve tu mano... Buvo vieni, kad jam reikėjo, ba jis bijojos. Ar kokis *policinykas*. Vat pas mus buvo, pavyzdžiui, du *policinykai*. Ne, trys! Tuminskas buvo policijon – pasodino kalėjiman labai greitai. Buvo Vailioniai. Antanas ir Jonas buvo *policinykai* ir buvo priversti eit miške, ba jie bijojos. O paskui pasekė ir tokie, kad jie ir pasrašyt nemokėjo. O tokis paprasčiausias bernas, nenorėjęs kariuomenėn, ir ėjo miške. Argi mislino, kad praeis koki šeši, septyni metai, koli tas viskas tęsis. Nuo 45-ųjų, 50-ais, reiškia, jau metais dar buvo ir dar buvo.

Oi, kaip ilgai tęsėsi toj kova. Ir va taip išėjo, kad gal mislino kap tons čia dainose, kap dar yra „Sušaudytos dainos“ gi ta knyga. Kad galvojo, kad juos kap ton ca dainose gerbs, o dar... Kas tavį gerbs, kap tavį nėra jau. O dar, klausykit, buvo priversti daryti tokį savausų, tvarkų – jei kas kiti, tai išpylė ar primušė ir davai. Ir kentė! Ir tylė! O jei dar pabumbėsi, tai ir visų giminį nušluos. Kap dar ten buvo dagyventa? Kap buvo iškombinuota?

Vokiečiai ir blynai

Tai paskum kap vėl užėjo rusai po to... Nu tai jie steigė kolūkius, ir buvo tų vokiečių belaisvių. Ir vokiečiai ateidavo. Bet tai jau gražiai, mandagiai prašo, nuolankiai, prašo civilių drabužių persirengt. Arba vienukart, atsimenu, tokis juokin-gas dalykas. Iškepė mama tokius ant lakšto blynus. Ir an lango padėjo tuos blynus, kad ataušt. Dar ty kaimynas rišo arklį, ir jis ateina. Mama sako – tu blynus pakavojai ar paėmei? Nėra mano blynų ant lango! Kur blynai? Sako – kiba tu, Brone, dur-

na? Imsiu aš tavo blynus. Jau jei imsiu – atsipjausiu, atsiplėšu, bet ne du blynu. Va dar pas mani buvo vokiečiai atėję.

Tai jie, reiškia, ėjo iš jo pro mus. Pamatė ant lango du blynu, pasiėmė ir nušvilpė. Valgyt norėjo. Tai kas gi duos jiems visiems? Ėjo tai vat kaime, kur prie geru kelių nešliaužojo, nevaikščiojo, bet tokian miške, kur nei kelio, nei takelio žmoniško, kur nėra nieko, kruta, dar žmogus gyvena.

Vokiečiai per karą

O kap pas mus pastovėjo dvi savaites (vokiečių raitelių būrys – N. G.), tai kluone nei mažiausio šiauduko neliko. Viskų sušėrė. Nu taip, arklius šėrė – neganys jų. Privertė. Bet, žinot, kultūringai. Iškasė tokių grovį ilgų. Ir visas sąslavas, mėšlus, gal per kelis metus viskas labai ant to grovio augo, palaidojo. Ir dar apžūrėjo – mūs kluoniui buvo paslėpta kiaulė. Tokia didelė. Bijojomės, kad jau irgi nepaimtų. Kiti karves slėpė, o mes kiaulių kluoni. Tai kap apžūrėjo, kad kiaulė labai didelė, tai kas tik liko, tik kiaulei. Gal būt papjovi ant pabaigos, jei būt turėji laiko gražum išeit. Bet kad jau ajo, tai nieko, nereikėjo nieko. Kaip ajo, taip nuvejo, nei sudiev nepasakė.

Tai cik atvažavo paskui, kažkas tai jiems kur kitur virdavo sriubą ir tokia didelė bačka ant dviejų ratų. Ir atveždavo tos sriubos jau jiems, duodavo, labai daug vyno jie turėjo moli-niuose buteliuose. Dar ir vyram, būdavo, *užfundzina*. Ir toj duona balta, tokia forminė, kepaliukais, skani buvo labai. Gražūs ti vokiečiai buvo. Bet kiek jų nabagų irgi...

Užrašė

NERIJUS GUDAITIS

Druskininkų miesto muziejaus muziejininkas

Birutė Kulpinskaitė-Orinienė

GARBĖ ALYTUI, KAD ČIA GYVENO KONSTANTINAS KAZIMIERAS RAIČINSKIS

Prieš šimtą dešimt metų (1907) vasario 5 dieną Užkalnių kaime, Kražių apskrityje (dabar Kelmės r.), kumečių Raičinskių šeimoje, gimė pirmasis vaikelis Konstantinas Kazimieras. Gimė toks silpnutis, kad ir tėveliai, ir Karklėnų kunigas, kuriam vaikas kuo skubiausiai buvo atvežtas krikštyti, nelabai tikėjo jį gyvą namo parvešiant. Bet, visų nuostabai, mažasis Kaziukas (taip jį vaikystėje vadino namiškiai ir kaimynai) išgyveno, nemirė ir kasmet vis stipriau kabinosi į gyvenimą, net tada, kai vaikystėje užklupo visokios ligos, o vėliau – ir džiova.

Dabar iš daugelio publikacijų, televizijos laidų „Savęs link“ žinome, kad tas silpnas vaikelis yra tas pats K. K. Raičinskis, praėjusio amžiaus dvasios didvyris, savo gyvenimu savaip liudijęs Dievybę, ne tik Lietuvoje žinomas kaip filosofas, fizikas-matematikas, matematinės logikos pradininkas Lietuvoje, už mokslinę ir visuomeninę veiklą apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu ir už pedagoginį darbą – dviem sidabro medaliais.

Gruodžio 3-iosios rytą suėjo dešimt metų, kai mirė K. K. Raičinskis. Turėtume, prisimindami svarbiausius jo gyvenimo tarpsnius, pabandyti prisiminti ir jo pasakytas mintis bei pamokymus, ne kiekvienam mirtingajam suprantamus jo suvokiamų visatos okeane vykstančių reiškinių aiškinimus. Arba ir visiems aiškius dalykus: kad pasekmė niekada nėra pirmesnė už priežastį; kad pagal gamtos dialektiką nėra nei ontinio gėrio, nei blogio – yra tiktai darma ir nedarna; kad kovojant su pasekme neįmanoma panaikinti priežasties; blogiu negalima sukurti gėrio.

Blogis yra gėrio stoka. Bet dažniausiai be gilesnės jo ontosofinių veikalų studijos sunku suprasti pusiau laukinės gamtos prieglobstyje susiformavusį profesoriaus (taip bene dauguma vadino K. K. Raičinskį) platesnį empirinį ir teorinį pažinimą, ant kurio pamatų jis statė savo pasaulėvaizdį, pasaulėžiūrą ir ONTINĖS ABSOLIUČIOS TIESOS SAMPRATĄ.

Matildos ir Konstantino Raičinskių auksinės vestuvės. Šeimos apsuptyje. Nuotrauka iš šeimos archyvo.

Konstantinas Kazimieras Raičinskis. Nuotrauka iš šeimos archyvo.

Vieniems proga prisiminti, kitiems – sužinoti

Ne visiems įkandamos profesoriaus mintys, idėjos, vizijos ir atradimai ieškant savos tiesos, vadovaujantis aksioma: „Kam Dievas žmogui davė protą, jei ne tiesai pažinti.“ Iš daugelio įvairių sukačių progomis išspausdintų (mano ir kitų) publikacijų, pokalbių su juo atmintyje išplaukia pasakymai, verčiantys susimąstyti: „Pirmiausia reikia įsisąmoninti, kad Dievybė yra trejybė: KAS YRA, KOKS YRA, KODĖL YRA“; „Svarbiausia nedaryti to, ko nesugebi“; „Ko nežinai ar nesuvoki, neskubėk neigti“; „Norint pasisotinti išminties duona, ką nors rasti ar sukurti, reikia atkakliai dirbti.“ Pastaroji frazė tarsi trumpas jo gyvenimo apibūdinimas.

Nors profesoriui Kūrėjas lėmė gimti mažoje, žemoje, aprūkusioje, nes buvo be kamino, netašytų rąstų trobelėje, vėliau paaukus ganyti kaimo bandą, o rekrutavus tėvą į caro armiją padėti motinai tris vaikus auginti, daug vargo patirti, užtat nepamiršo jo apdovanoti begaliniu vaiko noru viską suprasti, sužinoti: jį domino laukų ir pievų augalai, miškuose sutikti žvėrys ir paukščiai, neaprepiamas dangaus skliautas su gausybe žvaigždžių.

Paviliojo nepažintos Tiesos keliai

Vienintelis visame Užkalnių kaime pradžios mokyklą baigęs žmogus, Antanas Jurys, pastebėjęs didelį Kaziuko norą mokytis, per vieną žiemą pamokė vaiką skaityti, rašyti, skaičiuoti. Vėliau smalsiu paaugliu susidomėjo Karklėnų pradinės mokyklos mokytojas Jonas Brundza, ir, jo padedamas, K. K. Raičinskis 1922 metais eksternu baigė mokyklą, su to paties A. Jurio pagalba įstojo į Kražių „Žiburio“ gimnazijos 2 klasę. Mokyda-

masis septintoje Kaziukas susirgo džiova. Dėl ligos mokyklos nelankė visą žiemą, bet tai jam nesutrukdė kartu su visais abiturientais 1928-ųjų pavasarį gauti brandos atestato.

Tėvai vylėsi sūnų pasirinkiant kunigystę, tačiau jaunuolį viliojo nežinomi mokslo, pažinimo, o labiausiai nepažintos Tiesos keliai, todėl įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultetą, studijavo filosofijos sistemą, pedagogiką, psichologiją ir sociologiją. K. K. Raičinskis, studijuodamas Kaune filosofiją, vertėsi kaip išmanydamas: privačiai mokė vaikus, įrišinėjo knygas, rašė straipsnius laikraščiams, į standartinės kortelės perrašinėjo Kražių, Karklėnų ir Užvenčio regione surinktus žemaitiškus žodžius ir tas korteles pardavdavo prof. Juozui Balčikonui. Už surinktą žemaitiškų žodžių kartoteką šis jam sumokėjo net 960 litų, kai už vieną pripažintą kortelę kitiems temokėdavo 20 centų.

Karas sugriovė gabaus filosofo planus

Nors ir labai užsiėmęs, jaunuolis rasdavo laiko užsienio kalboms ir baigdamas universitetą mokėjo jų net vienuolika. Vėliau išmoko dar penkias, ypač mėgo senąsias lotynų ir graikų kalbas, kuriomis galėjo studijuoti Šventąjį Raštą.

„Universitetą baigė 1933 m., parašęs originalų ir brandų diplominį darbą-studiją „Matematinis logikos metodas“, už kurį gavo ne tik aukštojo mokslo baigimo diplomą, bet ir licenciatų laipsnį, suteikiantį teisę dėstyti aukštojoje mokykloje. Studijos tikslas – per matematinės logikos elementų analizę pagrįsti logikos matematizavimo idėją.“ (Jonas Rudokas. „Prarastieji Lietuvos talentai“)

Tačiau ir aukštąjį išsilavinimą turinčiam jaunam ir gabiam žmogui, bet sunkių ligų jau pačiupinėtam rasti darbą Kaune nebuvo lengva. Ir, kaip rašo J. Rudokas knygoje, tik 1937 metais K. K. Raičinskis pavyko gauti darbą Krašto apsaugos ministerijoje, Ginklavimo valdybos Tyrimų laboratorijos bibliotekoje, kurioje per pusmetį turėjo įkurti mokslinę biblioteką. K. K. Raičinskis sukūrė originalią knygų klasifikavimo sistemą, jas lentynose išdėstė taip, kad netrukus sutvarkyta ir gausi biblioteka stebino užsienio svečius. Nepaisydamas didelio užimtumo, K. K. Raičinskis ir toliau domėjosi logikos, mokslo tyros ir pedagogikos problemomis. 1938 metais išleistos dvi jo studijos pedagogine tematika: „Psichotechniniai svetimų kalbų mokymo metodai“ ir „Sėkmingas vaiko ugdymas“. Dar viena knyga „Mokėk mokytis! Metodiniai nurodymai moksliviams“, parašyta 1940 metais, nebuvo išspausdinta.

K. K. Raičinskis turėjo galimybę rašyti įvairius straipsnius ir susirašinėti su žymiais žmonėmis lotynų kalba, nes priklausė prie Tarptautinės lotynų kalbos draugijos, palaikiusios ryšius su centrais Paryžiuje, Romoje, Vašingtone ir Tokijuje. Dirbdamas bibliotekoje jis dargi mokėsi toliau – Vytauto Didžiojo universiteto Gamtos ir matematikos fakultete studijavo fiziką ir matematiką, parašė diplominį darbą ir, universiteto vadovybės siūstas į Angliją, Oksfordo universitete ruošėsi rašyti daktaro disertaciją apie gamtos mokslų filosofiją ir mokslų klasifikacijos loginius pagrindus. Deja, karas sugriovė visus planus.

Klajonės po Lietuvą baigėsi Alytuje

1940 metais kartu su savo biblioteka K. K. Raičinskis atsidūrė universitete. Kauno liaudies universiteto bazėje jam pavesta įkurti Suaugusiųjų institutą, kuriam teko ir direktoriauti. Vokiečių okupacijos metais toks darbas buvo ypač nesaugus. 1943 metais areštuotas ir be atvangos tardomas gestapo rūsiuose, mat trys instituto klausytojai už partizaninę veiklą pakliuvo į gestapo nagus. Ir čia, kaip profesorius ne kartą yra minėjęs, jam padėjo Geroji Apvaizda, kad jo dokumentai pakliūtų pas SS majorą tardytoją austrą antifašistą. Bet ir išėjus į laisvę ramybės nebuvo. Nors dar 1940-aisiais buvo baigęs fiziką ir matematiką, tačiau, užėjus sovietams, mokslo baigimo diplomo negavo, nes papildomai reikėjo išlaikyti krūvą egzaminų iš marksistinių mokslų, kurių K. K. Raičinskis nekenė visa savo esybe.

Įsidarbinti universitete vilčių nebeliko. Prasidėjo tikri kryžiaus keliai. Buvo likusi tik viena viltis – su daugeliu kitų lietuvių trauktis į Vakarus. Tris kartus K. K. Raičinskis su jo žmona neseniai tapusia Matilda Sutkaityte-Raičinskiene buvo nuvykę į Kybartus, tris kartus buvo peržengę Vokietijos sieną ir su kariškių pagalba galėjo keliauti tolyn, tačiau visus tris

kartus sulaukė Lemties ranka, ir jie sugrįžo į tėvynę vykdyti Apvaizdos jiems numatytų planų. Savo vaikaičiai Jūratei Ratautienei, neblogai valdančiai plunksną, profesorius yra pasakojęs apie nuolatinį saugumo persekiojimus, slapstymąsi po visą Lietuvą ieškant mokytojo darbo. Teko gyvenamąją vietą keisti net kelis kartus per metus, mat KGB švietimo skyrių vedėjams duodavo nurodymus neleisti K. K. Raičinskio dirbti mokytoju, o tai reikė visą gausią šeimą pasmerkti badui.

Pagaliau po ilgų klajonių nuolatinę gyvenamąją vietą Raičinskių šeima surado Alytuje. Iki pensijos kartu su žmona Matilda, lietuvių ir prancūzų kalbų mokytoja, K. K. Raičinskis dirbo vidurinėse mokyklose, pastaruosius dvylika metų – Alytaus technikume.

„Žemaitis, įaugęs į Alytaus žemę, visokių valdžių maltas, bet nesumaltas, – rašė a. a. Henrikas Rimkus profesorius 95-osios gyvenimo sukakties proga, vadindamas jį Alytaus mahatma (indai didžius ir dosnius dvasia žmones vadina mahatmomis). – Tai asmenybė, kurios darbų einšteiniško masto suvokti mums tikriausiai neduota, jų reikšmę gal įvertins tik ateities žmonės. Tai lyg proto ir dvasios Everestas, nedaugeliui tepasiekiamas ir praktiškai nenaudingas, tačiau stulbinantis ir žavintis visus. Daugelį metų profesorius kūrė labai savitą ir gilią gyvenimo pažinimo filosofinę sistemą, kurios esmę išreiškė trimis žodžiais: IŠMINTIS, PAKANTA ir MEILĖ.“

Filosofijos neatsižadėjo visą gyvenimą

Visą gyvenimą, įskaitant ir sunkiausius laikotarpius, K. K. Raičinskis filosofijos neatsižadėjo. Apie 17 tomų kūrybos pasklido po bibliotekas, muziejus. Pirmasis K. K. Raičinskį atrado filosofas dr. Alfonsas Vaišvila periodiniame mokslo leidinyje „Problemos“, vėliau ir knygoje „Logikos mokslas Lietuvoje“, pateikdamas jo 1933 metų studijos analizę. Filosofijos mokslų daktarė Irena Gaidamavičienė knygoje „Homo creator: sąmonė ir būtis“, išleistoje 1997 metais, IV skyriuje „Apie asmenybę“ ir V skyriuje „Susvetimėjimas ir laisvė“ remiasi K. K. Raičinskio mintimis. Daugiausia dėmesio susilaukė nuo jaunystės dienų pradėtas rašyti ir tik 1993–1996 metais baigtas trijų tomų filosofinis veikalas „60-ies metų ieškojimai ir atradimai po Majos skraistę“ (*maja* – sanskr. *paslaptis*). Kritikai jį pavadino Gamtos evangelija, kiti – empirofilosofija-praktinės patirties filosofija. Autoriui tai išsipildžiusi vizija, kurią jis matė kaip kryžių, iškilusį ant smailios kalno viršūnės, ir žodžius *spes expleta* (lot. *išsipildžiusi viltis*). Kryžius – kančios simbolis. O kančia yra vienintelė absoliuti tiesa, pažįstama kiekvienam gyvam organizmui nuo gimimo iki mirties.

„Meilei nėra sienų, kančiai nėra dugno“ – šią sentenciją išgirdusi iš profesoriaus pagalvojau apie jo gyvenimo kelią,

Konstantinas Kazimieras Raičinskis su dukra. Nuotrauka iš šeimos archyvo.

pilną vargo, skurdo ir kančios. Bet, pagal jį, tik kančia nuskaidrina žmogaus sielą ir pakylėja ją iki Amžinųjų-Tikrųjų-Ontinių tiesų. Taigi, kaip antrina jo vaikaitė Jūratė, matyt, ne veltui buvo tiek ieškota ir kentėta, rasta ir prarasta, pažinta ir išmokta, jei visa tai davė pradžią knygai, kurią skaičiusieji vadina pamestu raktu nuo išminties seifo.

Regis, pačiu laiku būsiu prisiminusi Anelės Kalašnikovienės, Alytaus kraštotyros muziejaus fondų vyriausiosios saugotojos, žodžius, pasakytus po dalies K. K. Raičinskio knygų, rankraščių priėmimo saugoti muziejaus fonduose. Tada ji

prisiminė profesoriaus bičiulį, dabar jau a. a. kunigą Praną Račiūną MIC ir pakartojo garbaus kunigo žodžius: „Jei neturi maldaknygės, skaityk Maironio raštus.“ O šiandien ji norėtų pasakyti: „Jei neturi Šventojo Rašto, skaityk Raičinskio „...po Majos skraiste“.“

Garbė Alytui, kad čia gyveno K. K. Raičinskis, mokytojas ir kitais gražiais savo gyvenimo darbais garsino miestą. Atgulė jis šalia žmonos Matildos, irgi pedagogės, kurią, šešių savo vaikų (keturių dukterų ir dviejų sūnų) motiną, yra pavadinęs gerąja likimo dovana.

Henrikas Gudavičius

Iš dzūkiškojo dienoraščio

ATLAIDŲ VARPAMS GAUDŽIANT

Darbštumo ir tingėjimo esmė

Lyja. Ramus ir nešaltas lietus. Sustoju prie Uzdilos bityno ir atsigrįžtu į kaimą. Už Nemuno tamsuoja pušynai. Niekur dar nematyt geltonos spalvos, dar miškais neateina ruduo. Netikėtai sudunda varpai, sudrebindami slapčiausias požemines glūdumas šioje panemunių jotvingijos pusėje. Klausausi aidus, ekologiškai valingo, aplinką gryninančio varpų gausmo. Aišku, kad prasideda Šventojo Baltramiejaus atlaidai. Štai ten dabar man ir derėtų būti – šventadieniškai iš arti įsižiūrėti į šių ir tolimesnių apylinkių žmones, susispietusius maldai. O žvelgiu iš tolo. Dažniausiai taip ir nedrįstu įsimašyti tarp visų: nors man ir rūpi žinoti, kaip sodiečiai gyvena, kaip sugeba šventoje bendrystėje laikytis, bet kažkodėl vis atrodo, kad kur kas geriau, jei manęs niekas nė nepastebi, o aš vis dėlto šių regiu. Daug to artumo nereikia – kai eini kasdien tais pačiais takais, nemažai nūdienės esmės galima atspėti net ir jokio šnekaus vietinio nesutikus. Pati aplinka viską gyvai perteikia. Čia tikriausiai panašiai kaip miško žvėrių takuose: nematai tavo dominančio keturkojo, bet vienas kitas ženklas pasitaiko savaime iškalbingas.

Negaliu atsikratyti ir dar vienos minties: man regis, kad vienoks ar kitoks pasirodytų vietiniam žmogui nelauktas atklydėlis, tačiau net ir tuos netikėčiausius, gal tik jam vienam tereikalingus profesinius atradimus ir gyvenimiškuosius išbandymus viename ar kitame kaime jis vis vien labiausiai stengsis pateisinti savo kasdieniu darbu ir paprasta, bendražmogiška viltimi, jog galbūt visi tie vietiniai, tie nauju atvykėliu nelabai pasitikintys senbuviai, pamažu pradės darytis geresni – ir sau, ir kaimynams, ir tam neaiškaus plauko pribuvėliui, tartum iš miesčionių automobilio išsprūdusiam ir prie pilialknio pasilikusiam katinui. Kitaip tariant, tavo naujakurišką atėjimą į kaimą galima suvokti kaip sėkmingą likimą tikrai tuomet, kai tikiesi ir sulauki būtent tokio aplinkinių gerumo, tai yra natūralaus pakantumo ir palankumo tavo gyvenimui. Niekas juk nenori, kad jo kaimynas pasirodytų esąs valkata, vagis, tinginys ar brakonierius. Todėl gal po kurio laiko net ir patys nepalankiausiasieji, vienaip ar kitaip besvarstydami ir aptarinėdami, pagaliau sugebės įsitikinti, kad tokiam neaiškiam atėjūnui, nežinia ko čia šitaip atkakliai užsibuvusiam, tačiau

iki šiol vis dar saviškiu netapusiam, kiekvienas pavasaris vis dėlto nepašykšti naujų, tik jam vienam svarbių atradimų, kurių jis už jokus pinigų nesulauktų jokiam didmiestyje.

Tikriausiai neabejoja žmogus tarnybiniu savo gyvenamosios vietos pasirinkimu ir tiki, kad jo nepratinginiautų metų kasdienėje veikloje vis stipresni ir išnašesni darysis kruopščiai pasodinti medeliai, kad neišnyks upelio krantuose godojami augalėliai, o gal ir kokia gausingesnė grybų banga pagaliau atplūs ir draugiškiau nuteiks visus aplinkinius, savus ir svetimus, kaip ir priklausytų nuo seno grybingose vietose... Niekas jam nedraudžia tokiomis šviesesnių vilčių valandomis tikėtis malonesnio vietinių žmonių atlaidumo ir nesibodėji-

Laikas nestovi. Gelvinė. 2010 m. Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotrauka.

mo jo atsiskyrėlišku, tegul kartais ir nepritariamai apkalbamu velniaižin ką vis rašinėjančio gamtos stebėtojo gyvenimo būdu. Bet atėjūnas gamtininkas juk irgi gali turėti savotiškų pageidavimų: gal tas ar anas jo kaimynas ramiais sekmadienio vakarais nebesitrunkys girtas su bjauriai dūmijančiu motoroleriu, o gal ir tas kitas tolimesnis ūkininkas paslapčiomis nebeveš ir nebekraus ant miško samanų savo tvarto suplėkusių šiaudų arba gal iš kapinių sugrėbstyti lapai nebebus maišomi su nerūšiuotais atitarnavusių žvakių stikliniais ar plastikiniais įdėklais... Gal...

Betgi, metams nestovint vietoje, tenka pripažinti, kad tokie pernelyg priekabiajai viską matančio gamtmeldžio pageidavimai ir lieka tik pageidavimai. Gal kažkas ir keičiasi, – gal bailesnis brakonierius iš atsargumo ir taps jau tik naktiniu vagimi, o palieęs, bet gyvenimo nartumo dar nepraradęs senbernis mažiau berėkaus pravažiuodamas girtas todėl, kad sensta, – tačiau pabandyk tu priekabiausio ekologo žvilgsniu įžiūrėti, kaip iš vietinio tinginio pasidaro darbštuolis! Pamatyk bent vieną tokią metamorfozę – ir galėsi džiaugtis, kad slapta atėjūniška tavo viltis pildosi...

Tinginstės formų yra daugybė. Štai apyjaunis vyras, tikras burliungis, kilnodamas *bambalį* alaus, vis kartoja paradoksalią išpažintį: „Nežinau... Ko nežinau, tai nežinau!“ Tai ir yra maksimalistinis jo geibstančios gyvasties kredo, o ir paskelbiamas vis grėsmingesniu balsu, sugėrovui pritariant liūdnu žagsėjimu, kai to alaus *bambaliuose* lieka vis mažiau... Taip, šitokių nieko nežinančių ir nieko žinot nenorinčių, matyt, išlieka visados tiek pat. Nesvarbu, kad kai kurie taip ir nusigaluoja nieko dirbti nebepajėgdami ir ničnieko nebežinodami. Atsiranda kitų nežiniukų, buratinų ir čipolinų. Gal ir mieste tokių skaičius nesikeičia, tiktai ten viską sunkiau įžiūrėti. Sunkiau atskirti, kuris tikras tinginys, o kuris tik apsimeta. Gerai tingėti irgi sugebėjimas. Reikia ir tam tikro stažo. Keičiasi valdžios ir darbo įstatymai, o tikras tinginys lieka ištikimas savo pasaulėjautai: jis nedirba. Jis niekada nedirbo, todėl ir šiandien nedirbs. Ir dar šit kaip jis tau gali atkirsti: tu dirbi, o aš nedirbu, todėl turėtum man duoti, ko prašau.

Kažkas iš literatų, girdėjau, labai rimtai skundėsi, kad poezijos gerbėjų nepadaugėjo, nors jau praėjo ketvirtis amžiaus po to, kai geram poetui nebereikia kalbėti alegorijomis. Įdomu būtų šitokią poezijos skaitytojų nepadaugėjimo nuorodą susieti su akivaizdžiu sociologinės apskaitos faktu, kad ir tinginių išlieka vis tiek pat. Gal čia yra koks stebėtinai pastovus tautos išsilaikymo rezervas, kurio negalima judinti. Tarsi kokie durpių klodai Čepkeluose: žinai, kad jie ten slūgso, tau lyg ir ramiau tai žinant, o pabandyk tuos klodus pajudinti – ir nebeturėsi nė paties raisto.

Ko gero, iš tikrųjų reikėtų dažniau pasižiūrėti, kaip darbuojasi bitės. Kasdienis jų triušas – skristi ir skristi prie žiedų. Kai kurios, tiesa, neskrenda, lieka dirbti aviliuose. Tranai nieko nedirba, todėl juos bitės pašalina iš avilio. Medunešės bitės į avilį grįžta ne tušiomis. Net ir dabar, kai didysis medunešis jau praėjo. Išropojusios iš avilio darbininkės pakyla gal pora metrų aukštyrą ir lekia sau. Čia aš visada jaučiu, kad bičių skridimo takas yra aukščiau mano galvos. Todėl nebaugu sustoti, pasižiūrėti ir pasiklausyti. Ir ypatingą kvapą užuosti nesunku. Visuomet šiame Svetulevičiaus miškelio pakraštyje laikosi stiprus, geras kvapas.

O ką ten veikia prie mėlyno avilio viena besisukiojanti bitė? Taip greitai skraidžioja šen ten, tarsi šoka. Ė, taigi čia tikriausiai ir yra vadinamasis bitės šokis, ir, ko gero, jis skirtas nusakyti kitoms bitėms, kur naujų žiedų atsirado. Bitės šokis yra tarsi raštas, pranešantis konkrečią žinią. Bežiūrint prapuola ore siaučianti bitukė, bet po minutės ir vėl atsiranda. Ir vėl siaučia. Išlenda iš avilio darbščių draugių kuopelė ir kyla aukštyrą, į tą šokėją tarsi nekreipia dėmesio, o toji kažkodėl visokiais hieroglifais vis sukasi prieš pat avilį. Nežinau, ką galvoti, reikės palaukti bičiulio Uzdilos paaiškinimo.

Bet staiga su šypsena prisimenu, kad vieną sykį panašiai kaip šitas zigzagais besisukinėjantis vabzdžiukas netikėtai pasinešė šokti toks rusvaplaukis bernaitis Audrius. Tai buvo toli nuo čia, pačiame Lietuvos pakrašty, Kabelių kaime. Visi mačiusieji tvirtino, kad breiką vaikas šoka profesionaliai ir kad būtent tam šokiui jo smagi figūra labiausiai tinkama. Audrius iš tiesų viską daro linksmai, greitai ir, sakytum, nerūpestingai, bet, pasižiūrėjęs į tą savotišką jo būdo lengvumą, tuoj pat pagalvoji apie motyvuotą jo užsimanytos ūkinės veiklos perspektyvą ir gal net apie drąsų polėkį gyventi kaime. Ir kaip tad patikėtum, kad jis kilęs iš Kauno? Buvo miesčionis ir breiką puikiai šoka, o dabar štai tau – didžiulės avių kaimenės šeimininkas ir sūrių spaudėjas! Jis taip ir apibūdina kasdienį savo gyvenimą: jam pats didžiausias džiaugsmas yra dirbti, nesvarbu ką – malkas skaldyti, karves melžti, mėšlą mėžti.

...Nuaidėjo virš didžiulės parapijos apylinkių net iki pat Uzdilos bityno atgaudžiančių varpų dūžiai. Ir netikėtai atnešė man svarbų priminimą: nejučiom suskaičiavau penkiolika dūžių, o juk praėjo penkiolika metų, kai aš čia šitaip vis kylu ir kylu į tą patį kalną, vis kažko žvalgausi, vis kažką regiu, ir juk tikrai ne beprasmiškas mano toks žvalgymas. Tokia nepretenzinga darbinė nacionalinio parko metraštinių privilegija.

Tiesaus taikymo laimikiai

Praėjo penkiolika metų nuo tos dienos, kai į mano pirmuosius dienoraštinis užrašus lyg ir netyčia įsibrovė gana

Laikas nestovi. Žeimiai. 2010 m. Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotrauka.

kategoriška kaimo senbuvių ir atėjūnų tema, o dabar gal jau būtų galima šiek tiek ir sušvelninti tą kategoriškumą. Ir ne vien todėl, kad tikrųjų etnografinių senbuvių kasmet lieka vis mažiau. Be to, žiūrėk, jau ir ankstesni atėjūnai darosi nepaneigiamais senbuviais.

Pačiu akivaizdžiausiu ir patvariausiu atvykėliu laikytinas Kleponis, prieš daugelį metų atsikraustęs čionai iš Dubičių parapijos. Vakar jis štai šituo pačiu keliuku leidosi žemyn su dviem plastikiniais kibirais – iš tolo buvo matyti, kad abu ligi kraštų prikrauti kazlėkų, tokių didžiulių, jau senstelėjusių. Tempia nepailstantis judruolis Kleponis namo tuos slidžiakėpurius iš Silvanavičienės pušynų ir suspėja paaiškinti man, kad žiemą ištraukti iš šaldiklio jie bus labai geras papildas viralui. Nereikia nė gličios odos nulupti, kaip kiti daro, tik parsinešęs nedelsk ir išvirk kazlėkus, užšaldyk ir lauk žiemos. Kleponis viską daro greitai ir užtikrintai. Per penkiolika metų aš turbūt nė karto nemačiau jo ramiai einančio ar stoviniuojančio, vis bėga ir bėga. Jeigu ir žingsniu žengia, tai paknopstom, palinkęs į priekį. Toks apsukrus spartumas, kad ir senėjimas nieko nekeičia, nesvarbu, kad greitis kiek sumažėjęs, – išlikusi sku-

bėjimo būtinybė. Svarbu, kad akys skubėtų, ne tiktai kojos.

Teisingai sakydavo žvejys Bubnelis: jaunystėje Kleponis ir nusičiurkšti nestabtelėdavo, bėgdamas leisdavo, nebuvo kada sustoti. Ir grybaudavo Kleponis ne taip, kaip kiti. Jis net juokdavosi iš tų, kurie „eina vien tiktai savo *tropelėmis*“ ir „vien tiktai savo, o ne svecimus baravykus rauna“. Reikia landžioti, mokė ir mane Kleponis, reikia brautis „skersai visų *tropelių*“ per tankiausius brūzgynus, kur niekas niekada nevaikšto. Ir dabar Kleponis dažnai parsineša labai didelių, persenusių baravykų. Vienąkart jį netikėtai sutikau žmonių nelankomuose šaltėkšnyuose. Leidosi su krepšiu pakalnėn lyg briedis lauždamas šakas, tik žvilgtelėjo mano pusėn ir skubiai nutolo, prapuolė tartum fantastinis ateivis, keistokai muistelijęs geltonu šalmu gal nuo briedusių apsaugotą žilą galvą. Keisčiausiai atrodė tas blizgantis motociklininko šalmas. Ir krepšys bulvinis, ir šalmas ne grybautojui skirtas. Galima pasijuokti, bet juk svarbiausia rezultatas: niekas kitas tiek daug senų baravykų neranda, tiktai Kleponis. O ar senas grybas blogesnis už jauną? Ir senas geras, ir sukirmijęs geras. Jei nenori virti ar kepti, galima išdžiovinti duonkepėje krosnyje ir sumalti piestoje – bus kvepiantys miltai. Sako, prancūzai ir vokiečiai iš sukirmijusių baravykų daro pačius brangiausius prieskonius...

Žinoma, grybaudamas šiose apylinkėse nieko per daug nenustebinsi, nesvarbu, kad taip gudriai su galvosauginiu šalmu po visus krūmynus išlandžioti sugebi. Kai gerai dygsta lepeškos, visi juk grybauja. Bet vien tiktai Kleponis pasižymėjęs tokiu ypatingu spartumu ir taiklumu, kad netgi yra užmušęs pasiutusią lapę ir normalią, nepasiutusią kiaunę. Lapę – su kastuvu, o kiaunę – su lazda. Medžioklės pabūklas, matyt, galėtų būti bet koks, tiktai svarbu pataikyti galvon. Bet jeigu tu esi ne iš Dubičių krašto, tai ir nepataikysi. O Kleponis muša taikliai todėl, kad jo tolimi protėviai tame krašte buvo paties Vytauto *osočnykai*, kitaip sakant – žvėrių sekėjai. Kas nors gali ir nepatikėti, kad iš praeities gentainių jis paveldėjo tokią taiklią ranką, bet aš gi ir pats mačiau, kaip krito ta lapė. Atbėgo ji į kaimą po pietų, kai visi grybautojai, supirktuvėj grybus pridavę, jau plempė alų iš didelių *bambalių* prie Jasnulio krautuvės. Atskuodė lyg priekvailė ir vaiposi iš visų. Bematant kilo sumaištis – visi tik šaukia, tik mojuoja tais *bambaliais*, bet mušti jau neturi potencijos. Išgirdęs triukšmą atkurnėjo iš karvidės pasienio Kleponis su kastuvu, nė nesustodamas šį paleido – tiesiai galvon! Ir guli lapę, nekruta nei galva, nei uodega. Tuo pat Kleponis užkūrė laužą už tvarto ir su mėšlinėm šakėm nutempė savo laimikį gal prosenolių deivei Žvėrūnai paaukoti.

Kol užmušta atklydėlė degė laužo liepsnose, aš užėjau į parduotuvę, vildamasis išgirsti smulkesnių naujienų: iš kur čia dabar ir kas tą nelaimingą lapę atvijo, gal tikrai buvo pasiutusi.

O sužinojau, kad tas mitrus Kleponis prieš mėnesį dar nudobė ir kiaunę Cegelnioj. Papasakojo tai Salomėja, atėjusi nusipirkti duonos. Kleponis tada taisęs jos svirnelio duris, o ji, lazduke pasirėmusi ir rodžiusi, kaip čia ką reikėtų padaryti, kad būtų gerai, bet tik pažvelgusi į kluoną ir aiktelėjusi – išlenda kiaunė ir šokuoja miškan!.. Kleponis tik pagriebęs iš jos lazdukę ir paleidęs tiesiu taikymu kiaunei galvon... Aš lyg ir suabejojau besiklausydamas, todėl Salomėja šitaip to nuotykiu istoriją baigė: jeigu kas netiki, tegu pasižiūri, kaip sekmadienį Kleponienė į bažnyčią eina, ogi jos paltas su tos kiaunės blizgančiu *kiaunierium*! Kleponis tada baigęs taisyti Salomėjos svirnelio duris, užsikėlęs nukautą kiaunę ant dviračio bagažinės ir išvažiavęs. O išdirbęs kailį toks fizinio auklėjimo mokytojas Leipalingyje, labai gražiai padaręs, net blizga, jis tenai, žinok, visokius kailius greit išdirba, tik paduok!

Nuomininko iškeldinimas

Atsibundu išprakitavęs, jaučiu, kaip spaudžia šlapimo pūsle, bet negaliu atsikelti, rodos, dar tęsiasi sapnas, baugu net pajudėti. Gal ne sapnas, o gyva fantasmagorija, nes viskas taip aišku ir baisu, kad net širdis daužosi kaip kūjis. Rodos, bėgioju lyg kerpamas avinas po nelemtai man du kambarius išnuomojusios Profesorkos kiemą ir nerandu, kur pasislėpti, tik žiūriu – išsiropščia iš verandos pati Profesorka ir pėdina bal-

tomis, dar neįdegusiomis kojomis per gatvę, o tada jau labai greit iš kaimynystės atsitempia senąjį Kleponį, rodo į mane, iš baimės trypciojantį už pilkų rąstų klėties kampo, ir neišpaskaitai aukštu balsu užspiegia: „Matai, kur *myža*?! Visi pakam-piai *apmyžčioti*... Būsi liudininkas, kad šitas *abuojas pribuišis* visus mano kiemo pakraščius apdergė... Pasižiūrėk, net gėlės nulinkusios...“

Kleponis muistosi kaip senas arklys, kurį puola širšė, ir tik mirksi, mirksi, kol pralemena: „Aš nemačiau...“

Profesorka lyg ant *viškų* pasistiebdama gieda: „Gerai, jeigu tu nematai ir netiki, kas tau pirštu rodoma, tai aš tuoj pat šaukiu kaimo sueigą, ir mes tuoj pamatysim, ar čia jis mano kiemą dergia, ar ne jis... O tu, Kleponi, prisimink, kad jaunesnis būdamas ir tu visur tik saviškai viską darei... Visuos pašaliuos *myžčiojai*, kol savo teritoriją apžymėjai. Tau gi nebuvo laiko sustot, reikėjo vis daugiau svetimo turto aprėpt... Ar ne tu įvarei mirtiną dusulį kaimo arkliui, kai vogtą pušį į kalną žemėvalka parsitempei? Prisimink viską, Kleponi, ir kad už pusės valandos man visas kaimas būtų čia...“

Vaje, vaje, galėčiau ir žodis žodin pakartoti, kokia tūžminga pasirodė man Profesorkos giesmė! O dėl ko? Juk nieko taip mirtinai smerktino nepadariau. Tiktai mano šunelis Mumis išrauliojo gilokomis duobukėmis nemažą jos samanoto kiemo plotelį. Kaip dabar jai reikės įvartyt ir pasistatyt savo automo-

Kaimo parduotuvė. 2010 m. Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotrauka.

Laikas nestovi. Dienavagiai. 2010 m. Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotrauka.

bilį?! Ir jau toks jos rėksmo grėsmingumas, toks *gvoltas*, kad visi tuoj pat susirenka į staigią sueigą, o pirmininkauja stebėtinai ramus dėstytojas Domas Tapkus, buvęs dialektinio materializmo specialistas ir net katedros vedėjas iš Žemės ūkio akademijos laikų. Ir nuteisia jis mane labai tolerantiškai, tarsi juokais, bet matau, kad Profesorka lieka patenkinta, nes aš jau iš tikrųjų pripažintas kaltu. O jau man pačiam tikra bėda taip suspaudusi pilvo apačią, kad vos beiškenčiu ir nubidženu svirno pasieniu jausdamas, jog nebesuskubsiu iki būdelės. Bet tuo metu, žiūriu, ir mokytojas Juozas, pasislėpęs už kerpėtos obels, atsargiai rodo man perspėjančius ženklus, todėl tuoj pat susivokiu, kad privalėsiu gintis, nes jis tartum žada jau stoti mano pusėn.

Man jau lyg ir drąsiau darosi po tokio didžio išgąščio ir todėl, net spaudžiančio reikalo neatlikęs, imu prieštarauti draugiško teismo pirmininkui: „Neskubėkit, drauge Tapkau, nuteisti... Čia ne Lenkija. Jūs manot, kad jeigu jau tenai taip žviritriai susiorientavot Solidarumo revoliucijoje, tai ir čia taip lengvai viską išsiaiškinsit?! Ne, gerbiamas Domai, nepavyks... Paklausykim, kaip paprasti čiabuviai reikalą apibūdins, jie geriau žino, kur čia teisybė, kai tokiai aptingusiai miesčionkai, vos porą mėnesių per metus tepagyvenančiai paveldėtuose

tėvų namuose, visas kaimas jau ir kaltas dėl visų jos kaprizų, visi kaimynai tučtuojau turi pulti jai tarnauti vos tik susierzynusi pareikalauja. Aš jos nebijau, aš nieko smerktino nedarau. Sakyk, Juozai, ką galvoji apie tokį teismą!.. Ar tai aš turiu lipti ant stogo ir valyti liepų pernykščius lapus iš latakų vos tik ji užsigėidžia? Ar tai aš, nebūdamas mūrininkas, turiu jai kamina ant stogo naujai permūryti?!“

Išpyliau savigynos aitrią kalbą ir matau, kaip istorijos mokytojas Juozas be baimės išnyra iš savo priedangos, o dvi apyjaunės lenkų autobuso turistės kaip niekur nieko pritūpusios lengvinasi tiesiog Profesorkos kambario palangėje, po didžiuoju putino krūmu. Kleponis jau trina savo mitriose rankose nežinia kaip atsiradusios mūsų pliaušdynės kotą, lyg ruoštųsi toms įžūlioms laputėms į pasturgalius nusitaikyti, o tuo metu ir Vaiciekiūtis pats sau kažką itin oriai sumurma, aptikęs pašaly vakar Levukų pamestą tuščią vyno butelį... Tad visi jau, rodos, lyg ir mano pusėje, bet staiga pabundu...

Tas sapnas pasirodė ne tik absurdiškai juokingas, ne tik be jokios išvados, bet ir apgaulingas: neapgintų manęs tokioje šurpioje situacijoje nei taiklus Kleponis, nei atsargus Vaiciekiūtis, nei Prancūzijojej prapuolęs tylusis Silvanavičienės žentas, nei koks kitas menkesnio statuso atėjūnas. Ir niekas man

dorai neišaiškinti, kodėl vis kaip tyčia tie keli svarbiausi vietiniai, nuo prosenelių laikų čia įsitvirtinusių atsparesnių šeimų palikuonys, jaučiasi tokie visa galintys vos tik iškyla koks nors buitinis ginčas, tartum tik jie turėtų teisę valdyti situaciją ir komanduoti visiems kitiems menkesnės reikšmės čiabuviams ar pokvailiams *pribuišiams*. Gal tad labai padoru ir pagirtina, kai tokia išnašaus stoto Profesorka taip įnoringai diriguoja visiems kitiems nevykeliams vien todėl, kad jos tėvas kadaise čia buvo gerbiamas bažnyčios patarnautojas, be to, iki mirties solidžiai sutardavęs su pačiu Miku Galiniu, ir tas tolimas dar Smetonos laikų, suprask, verslo bendrystės faktas dabar visą laiką turi iškilti kaip pakankamai svarus kaimo senbuvų argumentas nepaneigiamai Profesorkos pirmenybei pabrėžti prieš visų kitų menkesnį reikšmingumą. Ar tai tik todėl, kad tas jos tėvo *prietelius* Mikas Galinis turėjęs malūną, laikęs veislinį eržilą ir ne už dyką pagelbėdavęs visų kaimynų kumelėms svarbiuose reikaluose? Na, bet jeigu tu esi ne čionykštis ir neišmanai tokių ar panašių senbuviškos padėties privalumų, tai čia jau tavo bėda, tavo mąstymo riba.

Taip ir puikuojasi ambicingi plačiau garsėjusių senbuvų palikuonys, tokiais nepaneigiamais tarybinio pakaustymo inteligentais bei kaimietiškosios tikrovės žinovais besidėdami, nors pagyventi gimtajame kaime sugeba tik vasaromis, o atvažiuavę ničnieko nedarba, net menkiausio daržiuko nesusiakasa, tik nesiliauja puikuotis įkyriais patarimais ar priekabėmis dažniausiai prie ne savo šuns būdos. Iš praeities žinomų kaimo giminių autoritetas vis tiek lemia jiems pirmieviškai paveldėto pranašumo statusą.

Vietinio čia niekas nepasmerks ir nenuteis net už didžiausią nesąmonę. Kad ir kaip bjauriai aną vasarą girtas Markevičius išardė akmeninio grindinio likučius prie žydų kapų šlaito, tai argi bent vienas iš supratingųjų kaimo senbuvų nors perspėjo jį, jog turėtų pats ir sutaisyti, ką išardęs. Ne, visi žino, kad to vietinio traktoriaus, to dūmijančio *Belaruso* bet kada kiekviena ūkyje dar gali prireikti. Nesvarbu, kad nuo jo nuolat varva tepalai, apsmirdindami viską aplinkui, kaip ir tą nelemtą kartą, kai buvo užsiblokavęs priekinis ratas, todėl ir pradėjo arti senovinį bruką lyg plūgas. O jeigu kokį puskvailį *pribuišį* ne tik sapnuose prispaudžia šlapimo pūslės priepuoliukai ir jis kartkartėmis prasižengia nusilaisvindamas kur pakliuvo, tai jam čia pat į akis reikia išrežti kaltinamąjį nuosprendį ir neatidėliojant ištremti iš bendruomenės į kuo nuošalesnį vienišumą drauge su tuo per garsiai lojančiu jo šuneliu, kasdien bjauriai sutrikdančiu atostogaujančios Profesorkos pokaičio miegą.

Keisčiausia, žinoma, kad mano gėdingo urologinio sapno teismui vadovavo ganėtinai patyręs, daugybę ne menkesnių

visuomeninių kazusų išnarpliodavęs jaunų dienų kolega, prisimenant dar ir tai, kad mūsų akademijos visa žinančioji katedra anuomet irgi labai autoritetingai puikuodavosi, nes būsimų žemdirbių filosofija tais laikais privalėjo šlietis tik prie „marksizmo-leninizmo“... O prie ko gi dabar būtų geriausia glaustis beišnykstančiam senovinio lietuvių kaimo solidarumui ir supratingumui?

Sodybos paveldėtojo suolelis

Net sapnuose neišsprendžiami hierarchiniai vietinių ir atėjų prieštaravimai dažnai mane išmuša iš vėžių. Pamištu štai ir dabar visus planuotus šios dienos darbus, suku dviratį pas Galinį, ano kadaise pasiturimai gyvenusio malūnininko dukters sūnų. Apie žuklę pasiteiraisiu, o netyčia gal ir ką etnografiškesnio dar išgirsiu. Levukai parduotuvėje paleido kalbas, kad priklydusi prie Galinio kažkokia Barbutė. Užvakar kaip tik apie juos abu ir aiškinosi su Parnarauskiu: „Ar iš dviejų tinginių *gausis* vienas darbinys?“ Ne, atsakė dar ne visai nukaušęs Parnauskis, kuris ir pats sugeba nepervargti nuo darbų: „Ne, iš tokių dviejų tikrai vienas *nesigaus*, bus mažiau...“ Suprask, kaip nori, – ar jis apie juos, pačius Levukus, ar apie Galinį su ta jo nauja sugyventine šitaip atsiliepė? Todėl ir susidomėjau. Motinai mirus, nuo miestietės žmonos jau senokai atsiskyręs Galinis dabar juk pats gryniasias kaimo senbuvis, tegul ir beprasigieriantis, tačiau jo senelių ir tėvų garbus atminimas neleidžia ir jo reliktiškai išvaizdžios povyzos negerbti, nesvarbu, kad darbingos praeities sodyboje jis dabar tikrų tikriausias tinginys likęs, o dar ir kažkokią atklydėlę priglaudęs. Tai kas čia dabar tokio pavydėtina vieningo iš jų dviejų galėtų išeiti?

Sunkokai kyla į Teplioriaus kalną. Atremiu dviratį į seną pušį, leidžiuosi į upelio slėnį ir paslapčia prisiartinu prie Galinių *sėdzybos*. Kartais taip gražiai dzūkai ir pasako: ne sodyba, o *sėdzyba*. Sėdi, matyk, čia toji didžioji šeimyna, kurioje ne mažiau kaip penkiolika asmenų, ir viską jie pasidaro sau patys, todėl ir gali ramiausiai sėdėti savo darbščiame dvarelyje, piliakalnio pašonėje, atskirai nuo visų. Taip būdavo. Nebėra tokio sėdėjimo, o žodis liko. Liko kaip idėja, kaip galimybė, kaip kadaise buvusi sodybos harmonija ir santarvė. Nors ir aišku, kad visko tokiose natūrinio ūkio šeimose pasitaikydavo. Štai ir šitas paskutinis Galinis – pats tikriausias tinginys. Ne vagis, ne brakonierius, ne apgavikas, o tiktai tinginys.

Va, ir Galinių šaltinėlis upelio šlaite. Sako, kad vanduo tame jų šulinėlyje labai šaltas, tiktai aštuoni laipsniai. Ir dabar gi, žiūrėk, kažkas ten šaldoma... Ai, ai ai, taigi agurkai trilitriname stiklainyje!.. O kodėl viršuje baltos putos? Ir visas dangtelis išsipūtęs. Ė, tai tau, Galini, agurkai jau smarkiai per-

Murališkiiai. 2017 m. Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotrauka.

rūgo, pamiršai tu apie juos, kaip matyt... Kopiu šlaitu aukštyn, praskleidžiu nusvirusias klevelio šakas ir matau visą Galinių *sėdzybą*. Pats Galinis, viso to senovinio ūkio tikrasis paveldėtojas, antai ir *sėdzi* ant suolelio, ir, ko gero, markstosi prieš saulutę. Suolelis prigludęs prie šimtamečio ąžuolo taip, kad sėdėdamas žmogus galėtų regėti ir piliakalnį, ir pietų saulę. Kažin ar tik man dabar taip pasivaideno, ar kažkada ir to suolelio supratingas meistras galėjo būt apie tai pagalvojęs? Tačiau dabartinis Galinis tikrai niūkso vienuoj susikūprinęs, tartum nieko aplinkui nejaučia, gal snaudžia. Staiga ryškiau sušvinta spindulingoji dangaus motinė, ir geltona besibaigiančios vasaros šviesa nuauksina visą ramų kraštovaizdį.

Pagaliau snaudžiantis žmogus sukranta, pasimuisto, o tada pažvelgia į laukelį, kuriame kažkas lyg irgi juda. Neįžiūriu, kas ten galėtų judėti, bet aukščiau pakilti šlaitu nenoriu, bus gana, jei gerai matysiu patį Galinį, tą paskutinį šių kraštų jotvingį. Argi tai ne piliakalnio praeities paveikslas? O juk tikrai taip ir yra: tarp debesų išnirusi saulė paauksintu kontūru apibrėžia vienišo vyriškio figūrą, ir būtent dabar, šią minutę, galiu pavadinti tai paskutinio jotvingio siluetu. Nesvarbu, kad anie išnašūs raiteliai kadaise po svečias šalis jodinėjo, kad namo grįždavo visokio turto prisiplėšę, juk likdavo gal ir tokių sėdinčių. Kažkas juk turėjo sodybas su moterimis ir vaikais pasaugoti visiems kantriai belaukiant sugrįžtančių.

Štai ir Galinis kažko ypatingai laukia. Sėdi ant suolelio po

ąžuolu ir laukia. Laukiu ir aš, niekur neskubu. Galiu tik įsivaizduoti, kad esu vienintelis visoje Dainavoje regintis paskutinį jotvingį. Mano sėlinimas su fotoaparatu prie Galinio sodybos, dar nežinant, ką ten pamatysiu, ir staiga atsiradusi saulė tėra atsitiktinumas. Bet ar ne tokios smulkmenos labai dažnai parodo tikrąją mūsų pasaulio grožį? Ne tikrai kraštovaizdį, bet ir jo snaudžiančią istoriją, labai tolimą krašto praeitį... Stoviu ir bijau pajudėti, nors žinau, kad niekas čia manęs ir niekaip nepastebės. Nei šuns, nei katino Galinis neturi. Šunį gal vilkai nusinešė, o katinas išėjo, kai motinai mirus namų šeimininkas visiškai pasitingėjo, net žūklę pamiršo. Sako, pabandė bulvių maišą kilstelėti ir išvaržą gavo. Taip kalbėjo vyrai parduotuvėje, nes kur daugiau tokias naujienas besužinotum...

O ten, už to garbingos giminės ąžuolo, už snaudžiančio Galinio kukšteros, vis dėlto kažkas kruta. Ėgi, jau ir artinasi išlėto. Ir krežį atvelka, o kitoje rankoje, matyt, kauptukas. Čia ir bus toji priklydusi moterėlė, tokia neaukšta, o dar ir paslanki, jei tik ne kokia ragana. Ji kažką sako pabudusiam Galiniui, iš tolo jam kažką aiškina ir trinagiu kauptuku ore kažkokį ženklą pabrėžia. Negirdžiu, bet galiu tiesiog atspėti, ką jie kalba. Čia ne vaizduotės, o pokalbio numanymo reikalas, juk jeigu ilgiau bendrausi su švepluojančiu, tai viską supras, ką jis sakys, o kartais net ir nieko negirdėdamas savaime suvoksi, ką vienas kurčnebylys kitam porina. Žmogaus judesiai tokie pat iškalbingi kaip ir liežuvis.

- Ar radai bulbių? – regis, taip klausia pabudęs Galinis.
- Radau, – atsako toji moterėlė. Gal ji ir Barbė, o gal ir ne, nes vyrai parduotuvėje daug ką savaip pakrikštija.
- Ar didokos?
- Drabnos, visai menkos tavo bulbaitės.
- Sausra buvo.
- Bet ir apžėlusios, pats pažiūrėk, apravėt reikėjo.
- Užkaišk, tegu verda, tai aš pažiūrėsiu puodą, kad neprisviltų, o tu nuveisi alaus parnešt.
- Skolon neduos, jau anuokart nedavė.
- Tu nemoki prašyt... Aš sapnavau, kad senelio malūną atstatėm, o tu tenai miltus šinkuoji kaip žydelkaitė, tokia spritna, kad, rodos, galėtum ir iš karvamėšlio cveką nukalt...
- Sapnuok, sapnuok! Gali pats ir nuveit, tokis spritnas. Ir alaus paprašysi, ir kokio storesnio dešrigalio, bo tavo tik nususęs šmotelis beliko.
- Dar ką subliuznysi! Tai neisi?
- Neisiu.

Galinis pagaliau atsistoja kiek ilgas, pabando nebesikūrinti, kad prieš tą moteriškaitę visai jau neįgalus nesijaustų, ir parodo jai lazduke į upelį, o ten kadaise ir stūksojęs tas ką tik susapnuotas jo senelio malūnas, kol Nemunas vienais metais per potvynį jo nenusinešęs. Esu girdėjęs šitą jų giminės poringę ne vieną kartą. Ir apie malūną, ir apie nepaprasto ilgumo *trubicą*, ir apie eržilus anksčiau Galinis labai mėgdavo be paliovos pasakoti. O tu žinai, klausdavo jis, kokį pelną nešė tie eržilai? Visi ūkininkai važinėjo kumelėmis, ir kai tik atvažiuoja kas su tokia eržilo pasiilgusia kumele, tai tau nieko nereikia daryt, eržilas dirba, o tau iškart į rankas pinigas šviežias. Taip ir su *trubica*: pasišaukei porą bernų, ir jie užtraukia iki pusės Nemuno, užsuka ir bežiūrint išvelka porą centnerių žuvies. Tada jau duodi žinią žydams – ir tik skaičiuok pinigų!.. Nieko nedirbi, o pinigas eina... Kai šitaip savo senelio apsukrumu Galinis pasigiria, tai ir pasipučia visas – o kodėl aš čia turiu dirbti, jei senelis nieko nedirbdamas kaip ponas gyveno... Žinok, iš gudiškos prošaknies jotvingių kilusi visa Galinių padermė. Bet dabar, atrodo, jam taip lengvai nepavyks net pasiųsti savo Barbutės parnešt alaus...

Jau šiek tiek geriau jų ginčą girdžiu, o Galinio veidas regis toks pasigailėtinas, nes susirūpinęs svarsto žmogus, kokį dabar vėl teks surast pasiteisinimą pardavėjui, kai pinigų skoloms grąžinti dar neturįs, o alaus gi žūt būt reikia. Ana, jau ir nukėblina jis, lazduke pašvytuodamas kaip itin gerbtino ūkio savininkas. Bežiūrint nusileis takeliu į plentą, o Barbė įsliūkins vidun užkaisti bulvių. Nebematau nė vieno, bet ir neskubu palikti saugios užuolandos. Leidžiu dar ir tam nebejaunam savo dviračiui kiek pailsėti. Ir saulė pasislėpė už debesų, pašvietė

tik tiek, kiek reikėjo maloniau pamigdyti tą mano tik iš tolo įsivaizduotąjį paskutinį jotvingį. O tai juk tebuvo geibus, nevalyvas ir savoj aplinkoj nelabai jau besusivokiantis apkeipėlis, kuris tik abejingai prisnūdo ant protėvių suolelio, bet ir vėl greit atkuto dėl neatidėliotinai skubaus reikalo.

Krintančio lapo plevenimas

Tyly, negirdžiu net bičių. O kaip jos čia dūzgė pavasarį, kai žydėjo klevai ir obelys! Ši vieta iš tiesų ypatinga, nes ir senoji Galinienė, taigi šito apsnūdėlio motina, kaip šventą paslaptį man yra parodžiusi, kur auga sulaukėjusios pipirmėtės, kur didieji debesylai ir kaulažolės. Jos motina buvusi ir labai darbšti, ir garsi žolininkė, visas žoles gyduoles žinojusi. Tėvas gi visus smagiai spausdavęs prie darbo, o pats kartais ir patinginiaudavęs. Rodė man senoji Galinienė nuotrauką, kur jos tėvas, visoje parapijoje plačiai gerbtas Mikas Galinis, bestovintis prie alyvų krūmo su kunigo per atlaidus įteikta knygele rankoje, o moterys gražiai belaikančios gėles, visos moterys ir mergaitės – su gėlėmis. Anais laikais taip reikalavęs keliaujantis paveiksluotojas, tokia buvusi mada...

Viską gerai prisimenu, ką tuomet išpasakojo man savo širdį netikėtai atvėrusi, pati čia gimtąjį dvarelį viena bepuoselėjusi senoji Galinienė, o kalbėjomės gi net prieš penkiolika metų. Ir kaip aiškiai dabar suvokiu, kad šitas bevališkai niūriai tokiame gražiame kieme rytą vakarą dykinėjantis jos sūnus, viso tokio vertingo senovinio ūkio paveldėtojas, tikrai gal dėl polinkio patinginiauti labiau į senelį bus atsigimęs, o ne į močiutę, kuri dėl savo nepaprasto darbštumo ir numirusi jauna, tiesiog sukniubusi prie šulinio ir nebepasikėlus...

Ana, tas nieko dirbt nebeišgalintis *slaunos šeimynos* palikuonis Galinis jau stovi ant tiltelio ir spokso į Nemuną. Ilgai stovi, gal prisimena, kaip prieš trejetą metų pasisekė jam ištraukti net trijų kilogramų ūsorių. Tas tai tiesa, ir Vaiciekiūtis jam padėjo ištraukti, o paskui parduotuvėje visi svėrė, tai gražaus būta ūsoriaus. Ir pasakojo vis apie tą patį laimikį Galinis daugybę kartų. O vieną sykį žvejys Bubnelis, pasiklausęs tos niekaip nepabaigiamos pasakos, taip jam patarė: kai prisi-trauksi prie kranto kitą tokį per daug *mandrą* ūsuotį, o neturėsi graibšto, tai drėbk jam į akis molio, turėk visada kišenėje šlapio molio, ir bus garantuota vakarienė – kai tik jam akis uždrėbsi, jis tavo fizionomijos nebematys, tai ir nesibaidys, tykiai krantan išeis. Gal ir dabar į parduotuvę neatidėliotinai kylantis pusalkanis Galinis vėl visiems primins tą pagarbos vertą savąjį ūsorių, kurį taip gardžiai anuomet su motina išsikėpė. O ką gi daugiau begalės paporinti nuolatiniais sugėrovams? Jo gyvenimas ryškesniais laimikiais nebepasižymi. Nebent ta Barbutė dabar...

Taigi pastovėjo ir jau kopia kalnan, sunkiai sliūkina, matyt, vis dėlto nebesumoja, kaip reikės pergudrauti parduotuvės savininką Giedrių, kad pavyktų išprašyti alaus. Čia visi į tą statų kalną labai sunkiai kopia tada, kai neturi pinigų, o kai tik jau turi, tai lekia kaip dveigiai eržilai. Pamatei, kaip vietinis žmogus kyla į tą krautuvę, ir iš tolo žinai, iš jo eisenos supranti, kas jo kišenėje.

Eisiu ir aš, leisiuos į plentą neskubėdamas, nes man iš įpratimo vis rūpi pasiklaudyti, kaip alma upelis per žvirgždo rėvas, kaip kliokia srovė, krisdama nuo didelių akmenų. Krioklių ir krioklių kaskados, suvirtę seni juodalksniai, apžėlę keistomis kerpsamanėmis, rausvi, labai geležingi, virduokliški pakrančių šaltiniai, pasagos formos sufoziniai cirkai, primenantys gerokai sumažintą legendinio Raigardo vaizdą, – šitokių upelių nedaug belikę Lietuvoje. O štai apyniai, tik pažiūrėk, kaip stropiai sukasi apie šeimamedžius ir šunobeles! Viskas čia man kur kas suprantamiau nei dabartinių kaimo herojų gyvenimiškose vingrybėse, kai tik pabandau pats sau išsiaiškinti, kodėl vienas mitruolis kaip užsuktas pluša nuo ryto iki vakaro, o kitas paliegėlis tik snaudžia prieš saulutę valandų valandomis, kol pažadintas neįninka vis taip pat nuobodžiai kartoti kiekvienam, kas tik norėtų klausytis, neišpasakotos savo senelių gerovės legendos arba įkyraus vienintelės sugautos savo gyvenimo didžuvės anekdoto.

Suprantama, ta žalsva kerpsamanė maršancija želia prie pat upelio srovės todėl, kad jai būtinai reikia drėgmės. Ne vandens reikia, o to menko rūko drėgmės, kurią visada sukelia kriokliukas. Nuolatiname rūke ir yra maršancijos oikumena. Apynys gi sukasi aplink šunobelę, nes nori savo spurgas iškelti aukštai, kur šviečia saulė. Ir ne bet kaip sukasi, o pagal laikrodžio rodyklę. Tik pabandyk apynį atsukti, atvynioti, jis vėl per pusdienį susisuks taip, kaip jam reikėjo. Nepamokysi tu jo, jis žino geriau. Ir dirba taip, kaip liepia jo vijoklinė prigimtis. O žmogus tai gali visaip...

Ilgai žiūriu į apynį ir matau, kad labai aukštai vienas jo lapas visiškai jau geltonas. O juk atsitiks, kad ims ir nukris tas didelis, plaštakiškas vijoklinio augalo lapas. Bus toks akimirksnis. Ar kas nors pastebės, kaip krinta vienas lapas? Krinta ne todėl, kad užėjo vėtra, o todėl, kad pasibaigė to lapo gyvenimas. O ar galima išgirsti lapo kritimą? Gal krintančio lapo plevėnis šiam mažo upelio slėnyje yra toks pat svarbus, kaip ir srovės šniokštimas per akmenis. Kaip ir atlaidų varpo viską švarinantis gaudesys.

Prasiskolinimo spąstai

Kylu į statų šlaitą, suku į parduotuvę – staiga pasidarė lyg ir svarbu, ką ten dabar pasakys alaus ištroškęs Galinis. Ir jau

iš tolo girdžiu, kaip griežtai jį auklėja senoji mokytoja Kleponienė, vos ne užtvodama per sprandą, pilka skraiste apklėtomis rankomis lyg žąsies sparnais mojuodama, o Galinis tik muistosi visas susigūžęs lyg antrametis ketvirtokas per ilgą pertrauką. Bet staiga jis pakelia galvą ir užsiplieskia:

– Ponia Kleponienė, aš tamstos pamokymus, kad *durnam ir pautai* – *zvanas*, jau dešimtis kartų buvau girdėjęs, bet dabar tai jūs mane tiesiog įžeidėt... O taip! Va, net širdį užgulė...

– Niekio, nieko, susigulė! – atrėžia Kleponienė ir nueina sau.

Galinis dar nori kažką sakyti, bet prie jo prisigretina jau iš kažkur atsiradęs Vaiciekiūtis, ir abu pasišnibždėdami įsėlina į parduotuvę. O durys lieka praviros, todėl viskas gerai girdėti.

– Giedriau, – klausia Galinis parduotuvės vedėjo, – ar turi spąstų?

– Kokių spąstų? – nustemba Giedrius.

– Pelėms. Mane užpuolė pelės. Naktį pabundu – eina sienomis! Pašokau, daviau šepėčiu – tiesiai į Vytauto paveikslą, stiklai tik pažiro ant grindų, labai gaila. Viskas, sakau, rytą eisiu spąstų pirkt. Ar turi?

– Giedriau, – kukliai įsiterpia į kalbą Vaiciekiūtis, – jis gi prašo alaus, bet neturi pinigų, todėl žada pirkti spąstus, bo žino, kad neturėsi. Duok tu jam didelį alaus...

Bet Galinis atstumia tokią pagalbą:

– Ne tavo reikalas, aš ne tau aiškinu, kaip buvo. Man paveikslą draugas iš Varėnos padovanojo, o tu gal nesi net matęs kunigaikščio Vytauto, tau tik pasišaipyt... Aš su tavim net šnekėt nenoriu.

– Tai gal meluoji, Galini, – suabejoja Giedrius, – nesu matęs, kad pelės eitų sienomis.

– Ar aš kada melavau? Aš nesu gyvenime nieko pamėlavęs. Tu geriau paklausk, kodėl jos eina sienomis. Mano moteriškė išklijavo pirkią naujais tapetais, o toks naujoviškas klijus, *ružavas* ir tirštas, nu, kaip kisielius, ir kvepia neblogai, tai pelės tuo išdžiūvusiu klijum negali atsigardžiuot ir baigia visus tapetus nugrauzt. Nemeluoj, tokios visai nedidelės pelytės... Iš piktumo kaip dėjau batų šepėčiu! Labai gaila man to paveikslėlo... Tai neturi spąstų?

– Neturiu, važiuok į „Senukų“ apyvokos skyrių ir gausi. Jei gu tik ne baltos jūsų tos pelės...

Vaiciekiūtis tik suprunksčia susinepatoginęs ir išsliūkina lauk, jam čia nieko įdomaus jau nebus. O iš pažiūros dar lyg ir ne visiškai senukas, bet pensijos iš niekur sulaukt nebesitinkantis ir savo išvaržos operacijai pašalpos reikalauti nesiruošiantis Galinis prikiša gaudžiai susuktas lūpas Giedriui prie pat ausies ir kažką maldaujamai šnibžda. Tas abejoja, paskui atsiverčia juodąją skolų knygelę, pasižymi kaip jau įprasta ir,

išrinkęs iš lentynos didelį *bambalį* alaus, atkiša prašytojui nieko nebesakydamas.

Sandėris baigtas. Galiu ir aš spūdinti sau, pasiėmęs laikraštį ir kepalą duonos, ir tai juk ne koks konspiracinis landaus stebėtojo veiksmas, nes man gal nebūtinai ir norėjosi išgirsti, kokia įtikinama buvo ta vėl skolon du litrus alaus išprašiusio Galinio gudrybė. Tik pardavėjui pagaliau paaiškėjo, kad Galinio priimtoji moteriškė šiandien tikrai išvirs bulves, patarkuos krienų, viską pasistengs padaryti kuo geriau, nes jau ir alaus bus. Gal ne *balius*, bet ir ne *badas*. Ne taip juk yra, kaip ką tik Kleponienė visiems girdint ėmė ir apšmeižė. Čiagi ne koks buvusio mokinio paskutinis pasispardymas, o tikrai kasdienės jo bejėgystės spalvinga variacija, be to – su visai priimtina atpasakojimo išmone. Svarbiausia, kad išmonė būtų vis nauja. Nesakysi kaip įkyruolis Adomas, kiekvieną dieną kartojantis pardavėjui, kad štai ryt poryt atvažiuos geležies laužo supirkinėtojai ir užmokės daug pinigų, tada ir skola bus grąžinta. O kad ne taip greit tie supirkėjai po kaimus važinėja, tai visi žino. Kasdien privalai sukurti vis geresnį pasižadėjimą. Juo labiau kad iš geros širdies priėmėi savo globon dar ir tą neaiškią moteriškę. Ir elgeta juk palankiau vertinamas ne tas, kuris ilgiau išsėdi atkišęs ranką, o tas, kuris moka savo nepriteklus tikroviškiau apsaityti ir graudžiau apvaizdinti, kad žmonės iš karto patikėtų. Reikia gyvo išmanymo, kurio nestokoja ir Vaiciekiučio tėvas, susirenkantis prieplaukoje nemažai grašių iš laivu atplaukiančių kurortininkų.

Keliauju prie savo upelio. Betgi to bėdžiaus Galinio sėkmės pergalingas virpulis ir manęs nepalieka. Kartais visai netikėtai paaiškėja, kokia teisinga liaudies išmintis: elgeta niekada nebankrutuoja. Neišauklėsi tu nei elgetos, nei tinginio, bet jiems ir nereikia auklėtis, jiems ir taip gerai. Yra gamtoje tokių medžių, kurių gyvenimo strategijos nepakeičia genėjimas, – jie vis tiek auga taip, kaip jiems reikia. Gali negailestingai nupjauti riešutmedžio viršūnę, o jis vis tiek augs aukštyne, bet ne į šalis. Todėl, kad tokia yra jo gyvenimo linija. Apie tai, beje, yra rašęs Vladimiras Korolenka, artimai draugavęs su Rusijos tremtiniais ir katorgininkais. Vienas jo apsakymo herojus bėga iš katorgos dvylika kartų, o sugautas kartoja, kad ir vėl bėgs, nes tokia yra jo gyvenimo linija. Kitaip jis nemoka.

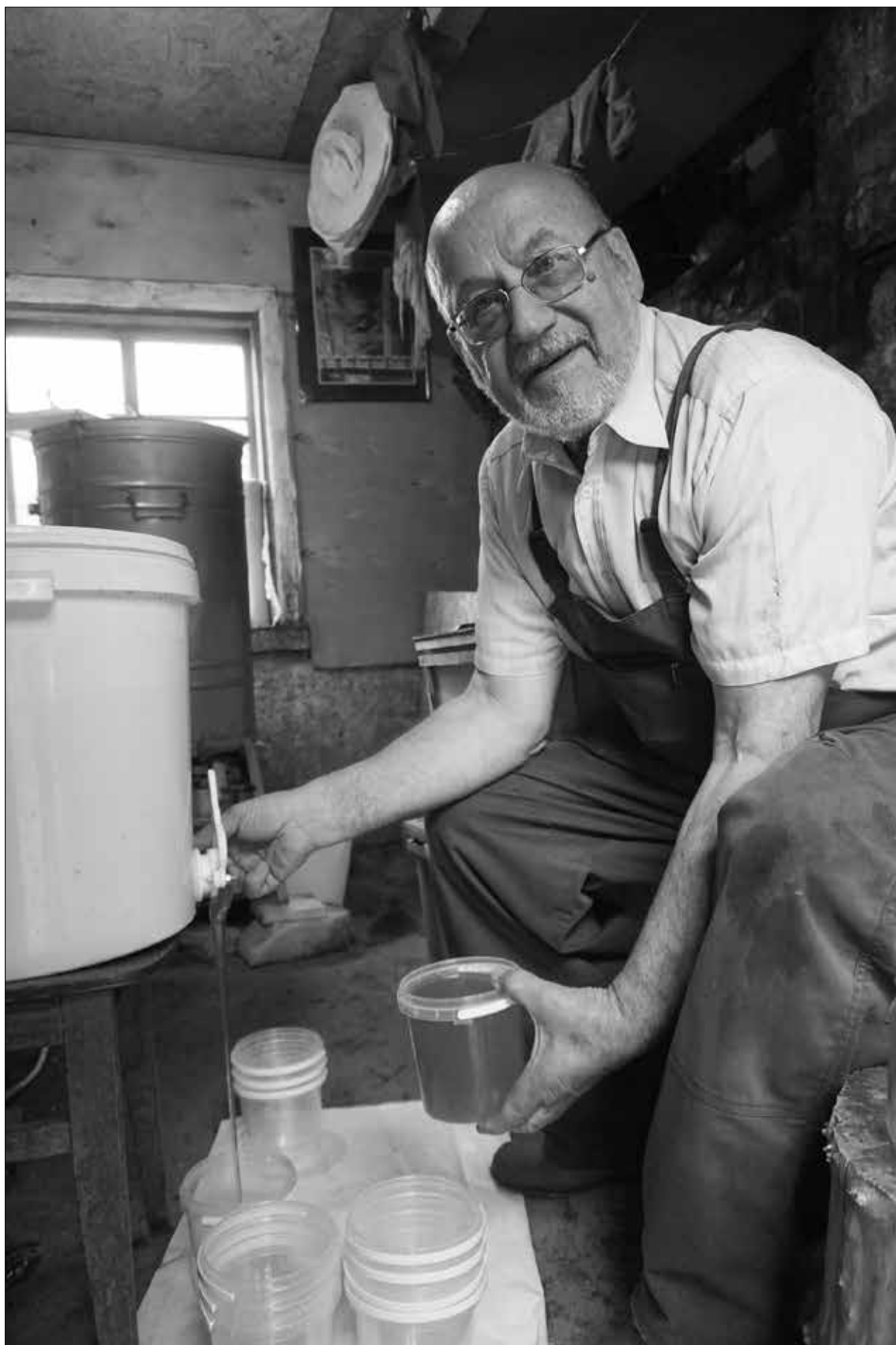
Paskutinio jotvingio prapultis

Niūrus rytas. Galva kažko apsunkusi, negaliu nusėdėti prie dienoraščio. Ir jokie įdomesni prisiminimai, matyt, nepadės. O juk toli dar tas niūrus ruduo, kai panašius aptingimus galėsiu pateisinti vien pasižiūrėjęs į dangų. Kieme staugia Bluskis. Iškelia galvą aukštyne ir negarsiai ūkia. Negeras tas jo ūkimas. Jeigu staugtų garsiau, rodos, būtų ne taip gūdu. Bet jis tikriausiai

turi jam vienam būdingai užėinančių melancholijų etapus. Gal po kiek laiko pradės vėl skardžiai loti. Kažką turbūt jaučia. Debesys danguje tamsiai mėlyni, beveik juodi, kaip jotvingių antpuolio žirgai... Palieku vienkiemyje ant stalo išskleistus popierius ir „išjoju“ savo darbinio dviračiu į kaimą. Sustojau ten prie skelbimų lentos, skaitau linksmus raštelius apie „parsiiduodančią neseną karvę, apsisiveršiančią du mėnesiai atgal“ arba apie „neskausmingą nukrėsto sprando atstatymą“, apie „be vaistų išgydomą stuburo išvaržą“. Naujų linksmesnių žinių nėra. Bet stoviu lyg būčiau mąslus benamis, užsiglaudęs už platoko skelbimų skydo, tarsi ko laukčiau. Staiga pradeda lyti. Kaip gerai, kad ši informatyvi lenta turi šioki toki stogelį. Net ir dviratį patogiai atrėmęs galiu tolyn žvelgdamas kurį laiką stebėti, kaip keičiasi Nemuno slėnio miškai, kaip lyg žaltys sublizga piliakalnį apjuosiantis juodas asfaltas.

Matau ir tai, kad iš Vaiciekiučio pirkios iškėblina susikūpijęs žmogynas ir slenka patvoriu sopulingai svirduliuodamas į šonus. Negaliu garantuoti, bet panašus į Galinį. Labai panašus, nes taip svirduliuoja, tartum jo ta išvarža iki pačių paslėpsnių įsigrauzusi sopėtų. Ir kurgi jis taip sunkiai benukėblins? Suka į parduotuvę, bet prie akmeninių laiptų sukniumba, o tada jau ropščiasi aukštyne visomis keturiomis. Niekaip neužsikerplina ir keikiasi. Išeina iš parduotuvės Giedrius ir bara jį. Tikriausiai bara, nes ką daugiau galėtų sakyti, kai tokio keturpėsčio svečio vizitas darosi tikrai nepatrauklus prie beveik kasdien baltu laivu atplaukiančių poilsiautojų pamėgtos parduotuvės. Bet Galinis vis dėlto atsistoja, įnirtingai remdamasis į per žemą dekoratyvinį suolelį, ir kažką jotvingiškai riaumoja Giedriui, abiem rankom skeryčiodamas. Galiu garantuoti, kad štai dabar, šią minutę, ten kuriama nauja būtiniosios ginties ir skubios pagalbos versija, kuri turėtų sujaudinti geradarių pardavėją. Ir tikrai: pardavėjas greit užrakina parduotuvę, net susiriesdamas skuba savo kieman, tuo metu Galinis sėdasi ant to žemo suolelio.

O lyja vis dar smarkiai. Negaliu per lietaus čiurkšles įžiūrėti, bet įsivaizduoju, kaip šiepia dantis tas apspangęs nevalieka. Visas šlapias ir murzinas, o vaiposi lyg zombis, nė pats nebesiorientuodamas prieš ką. Ant kelio jau burzgia raudona Giedriaus mašiniukė. Galinis visa gerkle sustaigia, lyg jo tėvų namai būtų užsidegę, paslysta verždamasis laiptais žemyn, ir man iš tolo bangu, kad pargriuvęs susižalos. Nuvažiuoja. Po keliolikos minučių Giedrius sugrįžta vienas. Dabar jau ir aš pas jį užėisiu. Paprašysiu taip pat skolon grikių, žalių žirnelių, margarino „Vilnius“ ir latviškų jautienos konservų. Lietus jau nebe toks smarkus, tad stumiu dviratį parduotuvės link ir jaučiu, kad išgirsiau naują kaimo vyrų intermediją. Iš kažkur atbindžena Parnarauškis, matyt, iš tos pačios Vaiciekiučio pirkios, ir lyg atgailaudamas pradeda stebėtis:

Juozas leidžia medų. Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotrauka.

– Ar žinot, kas tam Galiniui pasidarė?!

– Kaip nežinosiu... – atitaria Giedrius, – vos tik pamačiau jį, tai persigandau, kad šlapias lokys atšleivoja laiptais. Argi normalus žmogus per tokį lietų rėpliotų visom keturiom?..

– Taip nesakyk, mes nedaug išgėrėm. Ir nebuvo jis girtas, tik baisiai nelaimingas. Barbutė iš jo pabėgo. Ar tau nesakė?

– Sakė, bet ar čia laimė, ar nelaimė?

– Jis visu balsu rauda, kad nelaimė. Ir negarbė. Todėl, kad Barbutę naktį apkramtė žiurkė. Pabėgo prakeikusi visą Galinių *sėdzybą*.

– Ne taip kalbi, – prieštarauja Giedrius, – pirmiausia tai jis pats atrodė mirtinai prasikeikęs, rankos dreba, liežuvis kliūna... Sako, gal tu nori, kad aš prie tavo krautuvės numirtau... Dejuoja, kad baisus gaudesys galvoj... Gyva prapultis! Jeigu nenori greitų pakasynų, tai vežk mane namo... Ir ką aš darysiu – nuvežiau. O dėl Barbutės apkramtymo niekaip nepatikėčiau. Gal žiurkė, o gal ir ne.

– Žiurkė. Man Galinis niekada nėr pamelavęs, – giriasi Parnarauskis.

– O gal koks žiurkinas tyčia jiems kortas pamaišė. Tik kažin ar toli pabėgo?

– O kur nubėgs? Tik prie savo Upėsnio. Tokia maža pirkaitė, jos motka dar gyveno, paskui numirė išėjus prieglaudon. Aš buvau jų trobukėn užtaikęs begrybaudamas. Užėjau atsigert, tai neatspėtum, ką jos abi ten pietums kepė. Didžiausia *skaurada* svogūnų! Ir ant stalo krūva svogūnų. Tai argi čia pietūs? Aš tik išgėriau kaušą vandens, pažiūrėjau į tuos svogūnus ir išėjau, o kieme – dilgėlynas, nė kokio daržo nemačiau. Aišku, kad tie jų svogūnai buvo vogti.

– Nebūtinai. Jos motina buvo užkalbėtoja, tai gal užkalbėjimais ir užsidirbo tų svogūnų iš kurios gaspadinės.

– Ji vagilka buvo, ne užkalbėtoja. O duktė valkatėlė. Gal ir gerai, kad pabėgo. O tai būtų jau baigtas kriukis Galiniui. Neduokdzie... Ir patikėk tu dabar, kad čia jau dvidešimt pirmas amžius.

Dzūkijos nacionalinis parkas

2017-09-05

Romas Treinys

Ištrauka iš romano

ŠKOTAI, ARBA MANO KAIMO AITVARAS

<...>

...Taip ir slinko dienos, kol vieną kartą pats Plunksnelė pateko į žabangus. Pačius klaidžiausius, pačius stipriausius, nuo kurių jokia sėkmė neišgelbės, – meilės žabangus. Buvo rugpjūčio vidurys, ir tėvas, iš anksto per Stanislovą išsirūpinęs visus reikalingus leidimus, kartu su šeima išvažiavo į garsiuosius Merkinės Šventojo Roko atlaidus. Turėjo jis ten ir slaptų reikalų, bet – svarbiausia – norėjosi su visais pabūti lietuviškoje aplinkoje.

Roko atlaidai Merkinėje visada buvo gausiai lankomi. Po vasaros darbų žmonės ilgėjosi bendravimo tiek su Dievu, tiek ir vienas su kitu. Plunksnelė buvo čia kelis kartus slapta. Patvarkyti reikalų su žydais, perduoti nuo tėvo žinutės kariuomenės žvalgybai, bet dabar kas kita. Dabar jis, jaunas ponaitis,

vadeliojo naują dvikinkę atvirai žiūrėdamas visiems į akis. Taip besižvalgydamas ir pamatė jis Adelę, kartu su draugėmis einančią nuo šventoriaus. Pamatė ir paskendo didelėse rudose jos akyse, su visam prapuolė.

Smulkutė, tautiniais rūbais pasipuošusi, ji artėjo į jį, ir kas žingsnis Plunksnelės šaunumas, švilpdamas kaip prakiurusi garo mašina, vis mažėjo, traukėsi, ir, kai juodu susilygino, prieš ją stovėjo sutrikęs, paskubomis nuo galvos nusitrauktą prūsišką kepurę rankose glamžantis kaimo bernas. Plunksnelė dar bandė kažką pasakyti, tačiau žodžiai išdavikiškai užstrigo gerklėje, pavyko tik karktelėti. Šitaip karksėdamas jis nesugalvojo nieko geresnio, kaip tik išraityti kažkur nusižiūrėtą kvailą pusreveransį, o ir jį atliko nemokėsiškai. Adelė pažiūrėjo jam tiesiai į akis. Liūdnai, su gailesčiu pažiūrėjo – taip, kaip žiūri-

Merkinėje. Nuotrauka iš „Meretz Relief Association“ archyvo.

Žydo parduotuvė. Nuotrauka iš „Meretz Relief Association“ archyvo.

ma į šunį, kuris ką tik papjovė viščiuką ir dabar glaustosi kaltai vizgindamas uodegą. Nei primušti jį, nei glostyti. Taip ir nuėjo, nusinešdama kartu ir Plunksnelės širdį.

Jau kitą dieną, kiek atsigavęs nuo patirto šoko, Plunksnelė slapta perplaukė Merkį ir miškais, tik jam vienam žinomais takais, pro ežero kampą, pro Bigio pelkutę pasiekė Merkinės pakraštį, kur mažoje sukrypusioje trobelėje gyveno senas šeimos draugas kromelninkas žydas Jokūbas Jankelis su sūneliu Izia (Izaoku).

Džiaugsmingai plekšnodamas per petį Jokūbas Jankelis įsileido Plunksnelę vidun, o jau Izės džiaugsmui ir ribų nebuvo, nes visame pasaulyje, visoje šitoje ašarų pakalnėje Izia turėjo tik du draugus – be proto jį mylintį tėvą ir linksmuolį kontrabandininką Plunksnelę.

Jokūbas Jankelis, amžinasis Pamerkių žydas, pirmą kartą jų kaime pasirodė dar tada, kai vyrai atstatinėjo namus. Paskui save tempdamas išklerusį, vielutėmis ir virvutėmis suraišiotą nedidelį keturratį vežimaitį, prikrautą senų skudurų, kaulų ir dar nežinia ko, siūlydamas pirkti Zingerio adatas siuvimo mašinoms, prūsiškus žiebtuvėlius ir druską, Jokūbas Jankelis tuo metu labai pravertė kaimui. Plunksnelės tėvas, supratęs žydo galimybes, užsakė jam didžiausią karo meto retenybę – langų stiklą. Ir Jokūbas Jankelis šią užduotį garbingai įvykdė. Jis ne

tik atvežė stiklą, bet ir padėjo jį supjaustyti, nes turėjo gerą deimantinį rėztuką, ir per didelių pinigų už viską nepaėmė. Vėliau tėvas, sėdėdamas kartu su Jokūbu ką tik įstiklintuose gonkuose, Plunksnei aiškino:

– Žino žaltys, kad kaimas čia amžiais stovės. Mes dabar, Jakov, visi per tavo akinius į pasaulį žiūrim.

– Ui, garbusis, tai negi kirsi šaką, ant kurios pats sėdi, – atsakė Jankelis.

Kaime žydelį savotiškai mylėjo, kartais pasišaipydavo, bet nepiktai, su užuojauta. Tas žmogus turėjo kažką, kas neleido jo skriausti. Gal tos gilios, amžinai ašarojančios akys, kupinos jo tautos išminties, gal smulkių raukšlelių išvogtas veidas, iki skausmo taip primenantis Dievo „mūką“, kabančią kaimo gale stovinčiame koplytstulpyje, o gal begalinis sugebėjimas klausytis kad ir pačių nuobodžiausių kaimo bobučių bambėjimų. Žodžiu, Jokūbas Jankelis visada buvo laukiamas kaime. Ypač užėjus lenkams (nors ir kaip keista, Jokūbui jokie sienos apribojimai negaliojo) jis tapo savotišku laikraščiu, telegrama, laišku, atnešančiu žinias iš Lietuvos. Tai jis atnešė Jonienei žinią apie motulės mirtį, tėvui apie sūnėno gimimą, daug vėliau visiems apie Dariaus ir Girėno žūtį.

Visi pasigedo Jokūbo, kai vieną pavasarį jis nepasirodė. Nebuvo jo daugiau nei metus. Kaime spėliojo, kas gi jam nuti-

ko, – gal lenkai nebepraleidžia, o gal kas ir ranką pakėlė, žinodamas, koks buvo jo gyvenimas, bet vieną rytą visi išgirdo jo vežimaičio ratų cirpimą ir pamatė gunktelėjusią figūrėlę. Per metus Jokūbas nė kiek nepasikeitė, gal tik akys dar labiau pagilėjo ir viena kita raukšlėlė prisidėjo. Vienintelis ryškus pasikeitimas buvo didelė medinė dėžė, kaip kokia kupra pūpsanti jam už nugaros. Diržais pritvirtinta prie pečių, styrančiais pro lentų tarpus šiaudais ir skleidžianti keistus garsus. Paslaptis išaiškėjo, kai, tėvo pakviestas pasišildyti, Jokūbas Jankelis su didžiausiu atsargumu nusiėmė dėžę ir, atkėlęs dangtį, išėmė iš jos į krūvą skudurų susuktą garbanotą rudakį bamblių.

– Nu, garbusis, susipažink su mano akių šviesa, su mano Izia, – kaip kopūstą sluoksnis po sluoksnio lukštendamas iš skudurų švytinčiu veidu pasakė Jokūbas.

Izia, čiulpdamas morką, apžiūrėjo visus esančius troboje, ilgiausiai sulaikęs žvilgsnį ties Plunksnele, paskui repečkomis nusirideno į Plunksnelės pusę ir visą vakarą jo nebepaleido. Ką ten vakarą! Niekada daugiau, per visą savo gyvenimą! Izaokas Jankelis, ištikimasis Plunksnelės Sanča Pansa, neatitraukė nuo jo nė per žingsnį. Ir tada, kai paaugęs prisidėjo prie Plunksnelės kontrabandinių žygių, ir tada, kai Plunksnelė slapstėsi bunkeryje, ir tada, kai Plunksnelės kerštas sukrėtė visą šilinių džukų kraštą, ir tada, kai šypsodamasis sudaužyta burna priėmė palaimingąją mirtį Plunksnei ant rankų. O kol kas jis ropinėjo Plunksnei apie kojas, beprasmiškai kažką burbuliuodamas.

Tuo metu jo tėvas, Jokūbas Jankelis, amžinasis Pamerkių žydas, pasakojo savo gyvenimo didžiąją, bet tokią trumpą meilės istoriją. Pasakojo, kaip prieš dvejus metus nuvažiavo į Kauną pas krautuvininką Melkovičių prekių ir sutiko ten jo dukterį, dar visai jaunutę Rachelę. Jokūbas galvojo, kad Dievas jam parinko vienišiaus gyvenimą ir kad sulaukęs keturiasdešimt dvejų jau niekada nebesutiks jam skirtos moters, o čia staiga ta mergaičiukė. Džiovos iškankintu kūnu, jau ne visai šios žemės gyventoją, dviem ežerais vietoj akių ir angelo padovanota šypsena, stovėjo tarpduryje visa saulės peršviesta, kaip kad stovi krikščionių šventosios jų paveiksluose.

Ir pajuto Jokūbas Jankelis, kad Dievas ir šį kartą nori iš jo kažko, kas tikrai neatneš jam ramybės, bet, kaip ir visada, pastums į naują kelionę, dar nepažįstamą, tačiau kažkodėl būtiną jo nerimstančiai sielai ir to paties Dievo malonei. Rachelė irgi pajuto, kad gyvenimas dar nesibaigė, nors ir daktarai, jos tėvas, o ir pati jau buvo susitaikę su likimu ir net žinojo vietą žydų kapinėse, kur ji bus palaidota. O čia štai staiga iš kažkur atėjo tas vyras, pažiūrėjo į ją giliai įsodintomis akimis, ir širdis aiškiai krustelėjo, sakydama, kad dar ne, dar liko nenuveiktų darbų šioje žemėje, dar reikia palūkėti. Matydama, koks

sutrikęs tas vyras, koks nedrąsus, Rachelė ėmėsi iniciatyvos, paskyrė jam pasimatymą ir susitikusi vakare papasakojo jam viską, nieko neslėpdama, ir apie savo ligą, ir daktarų prognozę, ir apie jausmą, kurį sukėlė jis, Jokūbas Jankelis, jos širdyje, ir kad dabar tik jam spręsti, ką daryti toliau.

– Ar galėjau tikėtis aš, jau senas Merkinės žydas, kad Kauno panelė, kuri turbūt net bulvių niekada nėra skutusi, o tik grojusi pianinu, ištars man tokius žodžius? Taigi už vieną dieną su ja aš skysiu bulves, mazgosiu grindis, virsiu virusus, kad tik pabūtų tas angelas šalia, kad leistų ir man nors akimirkai sugiedoti savą Dovydo Giesmių giesmę, – dūsavo Jankelis glostydamas juodas Izės garbanas.

Rachelės tėvas ilgai nesuprato, ko iš jo nori Jokūbas Jankelis, o supratęs ne tik kad nepasipiktino, bet užjaučiamai plekšnodamas Jokūbui per petį pasakojo apie dukros ligą ir apie tai, jog džiovininkai prieš mirtį yra truputį nesavi, ypač meilės reikaluose. Kadangi Jokūbas vis tiek laikėsi savo, galų gale sutiko ir palaimino. Jis pasiūlė jiems namą Kauno centre, bet Jokūbas atsisakė ir tuoj po vestuvių išsivežė savo Rachelę į Merkinę. Dar bevažiuojant namo Jokūbas papasakojo Racheli, koks gražus ir mielas yra Merkinės miestelis, koks didingas senųjų karalių piliakalnis stūkso Merkio ir Nemuno santakoje, kokie geri yra džūkai, o jau pušynų oras tikrai pravalys jos plaučius nuo suplėkusio Kauno smogo. Ir tikrai po trijų mėnesių, kuriuos Racheli paliko daktarai, ji ne tik kad nemirė, bet atvirkščiai – atsigavo, mažiau kosėjo kraujais, kiekvieną dieną po kelias valandas praleisdama santakoje net vos įdegę saulėje.

Rachelė tikrai buvo miesto panelė. Ir, nors stengėsi, ūkyje naudos iš jos buvo mažai. O Jokūbui Jankeliui iš jos nieko ir nereikėjo. Per tiek viengungiškų metų įpratęs apsižiūrėti ir menkutį savo ūkį, ir save, o dabar dar ir Rachelę. Jis net jos apatinus skalbdavo. Skalbdavo ir stebėdavosi iškaitęs, ir prunkšdavo į muiliną ranką: „Ai, ir kokių tik „cūdų“ tos miesto ponios neprisigalvoja. Ale va gražu...“ Ir vogčiomis žiūrėdavo į savo akių džiaugsmą, į Dievo jam dovanotąją. O kai ji pasirąžydavo, begėdiškai atstačiusi savo standžias krūtis, raudonuodamas nuleisdavo galvą, bet per kaktą vis tiek ją stebėdavo.

Dar po mėnesio Rachelė pasijuto nėsčia. Pati iki galo nesuvokdama įvykusio stebuklo prasmės, ji pranešė apie viską vyrui. Jokūbo Jankelio džiaugsmui nebuvo ribų. Padėkojęs Dievui, jis nulėkė į paštą ir telegrafavo džiuigiją žinią Kaunan. Po kelių dienų keturiais automobiliais (tiek Merkinėje dar nematė) atgarmėjo visa Melkovičių giminė. Pamatęs, kokioje lūšnelėje gyvena jo duktė ir turės gimti anūkas, uošvis šį kartą nesileido į kalbas ir netoli piliakalnio išnuomojo visą namą, kur ir perkėlė dukrą su vyru. Jokūbui Jankeliui tokie rūmai buvo ne prie širdies, bet dėl Rachelės, dėl to, kad jai piliakalnis

visai šalia, dėl būsimo sūnaus ar dukters (jam vis tiek) šį kartą nesiožiavo ir net padėjo uošviui. Melkovičius gi, pasivedėjęs Jokubą į šalį, paspaudė jam ranką ir tarė:

– Ar jauti, tamsta, kokį stebuklą padarei? Juk ji, vargšėlė, jau mėnuo mirusi turėtų būt, o čia... anūkas! Senasis Melkovičius dar niekada nebuvo toks laimingas!

Šeštame mėnesyje, kai jau ėmė ryškėti pilvas, Rachelėi atsakė kojos. Po kambarį šiaip ne taip dar paklibikščiuodavo, o iki piliakalnio jau niekaip. Tada Jokūbas Jankelis iš virvagalio ir lentutės prisitaisė suoliuką ant nugaros ir kiekvieną rytą nešdavo savo Rachelę pakvėpuoti grynu oru. Miestelėnai stebėdavosi, bet, matydami švytintį Jokūbo veidą, nuo komentarų susilaikydavo.

Atėjus laikui gimdyti, Rachelė visai nusilpo, bet laikėsi ramiai ir guodė pametusį galvą Jokubą. Izaokas išsoko iš Rachelės kaip šampano kamštis, tarsi laukė nesulaukdamas, kada gi pagaliau prasidės ir jo klajonės, o Rachelė, atidavusi visas jėgas Izės šuoliui į šį pasaulį, užgeso kitos dienos pavakary. Jokūbui to jau buvo per daug. Ir džiaugsmas dėl sūnaus gimimo, ir begalinė gėla dėl Rachelės netekties susiliejo į vieną sunkų nešulį ir prislėgė. Ką čia slėpti, giliai širdyje Jokūbas Jankelis tikėjosi su Dievu sudarysiąs asmeninę Sadorą, ypač kai pastaruoju metu taip uoliai lankė sinagogą, ir šis pasigailėsiąs Rachelės, bet Dievas nusprendė kitaip ir, atidavęs visą sveikatą sūnui, motiną pasiėmė sau.

Ir ačiū Melkovičiaus giminei, sugarmėjusiai su visais savo automobiliais į Merkinę ir pasirūpinusiai ir Rachelės laidotuviomis, ir Izaoko žindyve, ir pačiu Jokūbu Jankeliu. Bet kai po savaitės senasis Melkovičius pasiūlė Jokūbui kartu su sūnumi važiuoti Kaunan ir gyventi kartu, valkstis nukrito Jokūbui Jankeliui nuo akių ir šis griežtai atsakė. Nepaliks jis šių vietų, kur buvo laimingas su Rachelė, ir neatiduos savo sūnaus į miestą, kuris suvalgė jo motiną. Abu liks čia, šalia Rachelės kapo senose žydų kapinėse, gyvens kaip Dievas duos – tokia jau lemtis ir priešintis jai – tai priešintis Dievo valiai, o to jam neleidžia ir protėvių tikėjimas, ir paties įsitikinimai. Melkovičius, pamatęs tokį ryžtą, nebespaudė žento, tik paprašė kartkartėmis pasimatyti su anūku ir pažadėti, kad, reikalui esant, Jokūbas kreiptųsi į jį. Taip ir liko Jokūbas Jankelis ir jo sūnus Izaokas Jankelis gyventi savo palaikėje trobelėje, o po kurio laiko Jokūbas susikalė dėžę ir leidosi į kelionę per kaimus.

Izia sėdėjo ant grindų apsikabinęs Plunksnelės koją ir

palaimingai kažką burkavo besiklausydamas tėvo kalbos. Jokūbas dėkingai išgėrė tėvo jam įpiltą taurelę ir, kiek patylėjęs, sugrįžo iš atsiminimų pasaulio į realiją.

– Nu, garbusis, o to kaip šiemet bus su žvejyba? Aš turiu didelius užsakymus ir esu pasiruošęs supirkti visas jūsų perteklius, – jau visiškai kitokiu, verslininko, balsu tarė Pamerkių žydas Jokūbas Jankelis.

Artinosi didysis rudens lašišų mušimo sezonas, ir, kaip ir kasmet, kaimas iš anksto tam ruošėsi. „Čaikos“, ištrauktos iš vandens, buvo iš naujo *smaluojamos*, ruošiami *smalėkai* deglams, galandami žeberklai. Iš jūros į Merkį ir jo intakus atplaukusias neršti lašišas kaime mušdavo nuo senų laikų. Kiekvienoje sodyboje buvo viena kita statinaitė sūdytai žuviai laikyti, ne vienai šeimai tai buvo labai rimta paspartis pajvairinant ne tokį jau turtingą dzūkų stalą. Sužvejojus daugiau žuvies ją supirkdavo žydai ir parduodavo į Kauną, Vilnių, Varšuvą, Prūsus. Dėl to kaip tik ir atėjo tartis Jokūbas Jankelis.

Lenkams lašišų sezonas buvo kiekvieno rudens didysis galvos skausmas. Pradžioje jie bandė uždrausti žvejybą, bet sulaukė tokio pasipriešinimo, tiesiog įsakymų visiško nepaisymo, kad teko nusileisti senai tradicijai. Tada ėmė reikalauti žvejoti tik savoje pusėje, nesimaišant su žvejais iš Lietuvos pusės. Bet kaip tu įsakysi dvidešimtkilograminei žuviai, panertai ant žebarklo, plaukti tik lenkiškąja puse? Ir sužeista diversantė lėkdavo iš lenkiško kranto, kur ją sužeidė, į lietuvišką, o paskui ją ir „čaika“ su vyrais, o buvę bendrakaimiečiai čia jau laukdavo su buteliuku krūminės ir šviežiais lašiniiais. Po pusvalandžio viskas kartodavosi, tik jau atbuline tvarka, ir dabar jau lenkiškoji pusė atkimšinėjo savo buteliuką, pjovė ką tik nuštos lašišos šoną, gausiai pabarstydami druska, vaišino juo savo draugus, o lenkų pasieniečius nugirdydavo, kad nerėktų ir netrukdytų didžiajai metų žvejybai.

Mušdavo paprastai jau išneršusias žuvis, nes, kaip ir mokė senoliai, jos turi grįžti kiekvienais metais. O jei atsirasdavo koks nevidonas ir iš nekantrumo bandydavo mušti dar tik ateinančias žuvis, tai vyrai su juo taip susitvarkydavo, kad eiguliui Stanislovui jau nebebuvo kas veikti, o nevykęs brakonierius dar ilgai negalėdavo prisėsti ant savo gerai įsūdyto pasturgalio.

Taip kiekvieną rudenį Lietuva susimaišydavo su Lenkija ir tik po gerų penkiolikos dienų iš lėto sugrįždavo į savąsias ribas.

Česlovas Skaržinskas

KAI GRUODY BE PERSTOJO LYJA...

Romas Sadauskas Demeniškiuose. 2015 m. *Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotrauka.*

Už lango visą naktį siaučia vėjas ir lietus. Nelauktas įpusėjus gruodžiui. Tokį laiką daugiau kaip prieš keturiasdešimt metų jau boluodavo gili su stipriu šaltuku besižnaibanti žiema. Nūnai neįprastai šilta. Atrodo, šią naktį įvyks kažkas netikėto. Naujas gyvenimo virsmas. Ne tik keičiasi oras. Tačiau ne viskas per nugyventus metus pakito ar nuėjo į užmarštį. Ne viskas virto pelenais. Išliko ir gyvens ne vieną šimtmetį, o gal tūkstantmetį knygos, parašytos gimtosios žemės krauju. Yra tokių lietuviškų knygų. Daug knygų.

Antai kažkurią dieną iš naujo perskaičiau publicisto, eseisto ir poeto Romo Sadausko knygą „Kelionė iš Baltašiškės į Kučiūnus“. Tai dzūkios vietovės Lazdijų rajono ir Druskininkų savivaldybės. Skleidžiu senos knygos per daugelį metų pablukusius lapus ir, atrodo, sustoja, sugrįžta neprarastas laikas. Tie patys vaizdai, tik nūdien daugiau ištuštėjusių sodybų.

2017 metų gruodžio 5-ąją savo naujos poezijos knygos „Gimtoji vasaros debesija, arba Paskutiniai atodūsiai“ sutiktuose Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešojoje bib-

liotekoje rašytojas prisipažins, kaip prieš daugelį metų rašė minėtą knygą, kodėl daug ko negalėjęs garsiai užtrimituoti. Paradoksalius reiškinius galėjai matyti, išgyventi, bet neparašyti... Ne sykį keliaudamas iš Baltašiškės į Kučiūnus, o vėliau – ir atgal Romas matė tuščias tremtinių, partizanų šeimų sodybas. Prisimena ažuolą pamiškėje, po kuriuo partizanams ne sykį nešė *kašiką* keptų bulvių... Romas – dar tos kartos dzūkas, gerai menantis pokarį.

Naujos knygos sutiktuose prisiminė ir tai, kaip jam buvo graudu žvelgti į nunykusį kaimo peizažą, sudrumstas kaimiečių sielas. Ir tame poezijos vakare mano mielas rašytojas negarsiai ištars, kad ta kelionė iš Baltašiškės į Kučiūnus iš tikrųjų buvusi nevisiškai tokia, kokia pavaizduota knygoje. Bet jau nepriklausomybės metais vienas žymiausių mūsų meninio žodžio meistrų žiojinčią spragą užpildė. Ir vis turtina kūrybos aruodą. Antai dažnai keliaudamas ar rymodamas ir dūmodamas savo sodyboje Demeniškiuose netoli Seirijų. Ir *Dzievulio* dzūkui skirta kelionė tęsiasi iki šiol.

Demeniškių debesija. Česlovo Skaržinsko nuotrauka.

Tačiau ir tada, prieš daugelį metų, pirmąsyk perskaitęs Romo knygą, ir nūnai iš naujo sklaidydamas knygos lapus tarsis to trūkstamo tikroviško vaizdo kaip ir nepasigedau, nes viską atpirkio meniškas publicistikos aso žodis, žodžiais nenusakoma iš kūrinio besiveržianti meilė savo kraštui, gimtajai kalbai. Dar kažkas. Bet būtent ta viena pirmųjų rašytojo knygų „Kelionė iš Baltašiškės į Kučiūnus“ anais gūdžiais metais ir padvelkė tikra dzūkiška dvasia, šaltinio gaiva. Norėjosi skaityti ir skaityti tokią knygą. Kaip pats rašytojas dažnai mėgsta sakyti didesnėse ar mažesnėse knygų šventėse, gerą knygą norisi bučiuoti kaip mylimą moterį...

O aš gerą knygą po metų kitų – iš naujo atsiversti. Šventa tiesa nesikeičia net per pasikeitusį gruodį. Žiū, kai turėtų snigti – lyja... Už lango ne žiema šėlsta, o savo jėgą rodo pasiklydęs vėlyvas ruduo. Ir jis tokį metų tarytum atspindi amžiną neramią kūrėjo vidinę būseną. Kaip maištininko. Nūnai, kaip ir anksčiau, be galo daug sumaišties. Ne tik gamtoje. Ir vis dažniau darosi sunku atskirti: ar gamta šėlsta žmoguje, ar žmogus gamtoje.

Už lango vis pila kaip iš kibiro. Neramu. Nesimiega. Bet ne pirmąkart tokia gamtos šelionė. Išeisi į lauką – ir, atrodo, vėjas kaip klevo ar kaštono lapą tolyn nusineš. Įsivaizduoju, ką tokią naktį galėtų mąstyti mano mielas rašytojas Romas, atsistojęs sostinės senamiesčio buto virtuvėje, pro kurios langą giedrą dieną labai vaizdžiai matyti Trijų Kryžių kalnas ir Gedimino pilis. Anądien, mane pasikvietęs prie lango, parodė tą įstabų vaizdą. Bet tikriausiai jam nelabai norisi prie virtuvės lango eiti – juk Gedimino kalnas irsta. Skaudu. Toks skausmas ypač

nepakeliamas rašytojui gamtininkui. Sakytum, byra ne tik unikalūs gamtos paveikslas, bet ir didi mūsų valstybės istorija.

Per minėto poezijos rinkinio sutiktuves literatūros kritikas, leidėjas Stasys Lipskis rašytojo gamtininko ne šiaip sau pasiteiravo: ar jis negalvoja parašyti ko nors galbūt graudaus apie irstantį Gedimino kalną? Juk tai – valstybės simbolis! Romanas tik giliai atsiduso, anot jo, kokia nūnai prasmė apie tai rašyti? Pasak puikių knygų apie gamtą autoriaus, kalti žmonės, sugalvoję (veikiau – negalvoję) Gedimino kalne išpjauti medžius. Akylas gamtos stebėtojas, jos burtų skleidėjas paaiškino, kas blogo nutinka tokioje vietoje barbariškai sunaikinus medžius.

Laimei, Lietuvoje yra daug žmonių, *mylinčių*, mūsų sostinėje sodinančių, prižiūrinčių medžius. Kad ir Pašilaičiuose, į kuriuos pro langą žvelgiu šią neramią naktį. Konkrečiai kalbant, į elektros lempų menkai apšviestas jau į dangų įsirėmusias pušis, kasmet tvirtėjančius ažuolus ir kaštonus. Dar už mano lango auga beržai, kadagiai, alyvos, tolėliau – eglės. Už lango – jauna parko dalis, senoji – tolėliau, už penkiaaukščio. Nauji medžiai, atrodo, ne man vienam suteikė šviežios gyvybės. O kaip taptų pilka, negyva, jeigu jaunojo parko dalyje būtų įkišę vieną ar net du dangų remiančius mūrus. Baisu ir pagalvoti! Laimė, taip neatsitiko. Tačiau tik mūsų namo laiptinės antrame aukšte gyvenančio žemaičio, visų draugiškai vadinamo architektu Stasiu, dėka. Jis ne tik užveisė naują medelyną prie senojo parko, bet ir surinkęs mūsų parašus miesto valdžią prispyrė apskritai įteisinti parką. Atkaklus žemaitis sukūrė mums kerinčią oazę.

Mintyse dėkodamas Stasiui, beveizėdamas į už lango svyruojančius parko medžius staiga prisiminiau irgi senokai perskaitytą kitą nuostabią Romo knygą apie gamtą ir žmogų „Turėk savyje draustinį“. Joje ypač sužavėjo rašytojo mintys apie medį. Pasak jo, „mums gyventi atiteko stebuklingai graži ir įdomi žemė, o vienas iš tos stebuklingos žemės stebuklų yra medis“. Jis šioje knygoje pasakoja, kaip anuomet gyvendamas Viršuliškėse balkone augino berželį. Atsikėlęs į naują būstą, jo balkone rado statybininkų paliktą sukaltą pušinį lovelį. Rašytojas, jį pripildęs žemių, pasėjo rūtų. Po kiek laiko, žiū, be rūtų kerelių, kažkoks kitoks želmenėlis lenda. Pasirodo, išdygo berželiukas. Knygoje rašoma, kad berželiokas sėkmingai stiebėsi aukštyn. Galvojo paaugusį berželį tinkamoje vietoje persodinti. Romui džiaugiantis nauja gyvybe balkone spontaniškai radosi ketureilis: „Kas laiko šunį, / Kas turi daržą, / O mes balkone / Auginam beržą.“

Tai nutiko sovietmečiu. Neabejoju, kad rašytojas balkone gimęs ir paūgėjęs berželį pasodino saugioje vietoje. Pasitaisius progai pasiteiraisiu, koks ano medžio likimas.

Tokią neramią naktį įsivaizduoju, kaip Romui, atsistojęs prie lango, negera pasidaro pamačius tolumoje elektros lempų apšviestą pliką, yrantį Gedimino kalną. Be medžių. Be gyvybės. Rašytojui medis – šventa relikvija. Todėl nenustebino tai, kad jis sostinėje pažįsta kone visus seniausius medžius. Tarytum Dievo dovaną juos dažnai lanko. Tikriausiai ir juos kaip mylimą moterį pabučiuoja. Kol kas nežinau. Toks jau gražus, poetiškai skambantis mielo džūko pasakymas – pabučiuoti knygą kaip mylimą moterį... Apskritai rašytojo prozos ir publicistikos knygose daug poetinių posakių. O jei poezijos – tai ir meilės... Jo kūriniuose meilė ir gamta (o veikiau – abi kartu) – tarytum visą gyvenimą skambanti gražiausia likimo simfonija.

Poeto „Debesija“ atspindi daugiau kaip keturiasdešimtyje jo parašytų knygų. Ir būtent tokią audringą naktį tvirtai įsitikinęs – ne paskutinėse, nors rašytojas jau ir įžengęs į aštuoniasdešimtuosius. Bet eina kaip penkiasdešimtmetis ar kur kas jaunesnis žmogus. Daugelį metų toks tvirtas gali išlikti tik gamtos vaikas, nors jam, vaikui, ligoninėje teko ir prie giltinės prisiliesti... Ne vienam bičiuliui papasakojo, kaip ligoninėje gulėjęs, kaip ant lovos galo kabojo laidotuvėms pasiūti drabužėliai, kuriuos vėliau sunešiojo. Tačiau čia pat tvirtina, kad jam vaikystė buvusi be galo graži, nors juos, tris vaikus, tik motina augino – tėvą sovietų valdžia už politiką ištremė į Sibirą. Augo gražiuose gamtos užutėkiuose – Pazapsių prie Lenkijos sienos, vėliau – Petroškų kaimuose. Ir gyvenime gražiai susiklostė, kad po 2000-ųjų rašytojas su žmona Irena sodybą įsigijo netoli Petroškų – Demeniškiuose. Sugrįžo ten, kur glū-

di giminės šaknys. Ten, kur būdamas vaikas net įveikė giltinę. Mat anksčiau gamta pasilikdavo tik stipriausius kūdikius.

Tokią teiginį patvirtina ir mano studijuotos Merkinės bei kai kurių kitų bažnyčių gimimo, mirties ir santuokų metrikų knygos. Antai Dzūkijos bažnyčių mirties metrikų knygose užregistruotas labai didelis kūdikių mirštamumas. Dar XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje tėvai skubėdavo per savaitės dviejų laikotarpį krikštyti naujagimio. Neduok *Dzievuli*, vaikelis nekrikštytas numirs... Dar kartą pasitvirtina nerašyta tiesa, kad gamta – amžini mūsų namai. Į juos anksčiau ar vėliau jei ne kūnu, tai dulkėmis sugrįžtame. Gamta gali būti švelni kaip motina, mylimoji, bet ir rūsti, o kartais negailestinga. Žmogaus gyvenimą įmanoma tik truputį prognozuoti, o gamtos – tuščias reikalas. Ir nūnai sinoptikų net kelių dienų prognozės neretai primena būrimą iš tirščių, savotiškų horoskopų kūrimą. Labai jau nerimtai atrodo ilgalaikės orų prognozės. Nesakau, kad jų nereikia. Jos ypač reikalingos žemę dirbančiam žmogui, o kūrėjui – kas?

Romui bet koks oras, tiksliau sakant, gamta – savotiškas naujas daiktų, reiškinių, vidinės būsenos pažinimas. Ir už lango – nei tai žiemos, nei tai vėlyvo rudens naktį įsivaizduoju, kaip ir mano mielas rašytojas nemiega ir tikriausiai pro langą stebi tokį metų neįprastą gamtos šėlsmą. Tik tokią nemigos naktį dažnai paaiškėja, kas anksčiau buvo nepasakyta ir, žinoma, neparašyta. Be paliovos galvoje užia minčių spiečius. Ir nežinia, kur jis – tarytum bičių motinėle Dzūkija – nukeliaus. Norėtusi į Dzūkiją, kurią abu mylime. Bet ne visada čion esame suprasti, o gal ir laukiami...

Poezijos knygos „Gimtoji vasaros debesija, arba Paskutiniai atodūsiai“ sutiktuvėse nuskambėjo savotiškas rašytojo šauksmas tyruose. Pasirodo, vienas žymiausių šių dienų ne tik džūkų rašytojų R. Sadauskas daugiau kaip dešimt įvairiausių premijų gavo... iš žemaičių rankų, nors dažniausiai rašė apie

Romas Sadauskas savo bute sostinės senamiestyje. *Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotrauka.*

Džukiją. Antai už romaną „Ežerėnų papartis“ – Ievos Simonaitytės, o už eseistinių novelių romaną „Gyvenimas prie vieškeluko“ – Žemaitės premijas. Net džukiškai parašytą Romo poemą „Sudzieviliu“ labiausiai įvertino irgi žemaičiai. Paradoksali situacija: šiuos kūrinius apie Džukiją ir jos žmones, gamtą, regis, labiausiai skaito, domisi žemaičiai...

Tad ir nepriklausomoje Lietuvoje apstu įvairiausių paradoksų. Tačiau to neturėtų būti ten, kur kalba akivaizdūs faktai. O faktas visada pats savaime iškalingas. Tad šią naktį ne tik jis, vienas, rašytojas, tvirtas kaip *ūžolas* džukas nemalonų kartėlį, susikaupusį širdies gilumoje, nešiojasi. Ir jam, ir man (ne tik nemigos naktį) keista, kad tarmiškai parašytą knygą labiausiai įvertino Mažeikiuose. Daug egzempliorių įsigijo mažeikiškiai. Kai rašytojas atsargiai žemaičių pasiteiravo, ar jie tikrai supras džukiškai, jam atšovė – esą ne jo reikalas... Dažname literatūros vakare Romas šį atvejį kaip linksmą nuotykį prisimena.

O aš šią bemiegę vėlyvo rudens naktį staiga pasiveju į tyrą keliaujančius kito žemaičio, bet jau iš Kretingos rajono Darbėnų miestelio Rolando Donielos šventus žodžius apie jo Sibiro tremtinių tėvų, giminės šventą meilę Žemaitijai, savo protėviams. Prisipažinsiu, per netrumpą savo gyvenimą neteko su tikti labai daug žmonių, kurie atkakliai po kruopelytę rinktų, itin vertintų informaciją apie savo gimtąją žemę. Nepaprasta

šventė buvo svečiuotis šio žemaičio, iš kurio sklinda šviesa, namuose Darbėnuose.

Tad tą naktį skausmingai įsiminė ir džuko rašytojo kartėlis, gal nusivylimas kai kuriais jo gimtinės žmonėmis, iki šiol garsėjančiais nešvara, ir tamsa. Iki šiol nesunku aptikti sodybų net be lauko būdelių... Vargu ar jie – jotvingių palikuonys... Džukijoje gyvena daug *necikrų* džukų. Mat kai kuriuose džukuose tik dūkas telikęs... Apskritai ir *cikro* džuko charakteris gana prieštaringas. Jis čia pat gali užsidegti ir tuoj pat būti ramus, tvirtas kaip uola. Jame dažnai ryškūs pavydo jausmai, išsiskiria šnekumu. O džukui priskiriamas būdingiausias bruožas – nuoširdumas – irgi gali būti dirbtinis. Iki šiol Džukijos kaimuose išlikęs, sakyčiau, nepasitikėjimas, nemėgimas protingesnio už save žmogaus, savotiškas kaimiečių kultas pravardžiuotis.

Taigi man, gimusiam ir užaugusiam pačioje Dainavos krašto širdy – Merkinės parapijoje, suprantamas kūrybos mokytojo R. Sadausko vidinis nerimas dėl to, kas nūnai darosi mudviejų gimtojoje žemėje – šiaurės vėjo smėlynuose. Ir kartais apnuoginta tiesa itin naudinga, ją pravartu priminti. Kad ir kokia skaudi būtų.

Ta proga prisiminiau etnologės, režisierės Onutės Drobelienės kažkada pasakytus žodžius, kad kiekviename Džukijos kampelyje džukai labai skirtingi. Yra šiliniai (apie Varė-

Romas Sadauskas skaito eilėraščius Tarmių atlaiduose, o jį fotografuoja Algimantas Aleksandravičius. *Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotrauka.*

Romas Sadauskas vaišina obuoliu labiausiai išbučiuotą Lietuvos arklį. *Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotrauka.*

ną, Druskininkus), užnemunės, net Eišiškių dzūkai. O mano mielas bičiulis Romas savo knygose mintija truputį kitaip: yra šiliniai ir gruntiniai. Kitaip tariant, gruntiniai dzūkai, kaip mano parapijoje sakydavo – užnemunės, nuo Druskininkų, Lazdijų, Alytaus link. Kiti teigia, kad dzūkuojama kai kuriuose net Prienų, Trakų rajonų kampeliuose. Ir Vilniuje. Tai kur iš tikrųjų prasideda ir baigiasi toji Dzūkija? Ar ne sovietmečiu labiausiai pirštas toks trijų pietinių Lietuvos rajonų teritorijos pavadinimas? Nevisiškai toks krašto pavadinimas patinka ir mano mielam rašytojui. Jam, o ir man ne tik šią baisiai košmarišką naktį kur kas mielesnis senasis mūsų krašto vardas Dainava. Tik tokiu vardu pietinį Lietuvos kraštą savo kūriniuose titulavo didysis dzūkas Vincas Krėvė.

Paprastai bemiegę naktį iš naujo atrandi ir savo mėgstamus rašytojus. Kiekvieną kartą kitaip susimąstai apie gyvenimo prasmę. Ypač skaitydamas Romo kūrinius. Kiekviena jo knyga – net vaikams skirta „Mažas girios dienoraštis“ – priverčia ilgai pamąstyti apie mūsų būtį, gyvenimo prasmę. Ir pasinėrus į jo knygų veikėjų gyvenimą, aplinką atrodo, kad košmariška naktis už lango net miela, artima. Rodos, ji padeda gyventi. Gal todėl, kad Romo kūriniuose visų metų laikas itin patrauklus, gražus, su gražiais žmonėmis. Atrodo, jam nėra blogo oro. Tai ne tik didelio rašytojo, bet ir didelio gamtininko pakylėto

gyvenimo vizija. Užkrečia gera nuotaika.

Regis, Romui nemenką akstiną semtis syvų kūrybai iš gamtos kažkada suteikė kūrybinis darbas žurnale „Mūsų gamta“. Tuo metu mažiausiai politizuotame. Kone dešimt metų tuo metu itin populiariame žurnale jis rašė apie grėsmes gamtai, tai yra ir žmogui. Kūrėjo neuždusino žurnalistinis darbas žurnaluose „Jaunimo gretos“, „Mūsų gamta“, „Kultūros barai“ ir savaitraštyje „Literatūra ir menas“. Tačiau ne viename literatūriniame vakare jis yra prisipažinęs, kad toks pavojus buvo. Ne kartą jis citavo Ernesto Hemingway'aus, kuris iš pradžių reikėsi kaip žurnalistas, žodžius: reikia laiku iš ten pabėgti... Tai yra iš žurnalistikos. Man atrodo, Romui toks pavojus negrėsė. Mat dirbo tokiuose leidiniuose, kurie sovietmetį buvo mažiausiai ideologizuoti, persmelkti buitine žurnalistika.

Be abejo, Romui labiau atskleisti gamtos paslaptis padėjo ne žurnalistikos studijos Vilniaus universitete, o ekologijos mokslai Prahos aukštojoje mokykloje. Baigė net dvi aukštąsias. Bet, supratau, labiau mano bičiulis džiaugiasi gautomis ekologijos žiniomis. Vis dėlto didžiausius, tikriausius gamtos mokslus jam suteikė Dzūkijos gamta, tie išbraidžioti šiaurės vėjo smėlynai, patirtas rūstus pokaris, o vėliau – išklampotas paradoksų, neteisybės kupinas sovietmetis. Visa tai užgrūdino. Mokė. Išlėdėjo į didįjį kūrybos kelią.

Romo Sadausko sodyboje Tarmių atlaiduose. 2015 m. *Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotrauka.*

Skaitant Romo knygas atrodo, kad jo gyvenimas be galo laimingas. Taip net pakrikštijo vieną reikšmingiausių knygų – apybraižų ir eseistinių pasakojimų rinktinę „Laimingų žmonių gyvenimas“. Iš tikrųjų, sakyčiau, laimingas ir asmeninis rašytojo gyvenimas: lazdiškių dzūkų šeima davė Lietuvai ne tik garsų rašytoją, bet ir operos dainininką Danielių Sadauską. Beje, į meną pasinėrė ir brolių atžalos: rašytojo sūnus Romas – žinomas Lietuvoje žurnalistas, redaktorius (atpažinau jį knygoje „Mažas girios dienoraštis“), dainininko dukra Ieva – talentinga dailininkė.

Tačiau šią naktį kelintąsyk prisiminus jo poezijos knygos „Gimtoji vasaros debesija, arba Paskutiniai atodūsiai“ sutiktuves iš rašytojo lūpų tarytum pasklido ir didelio nerimo žodžiai. Tąsyk ryškiai atsiskleidė mūsų nepriklausomybės paradoksai. Pasirodo, ne tik man, bet ir seniai pripažintam rašytojui kasmet vis kebliau darosi išleisti knygą. Romas per „Debesijos“ sutiktuves karčiai pajuokavo: pastarąjį metą tik žemaičių įteiktos premijos jį gelbėjusios... Gauna premiją – leidžia knygą... O 2017 metais minėtam poezijos rinkiniui net iš pensijos pridėjo pinigų. Ne paslaptis, kad iš valstybės sudėtinga gauti paramą knygai leisti. Lietuvoje nėra mecenatų, tiesa, pas mus turtingų žmonių nors tūkstančiais vežimų vežk. Tačiau,

ironišku rašytojo pastebėjimu, nūnai tik *biedni biednus* remia: perka knygas, skaito, eina į literatūrinius vakarus.

Vėlyvo rudens naktį po Romo atvejo prisiminiau ir kitą, kur kas didesnį, mūsų nepriklausomybės lietuviško gyvenimo paradoksą. Tikriausiai daugelis tautiečių dar gerai pamena, kaip pirmaisiais metais, atvykęs į Lietuvą po ilgos politinės tremties, buvo šlovinamas mūsų laisvės dainius Bernardas Brazdžionis. Minios žmonių jį sutikdavo tarytum karvedį! Tačiau šlovinimo banga vieną dieną netikėtai atslūgo.

Literatūros kritikas, eseistas Valentinas Sventickas knygoje „Guriniai“ karčiai prisiminė, kaip jam teko leisti pomirtinę B. Brazdžionio knygą „Kas šviečia virš galaktikų visų“. „Mirusio poeto šeima buvo pranešusi, kad ateisianti finansinė parama knygai išleisti, reikią leisti gražiai, 5000 egzempliorių, dalis tiražo keliausianti už Atlanto. Na, manau sau, Amerikoje yra bent keletas rimtų lietuviškų fondų, šiaip turtingų žmonių, visi ten nešiojo poetą ant rankų, šlovino, dabar parems. Buvau tiesiog sukrėstas, kai galų gale paaiškėjo, kad tie rėmėjai – poeto našlė Aldona Brazdžionienė. Tai kur tie šlovintojai?“

Tai tik du nūdienes ir tik mūsų literatūrinio gyvenimo paradokso pavyzdžiai! Romas rašė ir apie kitus mūsų skaudulius. Tačiau ar daug kam jie įdomūs? Pinigų bumo laikotarpiu to-

Tarmių atlidai Demeniškiuose. Česlovo Skaržinsko nuotrauka.

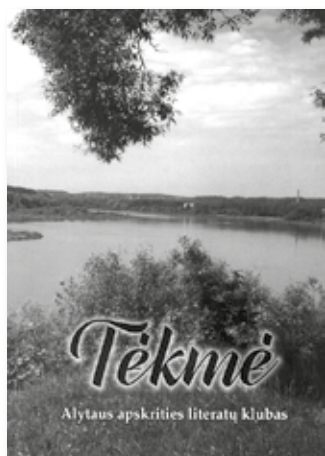
kie pagraudenimai – tik balsas tyruose. Kaip savotiška paguoda rašytojui tapo 2008-aisiais sumanyti Demeniškių tarmių, o dabar – ir dainų atlidai. Kasmet juos rengia Lazdijų rajono Demeniškių kaime, prie jau garsaus tapusio ne tik kaimo pavadinimo, bet ir vieškelio, kurį atlidų dieną gražiame kaimo peizaže paskandina gausybė mašinų. Senokai šiame kaime, netoli gimtųjų Petroškų, rašytojas su žmona Irena įsigijo sodybą. Joje semiasi kūrybinės energijos, vasaroja, kol sostinėje šilumą ima tiekti. Toje dzūkiškoje sodyboje įkūrė bene vienintelę Meilės biblioteką, vienintelius tokius atlidus Lietuvoje. Į juos žmonių atvažiuoja net iš tolimosios Žemaitijos, Aukštaitijos pakraščių – mažiausiai iš Lazdijų rajono, nors turėtų būti atvirkščiai, sako Romas. Tai irgi vienas mūsų gyvenimo paradoksų.

Panašių atskleistų, išryškintų paradoksų gausu tiek sovietmečiu, tiek nepriklausomybės metais išleistose R. Sadausko knygose. Romane „Ežerėnų papartis“ pagrindinis veikėjas gamtos apsaugos inspektorius nori išsaugoti Ežerėnų parką, kad jame nebūtų statomi namai, kad išliktų niekur daugiau Lietuvoje neaptinkamas jonpapis. Tačiau jis pristinga valios, valdininką ir baimę kausto. Tai padaro kiti Ežerėnų žmonės. Romane pavaizduotus Ežerėnus atpažinau kaip ir dzūkišką miestelį Veisiejus... Labai daug Ežerėnų krašto sąsajų

kitame Romo romane „Gyvenimas prie vieškeluko“. Galima sakyti, vienu atsikvėpimu perskaičius norisi to gražaus, kartais liūdno gyvenimo tęsinio.

Atrodo, 2017-ųjų užsitęsusio rudens naktis siunčia rašytojui naują žinią. Ar tik neatsiras romanų „Ežerėnų papartis“ ir „Gyvenimas prie vieškeluko“ savotiškas tęsinys? Būtent tokią naktį, tokiomis akimirkomis dažnai kyla genialių minčių, randasi naujų knygos užuomazgų. Ir, be abejo, dzūkų klasikas per savo poezijos knygos sutiktuves, matyt, vėl savaip bus pajaukavęs, kad neva prie prozos negrįš... Tokią savo nuostatą rašytojas bando įpiršti ir knygoje „Gyvenimas prie vieškeluko“: „Pagal Šventąjį Raštą nuo septyniasdešimties metų žmogus pradeda patriarcho amžių, nešantį tik bėdas ir vargus. Po šio rudens pavasario nelauk.“

Įsitikinęs – sulauks. Ir ne vieno. Dar daug bus poetiškos debesijos ne tik Demeniškiuose... Taip pat ir kitas rašytojo užrašytas liūdnas mintis knygos „Gyvenimas prie vieškeluko“ dienašio ištraukoje „Violetas“, kad „nėra liūdnesnio laiko už vėlyvąjį rudenį, gyvosios gamtos senatvė ir gedulingesnės spalvos už violetą“, priimu ne kitaip – kaip literatūrą... Gyvenime dažnai būna kitaip. Kaip ir daug kas netikėtai ateina audringą vėlyvo rudens naktį.

Emilija Krušnienė

NAUJOS LITERATŲ KLUBO „TĖKMĖ“ KNYGOS

Literatų klubas „Tėkmė“ per devyniolika gyvavimo metų išleido daugiau nei 200 knygų, kurių didumą sudaro poezija. Visų autorių kūrybą publikuojame almanachuose. 2017-ųjų antroje pusėje pasirodė jau septintas almanachas, kuriame apibendriname ir skelbiame pastarųjų metų klubo narių kūrybą. Rašymas jiems yra atgaiva sielai, noras papasakoti ir pasidalyti su kitais savo mintimis, jausmais, potyriais. Kartu tai mūsų pačių bendravimas. Tėkmiečius kūryba vienija su panašiais klubais Lietuvoje bei Lenkijoje – Punske, Seinuose, o tai vėl nauji įkvėpimai, idėjos. Džiaugiamės, kai į klubą įsilieja naujų žmonių, kurie yra aktyvūs, džiaugiasi bendryste, buvimu kartu.

Neseniai prie mūsų prisidėjusi Aušrelė Marija Janonienė pristatė skaitytojams poezijos knygą „Pasikalbėkim“. Ji tarsi dienoraštyje išguldo ne tik savo išgyvenimus, liūdesį, bet ir džiaugsmo bei vilties kruopelytes.

Ramutė Tamošiūtė-Biesevičienė šiemet išleido dvi knygas – poezijos „Gyvenimo spalvų paletė“ ir prozos „Kai ateina meilė“. Poezijos knygelėje 100 eilėraščių – jie spalvingi, ryškūs, šviesūs. Daug gamtos – ji autorę įkvėpia, džiugina, turtina. Eilėraščių sentimentalus švelnumas artimas romansams. Kai kuriuos posmus norisi sudainuoti. Pati autorė savo eilėms yra sukūrusi muziką.

Prozos knygoje „Kai ateina meilė“ pasakojama apie jaunų

žmonių troškimą mylėti ir būti mylimiems. Personazai ryškūs, ginantys savas gyvenimo tiesas, mokantys didelę kainą už trokštamą meilę.

Skaidrios ir beveik permatomos alytiškės Palmyros Daugėlaitės-Pracuvienės knygoje „Smilgų nemiga“ užfiksuotos mintys, jausmai, laukimo akimirkos. Joje visa, kas žmogui brangu: tėviškės namai, vaikus laiminanti motina, geras tėvo akių žvilgsnis, meilė, ilgesys. Meniškai nutapyti Dzūkijos krašto peizažai su gandraildziais, besikuždančiomis gervėmis, baltomis ievomis ir senais aviliais. Tame gamtos fone – akių ir širdies šiluma...

Romaldas Zabulionis atėjo į literatų klubą nešinas prozos knyga „Ką žaltys pasakė“, kurioje – apsakymai, novelės ir apysakos, vaizduojančios vieno Aukštaitijos kaimo žmonių gyvenimą. Pasakotojas nestokoja humoro, šmaikščių posakių kaimo žmogui apibūdinti, jo tikriems jausmams atskleisti. Knygoje ryški gimtoji uteniškių tarmė.

Piligriminių kelionių organizatorė Janina Balevičienė surinko šių aprašymus ir suguldė į knygą „Palaimos šaltinio link“. Autorė vaizdžiai pasakoja apie aplankytas vietas, keliones po Lietuvos bažnyčias, Lenkijos, Prancūzijos vienuolynus ir kita. Ji sako: „Prisiminimų užrašais noriu paskatinti jus keliauti šventomis vietomis, nes kelionių išpūdziai, patirtys išlieka visam gyvenimui.“

Rima Griškevičienė

Kai mirštanti vasara
ant rudens slenksčio
dar iškvėpė atodūsi karštą
ir lūpos jos džiūstančios,
lietaus išsiilgusios
trumpam suvirpėję
iš lėto jau stingo
nuo grįžtančio šalčio.
Kas vakarą visą rugpjūtį
žiogai liūdną valsą jai grojo
ir visad ji savo likimą žinojo –
bet visad sunku atsisveikint...

Šermukšnis

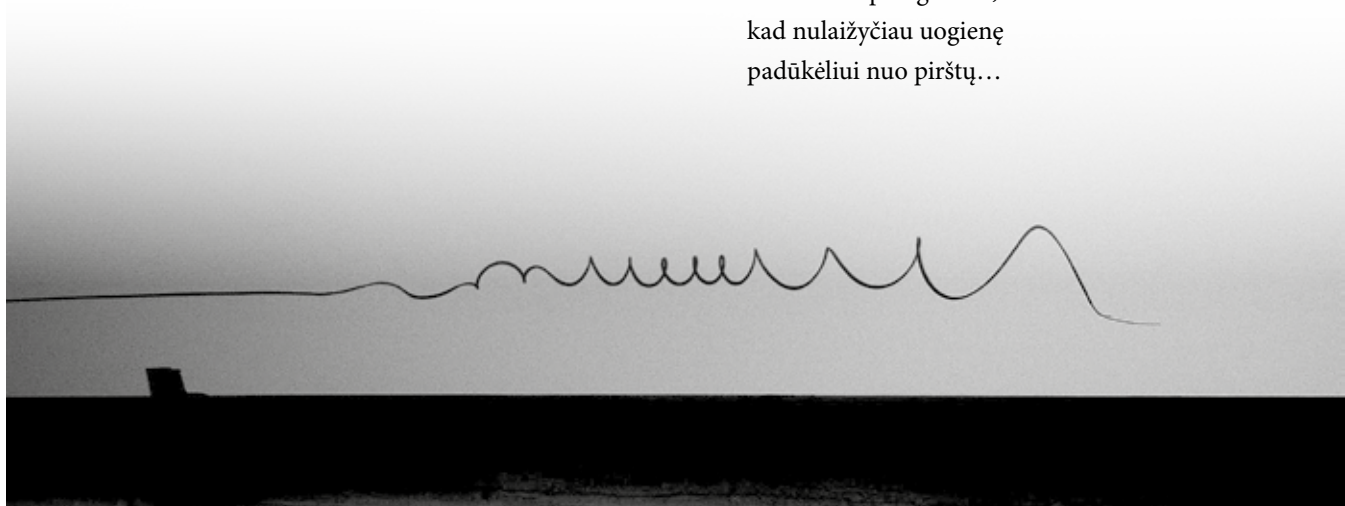
Prie liepos kamieno prisiglaudęs,
Šermukšnis taip ryškiai nuraudo
Ir lankstomas rudens vėjo
Vis liepai tyliai šnarėjo...
Kiekvieną vasarą jis ją iš naujo įsimyli,
Kai nuostabiai kvapiais žiedais ji žydi,
Šermukšnis sode vienintelis jos draugas,
Tad žiemą jį nuo speigo prisiglaudus saugo...

Rudens lietus

Merkia žemę jau rudens lietus
į palanges skardines barbendamas,
kurdamas negirdėtus ir keistus garsus,
kažką erzindamas, o kažką ramindamas...
Dieną... naktį... jo atokvėpiai trumpi –
tartum danguje kažkas prakiuro,
stovi medžiai virpantys, šlapi,
skuba žmonės suirzė ir paniurę...

Kvatoklis ruduo

Triukšmingam lietuje
kvatoklis ruduo siaučia,
lašų karolius beria
man už kaklo...
Ir jau su vėju šnara
man į ausį,
lyg švelniai sako –
labai ilgu...
Užsisvajojusi klausausi,
Atrodo, tuoj užgirsiu,
kad duris jau atidaro,
ir netikėtai prisiglausiu,
kad nulaižyčiau uogienę
padūkėliui nuo pirštų...

Ryčio Umbraso nuotrauka.

Aušrelė Marija Janonienė**Meilei****Apsvaigino**

Kaip gražiai mus užsupo,
bet ne vėjas, ne upė –
tai jausmai stebuklingi,
pagauti kelio vingy...
Kaip gražiai mus liūliavo,
ne sūpynės prie klevo –
mūsų eilės sudėtos,
tų jausmų pakylėtos...
Kaip gražiai apsvaigino,
ne putojantis vynas –
tai švelnumas artumo
jautrios sielos
ir virpančio kūno...

Mano meile pražydusi,
Mano meile, šalnos pakąsta,
Baltu pumpuru sprogsi
Ir... į purvą sviesta.

Mano meile paklydusi,
Neglausta, išjuokta,
Širdies kampe slapčiausiame
Susigūžusi, basa ir nuoga.

Tavo siela sudiržusi,
Iš gelmių – tik tyli aimana...
Baltus žiedlapius rinkusi
Ir nuprausus rauda.

Nori veidą pakelti į aukštį,
Nori saulę paglostyt ranka,
Apsigauti ir vėl Vilties skraistę
Ir iš naujo atgimt kas diena.

Malda

Kai jėgų daugiau nebėra,
Leisk man, Dieve, surasti tave.
Tu paimki už rankos mane,
Ir keliausim drauge.

Juodos mintys lyg liūnas gilus
Vėl skandina, laužo sparnus.
Tu paimki už rankos mane,
Ir keliausim drauge.

Mes pakilsim į dangų aukštai
Virš savęs, virš tamsos, kur namai.
Tu paimki už rankos mane,
Ir keliausim drauge.

Dovana

Iš tavo delnų
Kiekvieną dieną
Gaunu kaip dovaną –
Tokią laukiamą, trapią,
Kartais skausmingai
Kankinančią...

Ji lyg krištolas
Iš rankų virpančių
Išsprūdusi,
Gali sudužti į akmenį,
Gali paukščio sparnais
Mano sielą
Į dangų skraidinti...

Kaip dažnai
Aš jos visai nepastebiu,
O juk iš Tavo delnų
Aš gaunu pačią
Brangiausią dovaną –
Gyvenimą.

Ateinam

Ateinam į žemę
Gėrio dalinti,
Artimo skausmo
Perpus pasiimti.
Kartais parklumpam,
Tiesą pametę,
Likimo vingiuose pasimetę.
Vėl jaučiamės saugūs,
Prasmę suradę,
Vėl skubam
Gyventi
Ir kurti pradžia.

Dienoraštis

Kartais vartau
Gyvenimo dienoraštį –
Kiek įvairiausių jausmų.
Širdis suspurda, šiluma užlieja
Nuo šviesių spalvų.
Nakties bedugnė surakina –
Net pajudėt sunku,
Kartais slogutis širdį apnuodija
Nuo drungnų jausmų.
Save pagaunu beviltiškai ieškant
Puslapių išplėštų –
Tada užversti knygą norėčiau,
Bet galių tam neturiu.
Tad vėl rašau aš naują lapą,
Vėl ieškau tonų šviesesnių.

Ramutė Tamošaitytė-Biesevičienė

Džiaukis

Vėl sodų kvapą gers apkvaitę bitės,
Šiltas vėjas plaukus tau kedens,
Glausi veidą ant žolės parkritęs,
Saulė šilumą laukais ridens.

Žinosi, kad jau vasara atėjo,
Kad laikas džiaugtis, neliūdėt,
Kad nori lenktyniaut su vėju
Ir savo laimę lig žvaigždynų pakylėt.

Ankstyvas rytas

Jau skamba jautrios ryto stygos,
Atvertas langas glosto kvepiančia vėsa.
Tik dar šešėlių juostos pievoj ilgos
Ir tviska perlais pievoje gaivi rasa.

Pakilus saulė tingų sapną tirpdo,
Ir su džiaugsmu atmerki tu akis.
Dėkok likimui, kad tave išgirdo.
Tu pabudai – gyventi kviečia ateitis.

Aš jau ne ta

Aš jau ne ta, seniai ne ta mergaitė,
Pilna jėgų ir norų didelių.
Veide raukšles prabėgę metai raitė,
Bet aš lig šiol gyvenimą myliu.

Ištvinę upės vėl atgal sugrįžta,
Žiemas pavasariai pakeičia.
Dėkoju Dievui aš už savo ryžtą,
Kad dar gyvenimas į priekį kviečia.

Aš jau ne ta, seniai ne ta mergaitė,
Norėjusi pasaulį apkabinti...
Jaunystę metai bėgdami išgraibstė,
Bet aš nenoriu ligi šiol nusiraminti.

Ryčio Umbraso nuotrauka.

Tu laikinas

Kiek, žmogau, bėspurdėtum – tu laikinas...
Tarsi skiedra, blaškoma vėjų.
Metų rūbu be gailesčio velkamas,
Vis su pykčiu: „Niekur nespėju.“

Tik gyvenimas bėga pro šalį,
Negalėdamas niekur sustoti.
O jausmai amžinybėje kali,
Tau kaip vaikui noris šėlioti.

Šviečia saulė ir sukasi žemė.
Žydi sodai ir juokias vaikai.
Rasą gėlės kas rytmetį geria.
Džiaukis tu, ką šiandieną matai.

Laikini mes platybėje laiko,
Tik nenorim to sau pripažinti.
Bėgam, skubam, nežinome saiko,
Norim siekius savuosius apginti.

Gyvenimas

Nebeieškosiu jau ženklų, nes jie paklysta,
Laike ir upės kartais savo vagą keičia.
Tik stiprūs pasipriešinti likimui drįsta
Ir pergalę kas kartą savo švenčia.

Kad viskas laikina, nenorime suprasti,
O metuos išsibarsto, blanksta spalvos.
Taip lengva viską žemėje prarasti,
Kai amžinybei nulenkiame galvas.

Salomėja Kaknevičienė

Margirio papėdėje

Sustingo akmeninė statula
Mergaitės ašarom prie tavo kojų
Ir laša skausmas kaip beržų sula
Ant šalto kapo žuvusių herojų.

Seniai seniai ataušo pelenai
Ir karštas kraujas žemėn susigėrė,
Tik šlovei šventai tau gelsvi klevai
Aukštai šakas lyg vėliavas iškėlė.

Susipina, susirezga takai
Tarsi voratinkliai tavo pašlaitėj.
Čia skuba vasarą sutikt vaikai,
Svajas pirmąsias atneša mergaitė.

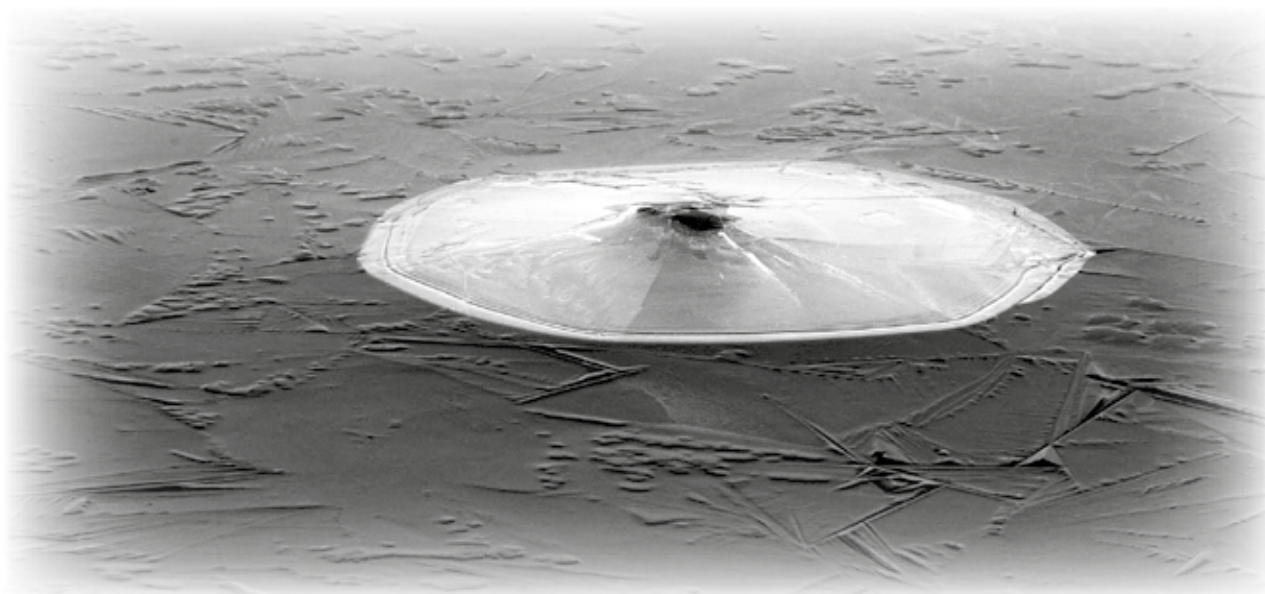
Visus tu kantriai išklausai,
Visiems užtenka tavojo tylumo.
Tu paminklu mums amžinu likai
Tėvynės meilės ir jausmų tyrumo.

Karčios mintys

Neatnešė mums laimės svetimi –
Nei iš Rytų, nei Vakaruos pyragais mums nesninga.
Į amžių naują bėgam klupdami –
Kam duonos, stogo, o kam aukso sauja.

Nepastebime paukščio ar gėlės.
Nebent tada, kai teikia jie mums naudą.
Virš praradimų jūros didelės
Nuskurdę sielos lyg vaiduokliai rauda.

Kas nugramzdins į gelmę nebūties
Žiaurumą, godulį pasaulio girto?
Pažerk, saulele, spindulių vilties,
Kol širdys mūsų robotais nevirto.

Ryčio Umbraso nuotrauka.

Petras Miliūnas

Gimtinė

Man nereikia spręst dilemos,
Nematau jokios problemos –
Mano šaknys šitoj žemėj,
Prieraišumą jai ir lemia.

Nesvarbu, ar žydas, rusas,
Jei pakankamai išprusęs
Esi krašto šio pilietis
Ir nereik kažkur ten šlietis,

Nes, suvokęs tautos dvasią,
Gali jaustis joje drąsiai.
Pripažinus jos vertybes,
Kompleksas neslėgs prikibęs.

Išklausyti kartais tenka, –
Ne lietuvis, esu lenkas,
Betgi Lietuvoj aš gimęs,
Neturiu kitos tėvynės.

Nors esu aš kitatautis,
Negaliu mylėti liautis –
Neturiu kitos tėvynės,
Lietuva mano tėvynė.

Tarsi pasiklydęs

Vis kažko dar kaukiu,
Nežinau tik ko,
O dieneles plaukia –
Darosi nyku.

Dvasioj įsitaisęs
Nerimas kažkoks.
Pasekmės jo baisios –
Dar širdelė sprogs.

Tarsi pasiklydęs
Vietos nerandu.
Dvasių šokas lydi
Daugel valandų.

Jei save suprasčiau,
Dvasiai paramos
Garantuotai rasčiau –
Tapčiau vėl ramus.

Kai bėdos ėda

Jei gilinsies labai rimtai
Į reikalą kiekvieną,
Tai klausimų iškils šimtai,
Iškils bėdų kaip šieno.

Kai slegia nerimas baisus,
Kai bėdos širdį ėda,
Atmetęs skrupulus visus,
Išspręsi ne vieną bėdą.

Jų paprasčiausiai nebeliks,
Nes, smulkmenomis tapę,
Jos sąmonėje neįstrigs
Ir nevarys į kapą.

Virginijus Kinčinitis

SIELŲ ILIUMINACIJOS

Kas yra būdingiausia Algimanto ir Mindaugo Černiauskų fotografijoms? Žinoma, pastabi meilė ir melancholiška užuojauta savo fotografijų bendražygiams. Dar į gilius šešėlius ir dienos kaitrą įsismelkiantis *juodai baltas* liūdesys. Toks gyvai jaučiamas vaizduojamų žmonių artumas įmanomas tik ilgus metus kartu su jais patiriant bendrą gyvenimą, minant tuos pačius pažliugusius rudens takus, keliaujant tais pačiais dulkėtais vasaros keliais, lėtai ir įdėmiai stebint nesibaigiančių „donelaičių“ kaimo darbų cikluose judančių gyvenimo tėkmę. Būtent todėl šie žmonės Algimanto ir Mindaugo Černiauskų fotografijose atsiveria kaip neskubūs, skaudžiai širdį geliantys ar maloninga šviesa apdovanojantys pasakojimai. Pasakojimai kaip ilgi pasivaikščiojimai per rudens vakarus ir žiemos speigą, pokario konvulsijas ar išvietinančią sovietizaciją, bejėgę senatvę ar paikus jaunystės prisiminimus.

Toks fotografinių vaizdų tęstinumas pripildo jas intensyvaus jausmingumo, laiko pojūčio, žmogiško dialogo, tiksliau, lėto pašnekesio turinio.

Šiuose dialoguose palaipsniui ryškėja žmonių portretai, spalvingos jų biografijų detalės, gyvenimo rūpesčiai, dienos darbai, namų kvapai, laukų garsai, skaudūs praradimai, naivi viltis ir guodžianti kasdienybės monotonija. Pasakoja ne tik fotografijos, žmonių istorijas primena ir patys fotografai bei jų prakalbinti žmonės. Visa tai ypač tankiai kontekstualizuoja Marcinkonių, Giedraičių ar kitų kaimų ir miestelių gyventojų veidus.

Istorijas pasakoja arkliai, šunys, puodai, viduramžiška kiaulių aptvarų architektūra, šventųjų paveikslų galerija gryčioje ar virve perjuosti „vasariniai“ Prano Sakalausko *vailokai*.

Iškalbingose Algimanto ir Mindaugo Černiauskų fotografijose daiktais prabyta organiškai žmonių būsenos tęsinys, tačiau ne parodomasis, ne atskirtas nuo savininko jo refleksija ar įmantria ir išprotauta distancija, bet priaugęs kaip oda ar plaukai, kaip nagai ar į skruostus susigeriančios, bejėgiškos senatvės ašaros. Nėra tarpinių simbolių tarp žmogaus gyvenimo ir mirties, tarp žmogaus kasdienybės ir vieškelio grumsto, tarp

laidotuvių procesijos dalyvių rimties ir taikaus kiaulių kriukšėjimo. Viskas šioje fotografinėje eseistikoje linguoja tragikomiškumo nestokojančiu, vientisu kaimo sodybų ir miestelio aikščių gyvenimo ritmu.

Kita vertus, toks empatiškas, fotografinis konkrečių žmonių likimų pasakojimas ypač vertingas kaip istorinis dokumentas. Tik šiuo atveju istorija atsiveria per konkrečių Dzūkijos burtininkų ir dainorėlių, kalvių ir audėjų likimus, per jų namų aplinką ir atmintį. Tai individualių išgyvenimų ir patirčių pasaulis. Tai ne sausi istorijos faktai, o tikrų žmonių gyvenimai ir jų tarmiški liudijimai, kuriuose ne tik pamatome mitologinį žmogaus likimo tragizmą, bet ir gauname raktą į autentišką, o ne vadovėlinį lokalios praeities suvokimą.

Visų pirma tai dar visai nesena, kolūkinė fermų ir fabričių griuvėsiuose, vergo ir pataikūno sąmonėje gyva sovietinės okupacijos praeitis. Akys šlitinėja tamsa, o liežuvis veliasi žeme bandant nusakyti Algimanto ir Mindaugo Černiauskų vaizduojamus ideologinius tokios tuštybės padarinius. Tai lietuviško peizažo melancholijos šaltinis. Dar šiandien, tik pervažius Lenkijos ir Lietuvos sieną, iš karto akis rėžia neįtikėtina socialistinio ūkio griuvėsių gausa, raizgių brūzgynų, sužalotų medžių, žemėn smunkančių baudžiavinių sodybėlių liūdesys.

Todėl nenuostabu, kad Algimanto ir Mindaugo Černiauskų II tomo fotografijose dominuoja subraižyti, ašarų išplauti ir į purvą sutrypti Pieterio Bruegelio peizažai, akli jo gyventojai, surūdijusio ideologijų plieno prislėgti Giedraičių kaimo

vyrų ir moterų. Tai mėšlini, prakaito pritvinkę brutalių civilizacijų trupiniai, tai savi ir be galo svetimi vaizdai.

Pamenu, kaip kolūkinį bandų laikais savo karves šerdavome kareiviška duona, tempdavome ją drobiniais maišais iš vienintelės kaimo parduotuvės. Štai toks badas ir perteklius vienu metu. Sukeista tikrovė ir nuovoka joje praradęs, šalia parduotuvėlių nugriuvęs kolektyvinis girtų kombainininkų, traktorininkų ir fermų šėrikų kūnas. Algimantas ir Mindaugas Černiauskai jau daug metų taikliai klasifikuoja skaudžius šio kolūkinio, sovietizuoto kūno atodūsius ir sunkius, ligotus jo atsigavimo gestus.

Tačiau kaip perteikti šį išaldytą okupacinį lietuviško kaimo pokarį, šį kolektyvizacijos sujaukto, *juodai balto* gyvenimo skurdumą, šias *kombikormo* dalijimo ir granauskiškų duonos valgytojų apeigas? „Nebežinau, kad miriau, – sako Samuelis Beckettas, – nes šiandien pernelyg bijau klausytis, kaip pūvu, laukti, kol širdis virs rausvomis atliekomis, galutinai sėsis akloji žarna, o galvoje baigsis ilgos žudynės, meilė su lavonais.“ Toks beketiškas Lietuvos kaimas iki šiol juda per istoriją kartu su išvogtu nužudytų žydų sidabru, kaimynų kraujo balomis, raudonarmiečių išvartais arkliais, kolūkio „Agdamu“, olandiškais srutomis, Algimanto ir Mindaugo Černiauskų vaizduojamais duonos pirkėjais. Tiksliau, jau dabartiniiais valdžios rinkėjais, televizijos laidoje „Klausimėlis“ nebeįstengiančiais atsakyti į klausimą, kur įteka Nemunas, nebesuvokiančiais, kokioje sąjungoje dabar gyvena, bejėgiais savo balsų dalytojais naujiems politinių pažadų meistrams. Tai tikrai nespaltotas pasaulis. Tiksliau, nesibaigiančių darbų, beformio purvo, kasdienybės nykulio tamsa, buitinio žiaurumo pritvinkusios, juodos Lietuvos girių pamiškės.

Kai kur Algimanto ir Mindaugo Černiauskų fatalizmas pasiekia tokį stiprų ikoniškumą, kad atrodo, jog visą pasaulį tuoj pat paskui save į bedugnę nutemps aklasis Bastūnų kaimo elgeta Kontrimas.

Kita vertus, broliai Černiauskai tikrai turėtų ką veikti ir da-

bartiniame Vilniaus miesto centre, senamiesčio kiemuose, kur aplink šiukšlių kontenerius karaliauja triukšmingos varnos, murzini balandžiai, žilagalvės močiutės, bedarbis jaunimas, degradavę inteligentai, prasigėręs senamiesčio internacionalas, miklūs šiukšlių rūšiuotojai ir katinai. Tai apokaliptinis jau dabartinės, nepriklausomos Lietuvos vaizdas. Tačiau daugeliu bruožų jis labai primena Algimanto ir Mindaugo Černiauskų kolektyvizacijos sunaikinto kaimo vaizdą, išvietintus žmones ir fermų baudžiauninkus.

Tai kur tuomet brolių fotografijų šviesa? Juk nespaltota fotografija gyva per ją prisismelkiančiais šviesos spinduliais. Argi jie tik deginantys ir skaudžiai akinantys?

Visų pirma jų fotografijas galima drąsiai pavadinti sielų iluminacijomis. Per kasdienybės monotoniją, skurdą, senatvę ir vienišumą prasimuša kasdienybėje šlifuojamo paprastumo artuma, atviros sielos skaidrumas, sunkumuose gimęs nenugalimas humoras, jokiomis negandomis ir okupacijomis nenuslopinama paprasto žmogaus meilė gyvenimui, įgimtas grožio instinktas.

Koketiškas Vlado pokalbis su arkliu pieno supirkimo punkte, kosmiškai geometrizuotas Malvinos Česnulenės namų interjeras, šventųjų girliandomis apsupta Marės Pagadinskaitės galva ir daugelis kitų Algimanto ir Mindaugo Černiauskų fotografijų spinduliuoja šviesą ir ramybę, gyvenimo savipakankamumą ir tradicinio kaimo žmonių ištvermę istorinių pervartų akivaizdoje.

Svarbiausia, kad šiose fotografijose nėra jokios pozos, jos meniškos ir dokumentiškos vienu metu, jos kuria ilgalaikes pieno supirkimo istorijas ir žavi atskiromis jau išnykusių kaimo rakandų detalėmis.

Abu Algimanto ir Mindaugo Černiauskų albumai jau dabar ryškėja kaip svarbūs laikotarpio dienoraščiai, detalūs epochos dokumentai, kuriuose jaučiama labai ryški meilė ir atidumas nepaprasto dramatizmo kupinam paprastų žmonių gyvenimui.

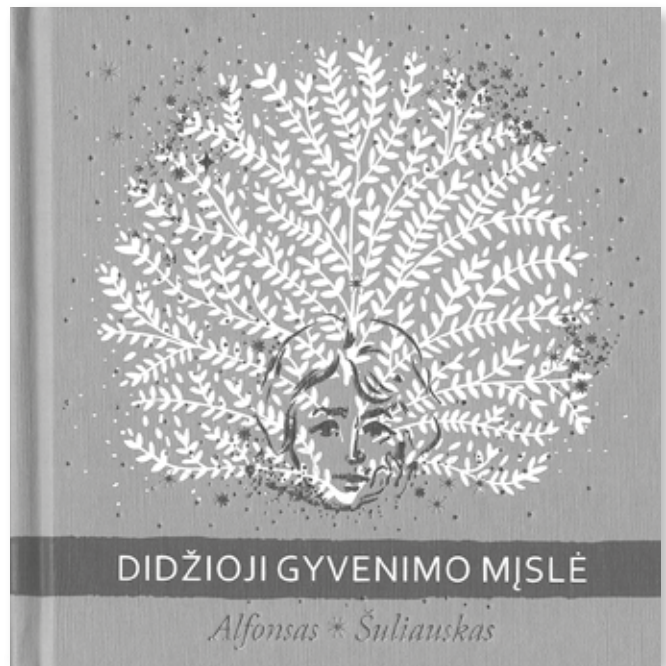
Zita Aleksonienė

DIDŽIOJI GYVENIMO MĮSLĖ PORTRETUOSE

Prabangus, bet skoningas nedidelės knygelės apdaras: švelnia smėlio spalva padengta drobė, kurios fone ant titulinės dalies auksu spindintis moters galvos siluetas, įrėmintas augalo karūna, kažkiek primenančia gyvybės medį, šviesiai ruda juostelė, kurioje pavadinimas „DIDŽIOJI GYVENIMO MĮSLĖ“, apačioje autoriaus vardas ir pavardė – taip atrodo šiais metais išleistas dailininko Alfonso Šuliausko darbų katalogas, kuriame jis pristato žmonos Vidos portretus, sukurtus 1965–2016 metais. Autorius įžanginiame žodyje šį leidinį apibūdina kaip rodantį pastangas „suprantamiau išreikšti neribotus savo žmogaus išgyvenimus, poelgius, tikėjimą, liūdesį, džiaugsmą ir kitas emocijas, kurios iki galo nesuvoktos nei psichologų, nei gydytojų, nei mano paties“.

Kai vartai katalogą, pastebi, jog portretai sukurti labai įvairiomis medžiagomis: ant popieriaus ir kartono – pastele, sangvina, anglimi, pieštuku, ant drobės – aliejumi, akrilu, ant medžio – aliejumi. Įvairuoja ir spalvų gama – tai, ko gero, priklauso nuo to, kokią emociją stengiamasi užfiksuoti. O moters išgyvenimų spektras labai platus – kaip ir pats gyvenimas: mąstanti („Susimąščiusi“, „Mintis“, „Rimtis“, „O kas toliau?“), užklupus liūdesiui („Liūdesys“, „Melancholija“), kupina švelnumo („Švelnumas“), besidžiaugianti poilsio minutėmis („Poilsis“, „Prie jūros“, „Snaudžianti“), mylinti („Apsauga“, „Su dukrelėmis“, „Mano šeimos ikona“, „Visada, kai nelengva“), kenčianti negalavimą („Serganti“, „Danties skausmas“). Įamžinti ir pomėgiai („Rankdarbiai“, „Mezganti“), ir kasdieninės buities situacijos („Jauna šeiminkė“, „Su obuoliais“), ir profesija („Mokytoja“, „Pedagogė“). O kur dar daugybė situacijų, kuriose savotiškas kodas yra aprangos detalė: „Moteris žieminiiais drabužiais“, „Moteris juodais drabužiais“, „Moteris su šaliku“, „Moteris žalia suknele“, „Su raudona kepure“... Visko čia neišskaičiuosi.

Pažymėtina, kad yra tik pora darbų, kuriuose šalia pagrindinio portreto kompozicijos elemento – moters – randame ir

dailininko autoportretą: „Mano šeimos ikona“, „Visada, kai sunku“. Jie sukomponuoti taip, kad supranti, jog ši moteris – mylimoji, žmona, močiutė – iš tikro tvirtai savo rankose laiko kartas jungiančias gijas ir nėra ta, kurios reikia tik „paduoti stiklinę vandens vaistams užgerti“.

Knygelės pristatymą įžangos žodyje A. Šuliauskas baigia tokia pastraipa: „Gyvenimui tirpstant iš likimo taurės meilė ir aistra pasišalina, iškeldama į vaikų ir anūkų Laimės rūmus. Lieka pagarba, suvokimo būti kartu džiaugsmas ir nusiavylimas, kad taip ir nesugebėjai iki galo suprasti Moters, savo Moters.“

O gal ir nereikia suprasti. A. Šuliauskas – žinomas portretistas. Svarbiausia sugebėti laiku ir didžiausia Dievo dovana, talentu, pasakyti AČIŪ už buvimą kartu. Tai padaryti padeda ir katalogo talkininkai – vaikaičiai, draugai, kolegos. Manychiau, svarbūs jaunųjų Šuliauskų giminės atstovų, anūkų santykių su močiute Vida išreiškiantys piešiniai ir atsiliepimai. Barborai ji – sėkmės amuletas, „didžiausias turtas“, „sauganti uola“. Simonas, kadaise akvarele (mano nuomone, ypač vaikui sunkia technika) sukūręs močiutės portretą, teigia, kad ji jam yra „sielos laivo švyturys“. Mikui močiutė yra parodžiusi tikėjimo galią. Domas aplikacijoje „Grandmother“ džiaugiasi močiutės vaišingumu, ūgtelėjęs akvarelėje įamžino skaitančią močiutę, o eilėraštyje, žavėdamasis jos aktyvumu, palinkėjo: „Lėčiau truputį tu skraidyk.“

Knygelė nebūtų pasirodžiusi be gausaus rėmėjų būrio. Vienas iš katalogo pasirodymo kaltininkų, ponios Vidos auklėtinis Arūnas, drąsiai galėtų teigti, kad, be Motinos, dar turėjęs

Mokytoją. Meninį knygelės svorį tevertina profesionalai, o paprastam katalogo vartotojui tebus leista gėrėtis portretais, kuriuose dailininkas pavaizdavo savo gyvenimo moterį, kuri, anot dailininkės Rūtos Sauliūtės (jos atsiliepimą rasite katalogo pabaigoje), „didžioji atrama, stovinti už nugaros, padėjusi rankas ant pečių visada, kai sunku“.

Kol žurnalas buvo ruošiamas spaudai, A. Šuliasukas iškelia amžinybėn. Su sunkia liga grūmėsis, iki paskutinių savačių aktyviai gyvenęs menininkas mums paliko ryškius savo buvimo pėdsakus: vieni jį prisimins žiūrėdami į paveikslus, kitiems iš atminties neišdils meno terapijos paskaitos, išgirstos „Draugystės“ sanatorijoje, tretį retkarčiais pavartys jo knygeles...

Suvokdamas savosios būties situaciją, paskutinėje knygelėje išspausdintame eilėraštyje „Nakties elegija“ ją apibūdino taip:

Tylus naktų manų liūdesys,
Viltie neišsipildžiusių sapnų,

Kaip dovaną palikęs man esi
Ramybę, pilną meilės ir vilčių.

Nuo neapykantos žmonių,
Nuo bendražygių pasmerkimo
Pavirsiu į skeletą be jausmų
Gyvenimui nurimus.

Pas Tą, kuris aukštai,
Prašysiu atleidimo,
Nebegirdės nei priešai, nei draugai
Manos širdies plakimo.

Tiktai paveikslai lyg gyvi,
Ant sienų nukryžiuoti,
Lyg verks, gailės kažko,
Kol nepaliaus dejuoti.

Vanda Mockevičienė

ŠOKA ŠARKA IR GENYS

Mūsų protėviai, tėvai paliko mums ir ateinančioms kartoms neįkainojamą turtą: visų pirma didelę meilę ir dėmesį atėjusiam į pasaulį naujam žmogui. Kiek nuostabių lopšinių! O kur dar mylavimai, *bovinimai*, *krykštavimai*. Augant vaikui vis kiti žaidimai, vis kitos dainelės.

Per mano netrumpą gyvenimą susikaupė nemažai vaikams skirtos tautosakos – dalį atsinešiau iš vaikystės, o vadovaujant Nedzingės kaimo vaikų folkloro ansamblui „Piemenukai“ jos pluoštas tik gausėjo. Kad nenugrimztų užmarštin, dalį šių žaidimų ir dainelių sudėjau į kuklią knygelę. Joje nugulė mano ankstyvoji vaikystė, kai ilgais žiemos vakarais kaimynės verpė linus, vyrai vijo virves ar bučius nūrė, o mes, vaikai, asloje žaidėme įvairius žaidimus.

Laikas bėga, vaikai žaidžia jau kitus žaidimus, o man taip norisi, kad mano aprašytus žaidimus bent kartkartėmis pažaištumėte ir jūs.

AIDUKAITĖ DEIMANTĖ, MUZIEJININKĖ

Gimė 1985 m. Alytuje. Vytauto Didžiojo universitete įgijo istorijos bakalaurą, Mykolo Romerio universitete – viešojo administravimo magistro laipsnius. Dirba Alytaus kraštotyros muziejuje muziejininke. Domisi istorija, rengia parodas, publikacijas, leidinius. Išleido knygą „Vedybinės elgsenos ypatumai 1922–1938 m. Būdviečio, Gerdašių, Kapčiamiesčio, Kučiūnų, Leipalingio, Sangrūdų, Rudaminos, Šventezerio ir Veisiejų parapijose“.

ALEKSONIENĖ ZITA, MOKYTOJA, PENSININKĖ

Gimė 1952 m. Pasvaliečių kaime, Biržų rajone. Mokėsi Pasvaliečių pradinėje mokykloje, Biržų Juliaus Janonio mokykloje-internate. Studijavo Vilniaus universiteto Filologijos fakultete lietuvių kalbą ir literatūrą. Dirbo Varėnos rajono Liškiavos, Druskininkų 3-iojoje vidurinėse mokyklose, „Ryto“ gimnazijoje, „Saulės“ pagrindinėje mokykloje. Druskininkų Šv. Baltramiejaus parapijos laikraščio „Žodis“ redaktorių kolegijos narė. Rašo į miesto laikraščius.

BIESEVIČIENĖ RAMUTĖ, PENSININKĖ

Gimė 1948 m. Simne, Alytaus rajone. Baigė Simno žemės ūkio technikumą. Rašytojų sąjungos ir Alytaus apskrities literatų klubo „Tėkmė“ narė. Išleido knygas „Gyvenimo akimirkos“, „Leiskit mylėti“, „...gyvenimas tęsiasi“, „Mano minčių lašai“, „Kai ateina meilė“, „Gyvenimo spalvų paletė“.

ČERNIAUSKAS ALGIMANTAS, FOTOMENININKAS

Gimė 1953 m. Igarkoje. Vilniaus universitete baigė žurnalistikos studijas. Nuo 1992 m. dirba Džūkijos nacionaliniame parke Merkinės lankytojų centro vedėju. Žurnalo „Dainava“ ir Džūkijos nacionalinio parko laikraščio „Šalcinis“ redakcinės kolegijos narys, laikraščio „Merkio kraštas“ korespondentas. Rašo leidiniams „Genocidas ir rezistencija“, „Nemunas“, „Šiaurės Atėnai“, „Dienovidis“ ir t. t. Lietuvos fotomenininkų sąjungos narys. Knygų „Kapiniškės, Rudnia, Dubininkas“, „Merkinės istorijos bruožai“, „Antrasis Džūkijos kultūros kongresas“ bendraautoris ir sudarytojas. Respublikinės Balio Buračo premijos (2008), Vyriausybės kultūros ir meno premijos (2011) laureatas.

GRISKEVIČIENĖ RIMA, MUZIEJAUS DARBUOTOJA

Gimė 1972 m. Jaujakaimio kaime, Alytaus rajone. Mokėsi Makniūnų vidurinėje mokykloje, Alytaus profesinio rengimo centre. Šiuo metu dirba Merkinės krašto muziejuje. Alytaus apskrities literatų klubo „Tėkmė“ narė. 2014 m. išleido poezijos knygelę „Basom kojom“, 2017 m. „Smilgų lopšinė“.

GUDAVIČIUS HENRIKAS, EKOLOGAS

Gimė 1943 m. Kalniškių kaime, Kelmės rajone. Lietuvos žemės ūkio akademijoje įgijo agronomo specialybę. Nuo 1990 m. dirba Džūkijos nacionaliniame parke vyresniuoju ekologu. Džūkijos nacionalinio parko laikraščio „Šalcinis“ redaktorius. Knygų „Musteika“, „Margionys“, „Mardasavas“, „Kapiniškės, Rudnia, Dubininkas“, „Merkinės istorijos bruožai“, „Antrasis Džūkijos kultūros kongresas“, „Nerūpėjo niekur išvažiuoti“ bendraautoris ir sudarytojas, knygų „Gamtmeldžio sodas“, „Laiškai iš kaimo“ autorius. Publicistinius straipsnius spausdina leidiniuose „Metai“, „Liaudies kultūra“, „Dienovidis“, „Literatūra ir menas“, „Valstiečių laikraštis“ ir kt.

JANUŠONIENĖ MARGARITA, DAILĖTYRININKĖ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ DAKTARĖ

Gimė 1967 m. Alytuje. Vilniaus dailės akademijoje baigė meno istorijos ir teorijos studijas. Nuo 1991 m. dirba Kultūros paveldo departamento Alytaus teritoriniame padalinyje. Rašo mokslinius ir publicistinius straipsnius paveldosaugos temomis. Tyrinėjimų kryptys: paveldosaugos istorija ir teorija, dailės paveldo apsaugos metodologija, dailės paveldo restauravimo teorija ir praktika, kilnojamųjų kultūros vertybių apsauga.

KAKNEVIČIENĖ SALOMĖJA, PENSININKĖ

Gimė 1931 m. Mokolų kaime, Marijampolės rajone. Vilniaus pedagoginiame institute įgijo anglų kalbos mokytojo specialybę. Lietuvos mokytojų literatų draugijos „Spindulys“ ir Alytaus apskrities literatų klubo „Tėkmė“ narė. Išleido dvi poezijos ir dvi prozos knygas, rašo pjeses.

KALUŠKEVIČIUS BENJAMINAS, BIBLIOTEKININKAS, SPAUDOS DARBUOTOJAS, KRAŠTOTYRININKAS

Gimė 1934 m. Būdvietyje, Lazdijų rajone. Vilniaus universiteto Kauno vakariniame fakultete įgijo bibliotekininko-bibliografo specialybę. Dirbo Kauno medicinos instituto mokslinėje bibliotekoje, 1975–1992 m. buvo jos direktorius. Lietuvos knygnešio draugijos narys, straipsnių „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ autorius. Įvairiuose žurnaluose ir laikraščiuose spausdina straipsnius bibliotekininkystės, bibliografijos, kraštotyros tematika. Renka informaciją apie Lietuvos knygnešius.

KRUŠINIENĖ EMILIJA, PENSININKĖ

Gimė 1938 m. Jurgežerių kaime, Marijampolės rajone. Vilniaus valstybiniame universitete įgijo lietuvių kalbos ir literatūros dėstytojo specialybę. Alytaus apskrities literatų klubo „Tėkmė“ pirmininkė, džūkų kultūros žurnalo „Dainava“ redakcinės kolegijos, Lietuvos mokytojų literatų draugijos „Spindulys“, Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos narė. Išleido keturias poezijos ir tris prozos knygas, parengė literatų klubo „Tėkmė“ metraščių.

MALAŠKEVIČIŪTĖ BIRUTĖ, ISTORIKĖ

Gimė 1976 m. Alytuje. Vilniaus universitete įgijo istorijos magistro laipsnį. Dirba Alytaus turizmo informacijos centre. Domisi ir renka istorinę medžiagą apie Alytų, Džukiją. Šiomis temomis yra skelbusi nemažai publikacijų spaudoje. Skaito pranešimus mokslinėse konferencijose. 2005 m. apdovanota Alytaus miesto savivaldybės kultūros premija.

MILIŪNAS PETRAS

Gimė 1943 m. Marijampolėje. Baigė Kauno politechnikos institutą. Gyvena Varėnoje. Alytaus apskrities literatų klubo „Tėkmė“ narys. Rašo poeziją ir prozą. Išleido dešimt poezijos knygų.

ORINIENĖ-KULPINSKAITĖ BIRUTĖ, PENSININKĖ

Gimė 1944 m. Pagudonės kaime, Telšių rajone. Pirmoji darbovietė buvo Telšių rajono laikraščio redakcija. Nuo 1974 m. dirbo žurnalistė Alytaus statybos tresto laikraštyje „Statybininkas“, ilgiausiai (iki pensijos) – Alytaus krašto dienraštyje „Alytaus naujienos“. Dar keletą metų ir saviraščio „Dainavos žodis“ redakcijoje. Alytaus literatų klubo „Tėkmė“ narė. Daugelio literatų išleistų knygų redaktorė.

SKARŽINSKAS ČESLOVAS, ŽURNALISTAS

Gimė 1956 m. Kuciūnų vienkiemyje. Mokėsi Gudakiemio, Masališkių, Merkinės mokyklose. Studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus pedagoginiame institute bei žurnalistiką Vilniaus universitete. Dirba žurnalistinį darbą. Buvo „Šalčio“, „Trakiečių rūpesčių“, „Džūkų žinių“, „Dainavos žodžio“, „Ukmergės dienos“ ir „Valstiečių laikraščio“ vyriausiasis redaktorius. Pirmuosius eileraščius parašė Merkinės vidurinėje mokykloje. Poezijos ir publicistikos knygų autorius.

TREINYS ROMAS, PENSININKAS

Gimė 1957 m. Šiauliuose. Vilniaus universitete studijavo bibliotekininkystę, vėliau Vilniaus konservatorijoje – televizijos režisūrą. 1979 m. pradėjo dirbti Jaunimo teatre, kur kūrybiniai keliai suvedė su režisieriais Dalia Tamulevičiūte, Eimuntu Nekrošiumi ir kitais. Dirbo šviesų dailininku, režisieriaus padėjėju. Nuo 1984 m. gyvena Mardasavo kaime netoli Merkio.

2017•2

dzūkų kultūros žurnalas

DAINAVA

Dzūkų kultūros draugės
ir Alytaus apskrities literatų klubo „Tėkmė“ žurnalas
Savanorių g. 6, LT-62142 Alytus
Tel. (8 315) 51990
Leidžiamas nuo 2000 m.

ISSN 1648-0384

